

FOLKBIBLIOTEKEN – DÄR SAMHÄLLETS BRISTER SYNS

**En studie om bibliotekssociomer och
folkbibliotekets sociala uppdrag**

Moa Jörgensen & Sara Larsdotter

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Lisa Engström

År: 2024

Title

The Public Library – Where Society's Flaws are Visible: A Study about Library Social Workers and the Social Mission of the Public Library

Abstract

This thesis highlights the social mission of the public library by studying the relationship between public libraries and social work. The aim is to increase knowledge about how the presence of library social workers (LSWs) in public libraries can be understood in the light of societal changes, perceptions on the public library's social responsibility, and how this presence can affect the treatment of socially vulnerable patrons. This was studied by conducting a survey of all public library managers in Sweden who do not employ an LSW. Five of these managers were also interviewed, as well as the two library managers who employ an LSW. The empirical material was analyzed using previous research, institutional theory and theory of professions. The public library managers who participated in this study generally express interest in LSWs, but they have different views on what roles they can have. Three potential roles for the LSW are discovered: the LSW as an expert on patron interaction, the LSW as a solution to combat disorderly behavior in the library, and the LSW as a facilitator of library services. The study also shows that the libraries studied in many ways compensate for the shortcomings of society. Participants who express no interest in hiring an LSW see collaborating within their municipality as an alternative to LSWs. The participants interest in hiring LSWs depends on how much social responsibility they think the library should take on, and what aspects of the Swedish Library Act they put emphasis on. The libraries' pursuit of legitimacy is linked to institutional myths such as which professions are employed by the library, and the needs of the local population. Due to the library's compensating role, and the fact that many socially vulnerable groups frequent the library for a variety of reasons, several of the study's participants express the need for the inclusion of other professions in the public library. At the same time, there is also concern regarding the implications of employing other professions, such as LSWs, for the future trajectory of the profession of librarianship.

Keywords

public library, social work, library social workers, institutional theory, theory of professions, social vulnerability, legitimacy

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning.....	1
Problemformulering	2
Syfte och frågeställningar.....	4
Avgränsning och disposition.....	4
Begreppsdefinitioner	5
Bakgrund.....	6
Folkbibliotek och den nationella strategin	6
Bibliotekssocionomerna i Sverige	7
Tidigare forskning	10
Bibliotekets sociala roll.....	10
Social utsatthet bland bibliotekets användare	13
Bibliotekssocionomer.....	15
Professioner och bibliotekets uppdrag	19
Teoretiska perspektiv	23
Institutionell teori	23
Bakgrund och definition av institution	23
Nyinstitutionell teori och centrala begrepp	25
Professionsteori	26
Bakgrund och definition av professionsbegreppet	26
Semiprofessioner	28
Metod.....	31
Enkät och intervju som metoder	31
Urval.....	32
Genomförande.....	33
Konstruktion enkät	33
Distribution av enkät och tillhörande informationsbrev.....	34
Utformande av intervjuguider	35
Tillvägagångssätt intervjuer	35
Bortfallsanalys enkät.....	36
Reliabilitet, validitet och trovärdighet.....	37
Bearbetning av materialet och analysmetod	38
Etiska överväganden	39
Resultat och analys	41
Social utsatthet på biblioteken	41
Samhället drar sig tillbaka, biblioteken blir kvar	42
De som kanske vill vara någon annanstans	47
Policys, rutiner och strategier	49
Bibliotekssocionomer i Sverige	53
Bibliotekscheferns kännedom och intresse.....	55
Bibliotekssocionomens möjliga roller.....	56
Bibliotekets uppdrag	62
Bibliotekssocionomer inom ramen för bibliotekets uppdrag	66
Professionsfrågor	70
Glappet mellan utbildning och arbete.....	70
Kompetensbreddning.....	72
Föreställningar om socionomer och protektionism	74

Slutdiskussion	79
Rätt väg att gå?	79
Sammanfattning och slutsatser	81
Utbredning och intresse	81
Bibliotekssociomens roll och bibliotekarieprofessionen	82
Bibliotekets uppdrag och sociala ansvar	82
Biblioteksinstitutionens legitimitet	84
Vidare forskning	85
Referenslista	86
Bilagor.....	93
Bilaga 1: Informationsbrev enkät.....	93
Bilaga 2: Enkät	94
Bilaga 3a: Informationsbrev intervjuer, har bibliotekssociom.....	95
Bilaga 3b: Informationsbrev intervjuer, har <i>inte</i> bibliotekssociom	97
Bilaga 4a: Intervjuguide, har bibliotekssociom	99
Bilaga 4b: Intervjuguide, har <i>inte</i> bibliotekssociom	101
Bilaga 5: Arbetsfördelning	103

Inledning

I början av 1900-talet gick folkbiblioteken från att vara till för de allra fattigaste i befolkningen, till att vara till för alla (Myrstener 2015). Biblioteket¹ som institution höll på att förändras och bibliotekspionjären Valfrid Palmgren (1877–1967) var med och påverkade i vilken riktning biblioteken skulle utvecklas. Hon menade att:

Om någonsin alla ett samhälles medlemmar, oberoende af samhällsställning och andra intressen, kunna samlas om någon institution, så borde detta vara om biblioteket, som otifvelaktigt är en af de allmängiltigaste institutioner, som kunna tänkas.

Palmgren 1911, s. 49

Det var inte bara biblioteket som institution som förändrades under denna tid, utan även bibliotekarieyrket. De nya folkbibliotekariernas arbetsätt, som inspirerats av amerikanska ”public libraries”, skiljde sig från arbetsätten på de akademiska biblioteken. Samlingarna, som tidigare varit det huvudsakliga fokuset även på folkbiblioteken, fick mindre uppmärksamhet till förmån för användarna som fick en allt mer central roll. Folkbibliotekarierna etablerade relationer med sina användare på ett sätt som bibliotekarier aldrig gjort tidigare (Hansson 2010, s. 22). Början av 1900-talet var även en tid då befolkningen i storstäderna växte, samtidigt som fattigdomen och de sociala problemen ökade och uppmärksammades. Satsningar på folkbibliotek menar Torstensson (2001) kan ses som ett sätt att angripa dessa sociala problem. Bibliotekets uppfostrande och bildande uppdrag knöts samman med tidens sociala arbete (Myrstener 2015).

De följande hundra årens biblioteksutveckling kan sammanfattas med att samhället gått från att satsa på biblioteken till att biblioteken tas allt mer för givet. De kanadensiska forskarna May och Black (2010) beskriver hur folkbibliotek blir allt viktigare platser i tider av samhällelig förändring då biblioteksrummen blir kvar som en av de få återstående offentliga platserna där vem som helst får vistas. Biblioteken fyller en större funktion än att vara en plats där användare lånar media; användare kommer även för att få tillgång till teknologi, som datorer, eller för att socialisera. May och Black beskriver biblioteket som en viktig social plats främst för äldre, tonåringar, familjer samt personer med lägre socioekonomisk status.

Enligt en rapport från Svensk biblioteksforening (Alneng 2021) finns det en koppling mellan sämre medborgarservice i samhället och att allt fler kommer till

¹ Hädanefter används orden bibliotek och folkbibliotek synonymt. Om ordet bibliotek avser en annan biblioteksform kommer detta framgå tydligt i texten.

biblioteken. Myndigheter och banker hänvisar ibland sina klienter och kunder till det lokala biblioteket för att få hjälp och svar på frågor som ibland är bortom bibliotekariernas yrkesmässiga kompetens (Alneng 2021). Trots detta visar Svensk biblioteksförerings rapport att bibliotekarier ofta hjälper besökare med att exempelvis skriva CV, söka arbete och att ansöka om ekonomiskt bistånd eftersom de vet att dessa personer inte får hjälp någon annanstans (ibid.).

I 6 § bibliotekslagen (SFS 2013:801) står att ”folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla”. Till följd av att biblioteket är en plats för alla lämnas bibliotekarierna ofta till att hantera socialt utsatta besökare som inte har någon annanstans att vara. Sedan juli 2022 kan dock personer bli ”portade” från bibliotek enligt lagen om tillträdesförbud till butiker, badanläggningar och bibliotek (SFS 2021:34). Tillägget till lagen har föregåtts av en mångårig offentlig debatt om ”stök” på biblioteken (Rensfeldt 2022, s. 20). Det råder dock delade meningar om orsaker bakom stöket och vad som är trygghetsskapande åtgärder. Oavsett är det av intresse att undersöka detta allt större sociala ansvar som folkbiblioteken tvingas att ta, vilket vi med denna uppsats ämnar göra.

Problemformulering

År 2021 rekryterade Stockholms stadsbibliotek en socionom till biblioteket, inom ramen för ett pilotprojekt, vilket kan ses som en trygghetsskapande åtgärd samtidigt som det återigen knyter samman biblioteket med samtidens sociala arbete. Syftet med pilotprojektet var:

[...] att undersöka vad en breddning av kompetens i enheten [...] kunde ha för effekt när det gäller förebyggande och hantering av ordningsstörningar, förbättrad arbetsmiljö, upplevd trygghet, utvecklat bemötande och stärkt Nätverksbyggande.

Stockholms stad 2022, s. 4

Pilotprojektet kallades för Bibliotekssocionom (Stockholms stadsbibliotek 2021). År 2022 anställde även Stadsbiblioteket i Örebro en socionom inom ramen för ett pilotprojekt, med ett liknande syfte som pilotprojektet i Stockholm fast med ett mer explicit fokus på bibliotekets socialt utsatta besökare (Örebro bibliotek 2023). Efter respektive pilotprojekts avslut har båda bibliotekssocionomerna fått tillsvidareanställningar (Claesson 2023).

Företeelsen med bibliotekssocionomer är förhållandevis nytt i Sverige, men på många andra platser i världen har de funnits länge. Den första bibliotekssocionomen anställdes i San Fransisco i USA år 2009 (Kelley, Riggelman, Clara & Navarro

2017). I USA har biblioteken länge letat efter nya sätt att arbeta med sina användares alltmer komplexa behov till följd av att de exempelvis befinner sig i hemlöshet, har funktionsvariationer eller lider av psykisk ohälsa (Lloyd 2020). Översiktsstudier som har kartlagt forskning om bibliotekssociomer i USA, Kanada och Australien visar att allt fler bibliotekssociomer har anställts samt att forskningsfältet växer i den anglosaxiska världen (Lee et al. 2022; Shephard, Garner, Bell & Wardle 2023). I Sverige finns ingen forskning om företeelsen utöver en kandidatuppsats i socialt arbete (se Jörgensen 2022).

Bibliotekssociomernas intåg på svenska bibliotek kan således ses i ett större sammanhang; i takt med att samhället förändras ställs folkbiblioteket inför nya utmaningar och förväntningar. Folkbiblioteket som institution befinner sig återigen i en tid av förändring och vad som faktiskt är bibliotekets uppdrag är stundtals otydligt (se exempelvis Olsson Dahlquist 2019, s. 217). Nedmontering av välfärden och nedläggning av exempelvis arbetsförmedlingar, bankkontor och samhällliga hjälpinstanser, gör att syftet med allt fler biblioteksbesök faller utanför bibliotekets verksamhet (se Alneng 2021). Med detta står även bibliotekarieprofessionen inför nya utmaningar då det oftare uppstår konflikter mellan bibliotekariernas arbetsuppgifter och deras yrkesmässiga kompetens.

År 2023 publicerade fackförbundet DIK rapporten ”Som om vi ska bära hela samhället” som bygger på enkätsvar från förbundets medlemmar. Rapporten belyser att arbetsmiljön på biblioteken präglas av social oro och otrygghet. En övervägande del av de svarande bibliotekarierna har även upplevt skadegörelse och våldsamma situationer, och de kopplar samman den sociala oron med en ökad utsatthet i samhället. Flera av de tillfrågade bibliotekarierna menar att lagen om tillträdesförbud (SFS 2021:34) inte har nått den önskade effekten. Enkätvaren visar också på en önskan om mer förebyggande åtgärder som utbildning i att hantera hot och våld och att bemöta socialt utsatta personer, samt ökad samverkan mellan verksamheter. De uttrycker även en önskan om ”mer närvaro av andra yrkesgrupper med kompetenser att möta olika grupper, exempelvis sociomer och fältassistenter” (DIK 2023, s. 20). En annan aspekt av detta är barn och ungdomar som besöker biblioteken för att exempelvis undkomma trångboddhet. För att bättre bemöta dessa har vissa bibliotek valt att anställa fritidspedagoger (se exempelvis Guwallius 2023; Walker 2016).

Ytterst är det bibliotekscheferna som beslutar över vilka som anställs på biblioteken och vilka kompetenser som behövs. Det är därför intressant att studera

bibliotekssocionomer utifrån bibliotekschefernas perspektiv. Dessutom finns för närvarande ingen nordisk forskning om företeelsen med bibliotekssocionomer och denna studie fyller därför en tydlig kunskapslucka inom främst det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet, men även inom forskning om socialt arbete.

Syfte och frågeställningar

Denna uppsats belyser folkbibliotekens sociala roll genom att studera relationen mellan folkbibliotek och socialt arbete. Syftet är att öka kunskapen om hur bibliotekssocionomers närvaro på folkbibliotek kan förstås utifrån samhällliga förändringar, föreställningar om folkbibliotekens sociala ansvar, samt hur denna närvaro kan påverka bemötandet av socialt utsatta användare. Mot bakgrund av detta ämnar vi också ge ökade insikter om bibliotekets samhällliga uppdrag.

Studiens frågeställningar är:

- Hur utbrett är det med bibliotekssocionomer i Sverige och hur ser folkbibliotekschefer ut för att anställa dem?
- Vilken roll anser folkbibliotekschefer att bibliotekssocionomer kan ha och hur kan denna roll förstås utifrån bibliotekarieprofessionen?
- Hur definierar folkbibliotekschefer bibliotekets uppdrag och vad är deras tankar om var gränsen går för folkbibliotekens sociala ansvar?
- Hur kan bibliotekssocionomers närvaro på folkbibliotek påverka biblioteksinstitutionens legitimitet?

Avgränsning och disposition

Uppsatsen avgränsas till bibliotekscheferns perspektiv på bibliotekssocionomer. Inom ramen för uppsatsen har ingen av de anställda bibliotekssocionomerna intervjuats, istället används nyligen publicerade rapporter som skrivits av respektive bibliotekssocionom.

Uppsatsen inleds med relevanta begreppsdefinitioner. I kapitlet *Bakgrund* redogör vi kort för bibliotekslagen och den nationella biblioteksstrategin samt presenterar de rapporter som skrivits av de två svenska bibliotekssocionomerna. Därefter följer kapitlet *Tidigare forskning*, där denna presenteras utifrån temana bibliotekets sociala roll, social utsatthet bland bibliotekets användare, bibliotekssocionomer, samt professioner och bibliotekets uppdrag. I kapitlet *Teoretiska perspektiv* redogörs för de två teoribildningar som används i uppsatsen: institutionell teori och professionsteori. I det efterföljande kapitlet *Metod* redovisar vi tillvägagångssättet för uppsatsens materialinsamling, som skett genom en enkätundersökning och en

intervjustudie. Här redogörs även för urvalsprocess, analysmetod samt de etiska överväganden vi gjort. Därefter följer kapitlet *Resultat och analys*, där materialet presenteras och analyseras under rubrikerna ”Social utsatthet på biblioteken”, ”Bibliotekssocionomer i Sverige”, ”Bibliotekets uppdrag” och ”Professionsfrågor”. Slutligen knyts uppsatsen samman i kapitlet *Slutdiskussion*. Här förs inledningsvis en diskussion om huruvida anställning av bibliotekssocionomer är rätt väg att gå, följt av en sammanfattning, slutsatser samt svar på uppsatsens syfte och frågeställningar. Slutligen lyfts några frågor som kan vara relevanta för vidare forskning.

Begreppsdefinitioner

Bibliotekssocionom. Vi definierar begreppet bibliotekssocionom som en person som har en socionomutbildning, eller motsvarande utbildning, och som arbetar på bibliotek i rollen som socionom. Inte som en person som arbetar som bibliotekarie eller biblioteksassistent och har en socionomutbildning eller motsvarande.

Social utsatthet. I denna uppsats definierar och använder vi begreppet social utsatthet i enlighet med Lalander och Svensson (2014). De beskriver social utsatthet som något som skapas i knutpunkten av sociala, ekonomiska, institutionella, individuella och kulturella förutsättningar i relation till aspekter som klass, etnicitet, kön, ålder och kroppslig funktionsförmåga. Social utsatthet kan också beskrivas som att människor är beroende av andra människor för att få omsorg, stöd och vård. Exempel på socialt utsatta grupper kan vara personer som lever med missbruk eller med funktionsnedsättningar, barn som växer upp med sämre ekonomiska förutsättningar, nyanlända flyktingar och äldre (Quist 2021).

Bakgrund

Nedan presenteras bibliotekslagen och den nationella strategin. Detta följs av en kort sammanfattning av de rapporter som skrivits av bibliotekssociomerna i Stockholm och Örebro.

Folkbibliotek och den nationella strategin

Folkbiblioteken är offentligt finansierade bibliotek som ingår i det allmänna biblioteksväsendet. Uppdragen för offentligt finansierade bibliotek definieras enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801). 6 § bibliotekslagen säger att varje kommun ska ha ett folkbibliotek och att dessa ska vara anpassade och tillgängliga efter användarnas behov. Det finns 1 072 folkbibliotek i Sveriges 290 kommuner (Kungliga biblioteket 2024).

Bibliotekslagen är en så kallad ramlag. Ramlagar kännetecknas av en avsaknad av detaljbestämmelser samtidigt som de anger riktlinjer och mål. Den kommunala självbestämmanderätten står därmed inte i konflikt med bibliotekslagen och det är upp till kommunerna och regionerna att själva bestämma inriktning och omfattning på biblioteksverksamheten. Varje kommun behöver därför definiera och ange på vilka sätt den lever upp till lagens bestämmelser, samtidigt som det finns utrymme för lokala prioriteringar, visioner och mål (Kungliga biblioteket 2023a). De riktlinjer och mål som sätts för folkbiblioteken i bibliotekslagen ”kan handla om allt från att verka för demokrati och fri åsiktsbildning till att främja litteraturens ställning” (Kungliga biblioteket 2024).

I syfte att stärka det svenska biblioteksväsendet beslutade regeringen år 2022 om en nationell biblioteksstrategi (Kungliga biblioteket 2023b). Denna strategi föranleddes av att regeringen år 2015 gav Kungliga biblioteket i uppdrag att i samarbete med berörda aktörer ta fram förslag till en strategi för att främja samverkan och kvalitetsutveckling. Detta för att garantera en biblioteksverksamhet av hög kvalitet i enlighet med bibliotekslagen (Kulturdepartementet 2022, s. 3).

Den nationella biblioteksstrategin tar upp de utmaningar och utvecklingsbehov som biblioteken i Sverige står inför, inklusive tidigare beskrivna problem såsom oro och otrygghet (Kungliga biblioteket 2023b). Strategin beskriver även hur biblioteken utvecklas i takt med samhället, och hur de kan spela en viktig roll vad gäller ökad

demokratisk delaktighet och att bidra till större samhällsengagemang särskilt i socioekonomiskt svaga bostadsområden (Kulturdepartementet 2022, s. 5ff). På detta sätt beskrivs biblioteken bidra till social hållbarhet i samhället (ibid., s. 7).

Biblioteksprofessionerna i Sverige

Anställningen av biblioteksprofessioner i Stockholm och Örebro skedde inom ramen för pilotprojekt vilka skulle avrapporteras av professionerna själva efter ett år vid projektens slut. Båda biblioteksprofessionerna har därför skrivit omfattande rapporter om arbetet under deras första år som biblioteksprofessioner. Relevanta delar av dessa rapporter kommer att sammanfattas nedan.

Projektet hade liknande effektmål. Stockholms stadsbiblioteks effektmål berör att minska antalet ordningsstörningar, öka biblioteksanställdas kompetens och upplevda trygghet i mötet med socialt utsatta besökare samt utöka organisationens kontaktnät med exempelvis socialtjänst och frivilligorganisationer (Stockholms stad 2022). Effektmålen för Örebro biblioteks pilotprojekt beskrivs som att bidra till ökad trygghet och trivsel hos bibliotekets anställda, förbättra aspekter av trygghet och bemötande främst i relation till socialt utsatta besökare samt skapa en mer konstruktiv roll för biblioteket att inta i relation till andra verksamheter som arbetar med denna målgrupp (Örebro bibliotek 2023).

I relation till effektmålen för Stockholms stadsbibliotek framgår, utifrån en enkät som besvarats av bibliotekets anställda, att det skett små men positiva förändringar. Fler medarbetare känner sig trygga att arbeta i bibliotekets yttre verksamhet och i att hantera konflikter som uppstår mellan besökare. De uppger även att besökare kan känna sig trygga när de besöker biblioteket. Dessa siffror var dock redan höga innan projektet påbörjades. Större effekter syns vad gäller medarbetarnas förmåga att vägleda besökare i sociala frågor som var de kan finna olika typer av stöd samt hur de kan komma i kontakt med lämpliga verksamheter. Resultaten från enkäten visar även att bibliotekets anställda tycker att projektet har lett till förbättrad arbetsmiljö. Det uttrycks även positiva kommentarer om projektet och önsknings om att det ska fortsätta (Stockholms stad 2022).

Projektet hade liknande projektmål med grund i ett tredelat arbetssätt; att arbeta uppsökande och relationsskapande, fortbildande samt nätverkande (Stockholms stad 2022; Örebro bibliotek 2023). Att arbeta uppsökande och relationsskapande mot bibliotekets socialt utsatta besökare beskrivs som att exempelvis informera om, eller förmedla kontakt med socialtjänst, vårdinsatser eller frivilligorganisationer

(Stockholms stad 2022; Örebro bibliotek 2023). I rapporten från Stockholm nämns även att bibliotekssocionomen ska guida målgruppen till bibliotekets resurser (Stockholms stad 2022). Målsättningen med det fortbildande arbetet beskrivs som att bibliotekssocionomerna ska planera, initiera och genomföra kompetensutvecklingsinsatser riktade mot resterande bibliotekspersonal med fokus på att förmedla kunskap om social utsatthet, missbruksproblematik och psykisk ohälsa samt att öka personalens bemötandekompetens mot dessa grupper (Stockholms stad 2022; Örebro bibliotek 2023). Den nätverkande målsättningen beskrivs som att bibliotekssocionomerna ska arbeta nätverkande med relevanta aktörer inom staden (Stockholms stad 2022; Örebro bibliotek 2023). Utöver dessa har även Stockholms stadsbibliotek satt som projektmål att bibliotekssocionomen ska etablera en metodbank och sammanställa erfarenheter från andra, likvärdiga, projekt (Stockholms stad 2022).

I rapporten från Stockholms stadsbibliotek framgår att samtliga projektmål uppfyllts i den mån som varit möjlig under de förutsättningar som pandemi och lokalrenoveringar innebar. Flertalet interna fortbildningsinsatser har genomförts, och bibliotekssocionomen har utvecklat en metodbank innehållandes verktyg för personalen samt information om stadens stödinsatser ämnade för både personal och biblioteksanvändare. Det uppsökande och relationsskapande projektmålet har resulterat i att bibliotekssocionomen kunnat etablera kontakt och arbeta med socialt utsatta biblioteksanvändare, samt kunnat förmedla kontakt mellan användare och adekvata hjälpinstanser. Det nätverkande projektmålet har lett till ett större kontaktnät och flera nya vägar för samverkan med aktörer inom staden, bland annat med kommunala säkerhetsteam, polis, dagverksamheter, frivilligorganisationer och socialtjänstens uppsökande enheter (Stockholms stad 2022).

Resultaten från Örebro, utifrån det uppsökande och relationsskapande uppdraget, beskriver exempelvis att samverkan mellan lärare och föräldrar, kring ungdomar som brukade vistas och uppfattas som störande i biblioteket, har lett till positiv förändring. Funktionen att personal kan kalla på bibliotekssocionomen via chattfunktion när de känner att det uppstår situationer med besökare som de inte vet hur de ska hantera, har utnyttjats i stor utsträckning (Örebro bibliotek 2023). Bibliotekssocionomen har även fokuserat på att erbjuda individuella och ofta spontana lösningar på användarnas specifika behov eller önskemål (ibid.).

Bibliotekssocionomens nätverkande arbete har resulterat i dialog kring stadens sociala frågor med olika nätverk och aktörer, och diskussioner med socialtjänsten

har påbörjats för att förbättra samverkan. Bibliotekssociationen har även varit drivande i att försöka få Stadsmissionens dagverksamhet att utöka sina öppettider; dels för att personer i social utsatthet ska kunna få sina behov tillgodosedda, dels för att biblioteket då får en möjlighet att kunna hänvisa personer vars behov inte kan tillgodoses av biblioteket till en mer adekvat plats (Örebro bibliotek 2023).

I relation till det kompetensutvecklande uppdraget har bibliotekssociationen arbetat kompetenshöjande rörande orosanmälningar. Bibliotekssociationen har skapat en mall för orosanmälan av unga, där bibliotekspersonalens ansvar har förtydligats. En rutin för hur användare utan giltig legitimation kan få ett lånekort har även formulerats och implementerats av bibliotekssociationen. Under hösten ägnade bibliotekspersonalen två halvdagar åt psykologledda workshops och föreläsningar. Något som enligt utvärderingen varit gynnsamt för personalen som önskat fortsatta diskussioner om dessa relationella aspekter av arbetet (Örebro bibliotek 2023).

Ytterligare ett mål med projektet var att definiera bibliotekets systemgräns. Detta innebär att bibliotekssociationen försökte definiera gränsen för vad som är ett biblioteksärende eller ej, vilka av användarnas behov som biblioteket kan tillgodose samt vad som är bibliotekets ansvar respektive andra aktörers ansvar. Genom samverkan kan biblioteket istället hjälpa biblioteksanvändarna komma i kontakt med de aktörer som kan möta dessa behov. Som exempel ges att man inte får sova på biblioteket, men biblioteket hjälper gärna till att försöka ordna plats på ett härbärke (Örebro bibliotek 2023).

Sammanfattningsvis beskriver den nationella biblioteksstrategin samma utmaningar som bibliotekssociationerna anställts för att arbeta med. Rapporterna beskriver projekten som framgångsrika och till gagn för både personal och användare. Att bibliotekssociationerna varit uppskattade bekräftas även av att båda har fått fast anställning efter projektens slut.

Tidigare forskning

Med denna litteraturöversikt sällar vi oss till det forskningsområde inom biblioteks- och informationsvetenskap som berör bibliotekets roll i samhället (se exempelvis Michnik 2018; Olsson Dahlquist 2019), samt biblioteket som en social institution (se exempelvis Hansson 2010). Dessa sociala aspekter styrks även av att litteraturen kommer från två forskningsfält: biblioteks- och informationsvetenskap samt forskning om socialt arbete.

Litteraturöversikten delas upp i fyra kategorier. Den första kategorin, bibliotekets sociala roll, behandlar ett urval av internationella och nordiska nyckelartiklar som belyser biblioteket som en öppen, offentlig, mötesplats. Därefter följer en kategori som berör social utsatthet hos biblioteksanvändare. Forskningen är främst anglosaxisk men analyserna är i stor utsträckning generaliserbara även i en nordisk kontext. Nästa kategori berör specifikt bibliotekssociologer och hur dessa kan stötta biblioteken i arbetet med bemötande, men även strävan efter social rättvisa. Även denna forskning är främst anglosaxisk då ingen nordisk forskning finns ännu. Litteraturöversikten avslutas med ett antal artiklar samt en avhandling som diskuterar just spänningen mellan professionerna bibliotekarier och sociologer samt hur dessa professionsfrågor förhåller sig till bibliotekets *explicita* och *implicita* uppdrag.

Vi vill även kommentera skillnaderna mellan välfärdssystem i Sverige och USA, där den övervägande delen av forskningen om bibliotekssociologer kommer ifrån. Denvall (2017), som studerar hemlöshet i Europa och USA, menar att studier från USA inte rakt av kan appliceras i Europa eftersom både definitionen av sociala problem och välfärdssystemen varierar mellan Europa och USA. Att en metod är effektiv i USA innebär ingen garanti för framgång om den implementeras i Europa (ibid.). Trots detta menar vi att det finns en relevans i att använda dessa studier i analysen av situationen i Sverige, då skillnaderna inte är så omfattande att slutsatserna som dras i USA blir irrelevanta för vår undersökning.

Bibliotekets sociala roll

Internationell forskning har under en lång tid belyst bibliotekets sociala roll och biblioteket som *plats* (se exempelvis Leckie & Hopkins 2002; Wiegand 2005; May & Black 2010, Klinenberg 2018). Forskningsfältet växer och har framförallt gjort

det de två senaste decennierna (Audunson et al. 2019). Nedan följer en presentation av för uppsatsen relevanta texter.

Leckie och Hopkins (2002) samt May och Black (2010) har undersökt just detta i förhållande till hur framgångsrika huvudbibliotek och filialer i Kanada är som offentliga rum. Studiernas resultat visar på att bibliotek är framgångsrika offentliga rum då de utgör gemensamma utrymmen som tillåter sina besökare att använda dessa efter sina egna behov. Användarna i sig tillhör inte heller en specifik samhällsgrupp, utan alla är, och känner sig, välkomna (Leckie & Hopkins 2002; May & Black 2010). Leckie och Hopkins pekar även på relevansen av att undersöka detta i den föränderliga urbana kontext där antalet offentliga platser minskar, privatisering ökar och informationstekniker vidareutvecklas. Resultaten från May och Blacks studie visar att biblioteken kan ha olika roller i sina användares liv, samt att olika bibliotek har unika egenskaper som är anpassade efter sina lokalsamhällen.

Wiegand (2005) undersöker biblioteket som *plats* och menar att det är centralt att förstå hur biblioteksanvändare använder det offentliga rum som biblioteket utgör i deras vardagsliv. Wiegand, som är bibliotekshistoriker, visar att bibliotek länge har fungerat som mötesplats för sina användare. Redan biblioteket i Alexandria användes som mötesplats av de grekiska lärda. Under 1600-talet byggdes sedan flera bibliotek i Europa i anslutning till caféer och bokaffärer, vilket vidare befäste bilden av biblioteken som en social plats. Över 2 000 år efter att biblioteket i Alexandria grundades, finansierade Carnegie byggnationen av flera bibliotek i Nordamerika, även dessa utformade för att fungera som mötesplatser (ibid.). Wiegand menar att synen på informationslagring och sökning har getts för mycket plats i synen på bibliotek och att livet på ett bibliotek, från en användares perspektiv, istället i högsta grad uppfattas som socialt.

Flera nordiska forskare understryker även bibliotekets sociala uppdrag i förhållande till biblioteket som offentligt rum och mötesplats för olika människor (se exempelvis Johnston et al 2022; Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012; Aabø, Audunson & Vårheim 2010; Audunson et al. 2019). I förhållande till detta bör även forskningsprojektet ALMPUB² nämnas. Syftet med projektet var ”att förstå hur digitaliseringen och globaliseringen påverkar ABM-institutionernas uppdrag att stödja och förstärka den offentliga sfären” (Uppsala universitet, u.å.).

² ALMPUB är en förkortning för projektnamnet The ALM-Field, Digitalization, and the Public Sphere.

Trots digitaliseringen har biblioteken inte försvunnit utan vidhåller sin relevans, om än på andra sätt (Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012). Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012) skriver att biblioteket genomgår en förändring från ”collection to connection” (s. 588), från en mer passiv roll som boksamling, till en aktiv mötesplats. I relation till detta är även resultatet från en artikel av Johnston et al. (2022) relevant, som visar att det finns en enad professionskultur hos bibliotekarier vad gäller bilden av biblioteket som offentlig plats. Bibliotekarierna i studien anser att själva tillgängliggörandet, av både information och plats, är bibliotekets främsta bidrag till det offentliga rummet. I en undersökning om hur och av vem biblioteket används som mötesplats, finner Aabø, Audunson och Vårheim (2010) ett samband mellan att vara låginkomsttagare, lågutbildad och att frekvent använda biblioteket. Författarna menar att detta indikerar att biblioteket som mötesplats fyller en viktig funktion i att göra möjligheten för människor att vara en aktiv medborgare mer jämlik.

Audunson (2005) beskriver det han kallar för hög- och lågintensiva mötesplatser. Högintensiva mötesplatser beskrivs som platser där människor med liknande intressen kan uttrycka dessa tillsammans, men de representerar också sociala och kulturella avgränsningar som kan leda till fragmentering. Lågintensiva mötesplatser beskrivs istället som platser som möjliggör viktiga möten som annars inte hade ägt rum, och där människor genom dessa möten över etniska, sociala, värderings- och generationsgränser exponeras för olika intressen och värderingar. Denna exponering för människor som skiljer sig från oss själva är en förutsättning för tolerans, som Audunson menar är demokratins cement. Han menar därför att samhället bör institutionalisera lågintensiva mötesplatser, såsom folkbiblioteken, för att uppnå en högre tolerans i samhället.

Mycket har dock förändrats sedan Audunsons artikel publicerades, och samhällsklimatet ser idag annorlunda ut. Carlsson, Hanell och Engström (2023) menar att idén om folkbiblioteken som mötesplatser där tolerans och gemenskapsbyggande förespråkas till viss del är en förlegad sådan; idén kommer från en tid då många västeuropeiska länder gick in i en fas i vilken mångfald av kulturella uttryck och värden uppskattades och tolererades. Det politiska klimatet har sedan dess hårdnat, och strävan efter ett mer tolerant samhälle och multikulturalism utmanas och ifrågasätts allt oftare (ibid.). Detta menar de gör det svårare för bibliotekarier idag att uppnå det ideal där biblioteket fungerar som en lågintensiv, mångkulturell mötesplats, så som Audunson (2005) beskrivit. Frågor om vem biblioteket är till för och vilka sorters värden biblioteken borde stå för har

blivit frågor för både offentlig- och professionell debatt (Carlsson, Hanell & Engström 2023).

Social utsatthet bland bibliotekets användare

Mycket nordamerikansk och australiensisk forskning om socialt utsatta biblioteksanvändare rör hemlöshet. De övergripande teman som presenteras nedan är dock även intressanta utifrån ett bredare perspektiv vad gäller bibliotekariers syn på, och kunskap om, socialt utsatta besökare, samt behovet av att biblioteken skapar tydligare och rättvisare policys för sina användare. Det är dock viktigt att påpeka att den mesta hemlösheten är osynlig. Garner (2023) påpekar att de personer som uppfattas som hemlösa ofta är de personer som beskrivs som "rough sleepers" (s. 665), vilka är de personer som sover utomhus. Dessa personer utgör dock endast en liten procentandel av hela gruppen av personer som lever i hemlöshet. Det är därför inte möjligt att prata om gruppen hemlösa som en homogen grupp. När bibliotekarier pratar om "hemlösa" pratar de oftast om "rough sleepers".

Giesler (2017) beskriver att bibliotekets placering påverkar hur många personer som lever i hemlöshet som besöker biblioteket. Faktorer som verkar minska antalet hemlösa användare är utformning av stadsplaneringspolicys som ämnar göra hemlöshet mindre synlig, begränsad tillgång till busslinjer samt bibliotekets placering i en mer förortsmässig eller lantlig miljö. Faktorer som ökar antalet hemlösa användare är bibliotekets placering i relation till närliggande härbärgen samt offentliga parker eller andra platser där hemlösa personer vistas (ibid.).

Det är tydligt att det hos bibliotekspersonal råder viss okunskap om hur hemlösa besökare använder, och vill använda, biblioteken (Garner 2023; Wahler, Rortvedt & Saecker 2022). Garner (2023) belyser detta själv i sin artikel där hon undersöker bibliotekariers attityder till och åsikter om att arbeta med hemlösa. Bibliotekarierna i Garners studie har en ganska samstämmig uppfattning om hur och varför personer som befinner sig i hemlöshet använder biblioteken, bland annat som skydd från vädret, för att använda toalett, vara på en trygg plats, fylla ut tid, använda gratis Wi-Fi och använda datorerna. Garner kontrasterar dock bibliotekariernas uppfattning med andra studier som visat på att de behov som biblioteken tillfredsställer för hemlösa personer faktiskt är närmare behoven hos besökare som inte är hemlösa, som att få tillgång till information, media, datorer och liknande.

I ett försök att fånga upp biblioteksanvändarnas åsikter om biblioteksverksamheten gjorde Wahler, Rortvedt och Saecker (2022) en enkätstudie där de frågade besökare

på ett bibliotek i USA om hur biblioteken skulle kunna jobba mer med att möta sina användares psykosociala behov. Ett intressant och förvånande resultat från studien var att användare utan stabilt boende var mindre intresserade av workshops om exempelvis substansberoende och tillgång till välfärdsförmåner. Detta är intressant då användare med inget eller instabilt boende hade en högre grad av otillfredsställda behov inom dessa områden. Författarna diskuterar huruvida detta kan bero på att dessa besökare redan hade tillgång till resurser inom dessa områden och att en workshop eller annan biblioteksverksamhet inte skulle ge dem ny information. Det kan också vara så att denna grupp har allvarigare problem, som otillfredsställda grundläggande behov, vilket också minskar deras intresse för denna typ av verksamhet. Slutligen nämner författarna att det också kan bero på att personer utan stabilt boende kanske använder biblioteket främst för underhållning, sociala kontakter eller internetåtkomst och inte söker hjälp för sina psykosociala behov på biblioteket (Wahler, Rortvedt & Saecker 2022).

Fler artiklar tar upp svårigheterna med att väga denna grupps varierande behov och användning av biblioteken mot den större allmänhetens (Giesler 2017; Wahler, Rortvedt & Saecker 2022; Richter et al. 2019). Wahler, Rortvedt och Saecker (2022) pekar just på den konflikt som uppstår för biblioteken då de betjänar allmänheten: att tillgodose behoven hos vissa användare, vilket riskerar att stöta bort andra. I Wahler, Rortvedt och Saeckers enkätstudie visade svaren att vissa besökare inte ansåg att det låg inom bibliotekets ansvarsområde, eller uppfattade uppdrag, att bemöta biblioteksanvändarnas psykosociala behov. I studien var det dock relativt få som uttryckte ogillande för användare med psykosociala behov. Författarna diskuterar dock kort huruvida den siffran skulle öka om man i framtida forskning frågade biblioteksanvändare explicit om hur de ser på att biblioteket hjälper socialt utsatta användare om exempelvis är hemlösa, har missbruksproblematik eller lider av psykisk ohälsa.

Attityden hos bibliotekens personal, så som denna uttrycks genom deras arbete på biblioteket, eller genom bibliotekets praxis och regler, som i sig bestäms av personalen, har stor påverkan på hur välkomnande och inkluderande biblioteket kan vara (Garner 2023). Ett tydligt resultat från Giesler (2017) är dock att bibliotekarier menar att biblioteket ska tjäna sina användare på ett rättvist sätt utan diskriminering. Garner (2023) pekar även på att bibliotekspersonalens attityder visar på en stark övertygelse om att det är en del av deras arbete att tillhandahålla sociala tjänster till människor som befinner sig i social utsatthet. Trots detta går det att finna flera exempel på att hemlösa besökare särbehandlas, både positivt och negativt (se

exempelvis Provence 2018; Richter et al. 2019). Det rör exempelvis policys om sovförbud som ofta införs eftersom biblioteken används av vissa besökare som ett daghärberge, vilket kan generera klagomål från andra besökare (Richter et al. 2019). Richter et al. (2019) menar dock på att det finns en komplicerad balans i att införa restriktioner som begränsar vem som använder det offentliga rummet som biblioteket utgör och av vilken anledning. Det är problematiskt att, när marginaliserade personer försöker legitimera sin närvaro i det offentliga rummet, implementera policys som kontrollerar deras rörelser och beteenden på ett sätt som begränsar och exkluderar dem (ibid.).

Återkommande lösningar som presenteras för att minska spänningarna är utbildning av personal om social utsatthet och tydligt utformade rutiner (Garner 2023; Giesler 2017; Wahler, Rortvedt & Saecker 2022; Richter et al. 2019). Giesler (2017) kommer bland annat med två förslag på hur biblioteken bättre kan möta dessa besökare. Det första är att utbilda personalen i frågor som rör hemlöshet och hemlösa användare. Detta är även något som Wahler, Rortvedt och Saecker (2022) belyser när de skriver att biblioteken måste hitta sätt att stödja sin personal så att de effektivt kan bemöta och hjälpa besökare med psykosociala behov. Det andra förslaget från Giesler (2017) är att biblioteken behöver reflektera över sina interna policys och att de bör ha en policy som benämner hemlösa användare på ett mer medvetet sätt, samtidigt som bibliotekets uppdrag bibehålls.

Bibliotekspersonal behöver vägledning av en policy som stöttar interaktioner med socialt utsatta besökare, för att personalen ska kunna känna sig mer säkra i sitt arbete med dessa grupper (Garner 2023). En sådan policy skulle också klargöra biblioteksarbetarnas roll i interaktionen med människor som bland annat upplever hemlöshet genom att ange vilka interaktioner som är lämpliga och vilka som bäst lämpar sig för en annan yrkesutövare, som exempelvis en socialarbetare, vakt eller hälso- och sjukvårdspersonal. Avslutningsvis menar Giesler (2017) att biblioteken genom att ta itu med kunskapsluckor om exempelvis psykisk ohälsa kan hjälpa bibliotekspersonalen att förstå sina begränsningar när det gäller att uppfylla bibliotekets övergripande uppdrag att tillhandahålla informationsresurser på lika villkor för alla låntagare.

Bibliotekssocionomer

Ett sätt som bibliotek i framförallt Nordamerika har börjat arbeta på för att möta sina användares allt större psykosociala behov är genom anställning av bibliotekssocionomer, eller andra typer av samarbeten med exempelvis socialtjänst.

Sedan den första heltidsanställda bibliotekssocionomen anställdes i San Francisco 2009 har antalet sakta ökat (Kelley et al. 2017). Enligt hemsidan Whole Person Librarianship, som utvecklats och drivs av Zettervall och Nienow som tillsammans föreläser om och utbildar i hur perspektiv från socialt arbete kan inkluderas i biblioteksarbete, så finns det i början av år 2024 drygt hundra heltidsanställda bibliotekssocionomer i framförallt USA, men även i Kanada, Australien och Nya Zeeland (Zettervall & Nienow 2024). Finch och Real (2023) beskriver hur det som från början var tänkt som ett sätt att framförallt kunna hänvisa biblioteksanvändare vidare till rätt hjälpinstans eller hjälpa den som i stunden befinner sig i kris, under årens gång har utvecklats till ett helomfattande förhållningssätt som påverkar hela biblioteket.

Forskningen om bibliotekssocionomer är, liksom bibliotekssocionomrollen själv, relativt ung. Det finns i skrivande stund ingen nordisk forskning om bibliotekssocionomer utöver en C-uppsats i socialt arbete (se Jörgensen 2022). Fältet växer dock internationellt, vilket bekräftas av två relativt nyligen publicerade översiktsartiklar. Forskningen om bibliotekssocionomer och socialt arbete på bibliotek bedrivs framförallt i USA, vilket framkommer i en översiktsartikel av Shephard et al. (2023) som syftar till att kartlägga den aktuella forskningen. Underlaget för artikeln är artiklar publicerade i framförallt biblioteks- och informationsvetenskapliga tidskrifter, men även i samhällsvetenskapliga tidskrifter och tidskrifter för socialt arbete. Ytterligare en översiktsartikel, som utöver vetenskaplig litteratur även inkluderat nyhetsartiklar och webbsökresultat, undersöker hur socialt arbete praktiseras på folkbibliotek i USA (Lee et al. 2022). Båda översiktsartiklarna visar på en växande trend både vad gäller forskning och anställning av bibliotekssocionomer, samt att socialt arbete på folkbibliotek bedrivs i direkt kontakt med användarna, genom fortbildning av personal och genom samarbete med externa aktörer (Shephard et al. 2023; Lee et al. 2022).

Mycket av den forskning som finns är olika typer av empiriska fallstudier, där artiklar av Luo, Estreicher, Lee, Thomas och Thomas (2012) och Garner, Mitchell, Bell, Lockwood och Wardle (2021) utgör exempel. Luo et al. (2012) beskriver ett pilotprogram som lanserades redan 2009. Programmet, som innebar att socionomer på volontärbasis gav personliga informationskonsultationer till bibliotekets besökare, syftade till att öka besökarnas tillgång till information om lokala hjälpresurser och på så sätt bidra till ökad social rättvisa. Genom enkätundersökningar med bibliotekets användare samt fokusgruppintervjuer med socionomvolontärer och bibliotekarier, utvärderar Luo et al. programmet och finner

det generellt välfungerande och uppskattat, men på några punkter i behov av förbättring. Författarna understryker vikten av att nå ut med programmet till de delar av lokalsamhället som är i störst behov av resurserna som erbjuds, och betonar bibliotekets stora potential som plats och institution att göra just detta (Luo et al. 2012).

Bibliotekets potential som plats framhålls även av Urada, Nicholls och Faille (2022). Genom en intervju- och enkätstudie med biblioteksanvändare som lever i hemlöshet samt bibliotekspersonal på San Diego Central Library diskuterar författarna åtgärder för biblioteket kopplat till den ökade sociala utsattheten i samhället. Studien identifierar tydliga önskemål från såväl användare som personal om ökat stöd och insatser, exempelvis genom närvaro av bibliotekssociologer (ibid.). Författarna argumenterar för att biblioteket har unika möjligheter att nå personer i exempelvis hemlöshet och missbruk och att kunna länka samman dessa personer med adekvata hjälpinsatser.

I en artikel av Garner et al. (2021) studeras ett pilotprojekt i Melbourne som innebar att en bibliotekssociolog anställdes. En framgångsfaktor som beskrivs är relationen mellan bibliotekets personal och dess besökare. Denna relation har ofta byggts upp under många år och genom denna relation har ett förtroende för biblioteket skapats. Eftersom besökarna redan har förtroende för biblioteket underlättas bibliotekssociologens arbete med att skapa kontakt med besökarna. Dessutom ökar det möjligheten för bibliotekssociologen att kunna hjälpa dem vidare och rätt (ibid.). Garner et al. menar att Melbournes bibliotekssociologprojekt tydligt synliggör de positiva effekter biblioteket kan ha för människor i social utsatthet. Projektet ledde dessutom till en fast anställning för bibliotekssociologen.

Anledningarna till att biblioteksanvändare söker hjälp av bibliotekssociologer är många, och ofta rör det sig om basala behov; hjälp med boende, mat, psykisk och fysisk ohälsa samt arbete är de vanligaste, men ärendena kan även handla om sorg, familjerådgivning och juridisk rådgivning (Luo et al. 2012; Wahler, Provence, Johnson, Helling & Williams 2021). Bland de personer som levde i hemlöshet och som assisterades av Melbournes bibliotekssociolog var vanligt förekommande behov, utöver boendesituationen, även hjälp med ekonomisk otrygghet, trauma, ensamhet, missbruk och alkoholproblem (Garner et al. 2021).

Lloyd (2020), som själv arbetar som bibliotekssocionom i Texas, beskriver biblioteket som en skyddsfaktor för personer i social utsatthet. Han understryker att bibliotekssocionomer inte kan stoppa de underliggande problemen såsom hemlöshet, vilket inte heller är syftet. Däremot kan de, menar Lloyd, stärka biblioteksbesökare som befinner sig i social utsatthet genom att exempelvis hjälpa dem få kontakt med rätt stödinsatser, eller fortbilda personalen i bemötande av besökare i kris.

En annan viktig aspekt av bibliotekssocionomernas arbete är just fortbildning för bibliotekspersonalen. Finch och Real (2023), som intervjuat fem bibliotekssocionomer i USA, beskriver hur en central del av arbetet innebär att förbereda och träna bibliotekspersonalen på att kunna hantera utmanande möten med besökare. Det kan dels handla om att öka förståelsen för social utsatthet och hur det påverkar människor och deras beteenden, dels om mer konkreta färdigheter som deeskalering, avledning och gränsdragning. Provence (2020) studie visar liknande resultat, och hon menar att bibliotekssocionomernas närvaro kan göra biblioteket till en ännu mer humaniserande plats för människor i social utsatthet, och till exempel minska behovet av att behöva ringa polis. I mångt och mycket går bibliotekssocionomens arbete att sammanfatta som trygghetsskapande, för såväl användare som för personal (se Lloyd 2020).

Ett flertal artiklar om bibliotekssocionomer med Gross och Latham som återkommande medförfattare är av särskilt intresse för oss, då artiklarnas syfte, metoder och ansatser har flera likheter med vår studie. I en serie vetenskapliga artiklar inom ramen för ett större forskningsprojekt studerar de bibliotekssocionomer i en delstat i sydöstra USA, där det övergripande syftet är att bland annat identifiera strategier och kompetenser som behövs på folkbibliotek (Gross & Latham 2021). I den första artikeln undersöktes bibliotekschefer inställningar till och upplevelser av bibliotekssocionomer genom en enkätundersökning (ibid.). Denna följdes upp av en artikel där bibliotekschefer åsikter om den växande trenden av bibliotekssocionomer på folkbibliotek undersöktes genom semistrukturerade intervjuer, och hur dessa åsikter skiljer sig mellan de bibliotekschefer som har en bibliotekssocionom anställd och de som inte har det (Baum, Gross, Latham, Crabtree & Randolph 2023). Därefter har även bibliotekariers inställningar till och upplevelser av att arbeta med bibliotekssocionomer undersökts genom semistrukturerade intervjuer (Crabtree, Latham, Gross, Baum & Randolph 2024). I den senaste av artiklarna utforskar och diskuterar författarna de implikationer som förekomsten av bibliotekssocionomer

har på bibliotekarieutbildningarna (Gross, Latham, Baum, Crabtree & Randolph 2024).

Generellt är respondenterna i artiklarna positiva till ökad närvaro av bibliotekssocionomer på folkbibliotek. Ekonomi och budget beskrivs ofta vara det största hindret vad gäller att kunna anställa bibliotekssocionomer (Gross & Latham 2021; Crabtree et al. 2024). Viss oro samt utmaningar och potentiella nackdelar framkom även i respondenternas svar; de berörde exempelvis att biblioteket riskerar att ta på sig ett för stort ansvar, och att gränsen mellan professionerna bibliotekarie och socionom riskerar att luckras upp (Gross & Latham 2021; Baum et al. 2023; Crabtree et al. 2024). De bibliotekschefer som svarat på enkäten (Gross & Latham 2021) och deltagit i intervjustudien (Baum et al. 2023) uttrycker även att det inte alltid är upp till dem själva att anställa en bibliotekssocionom, utan att det är ett beslut som måste fattas av det lokala styret.

Bättre och utökad lokal samverkan lyfts av flera bibliotekschefer som ett alternativ till en bibliotekssocionom, men de uttrycker också att det kan finnas ett värde i att inkorporera perspektiv och arbetssätt från socialt arbete i verksamheten, oavsett om det är genom anställningen av en bibliotekssocionom eller inte (Gross & Latham 2021; Baum et al. 2023). Mycket av den osäkerhet inför att anställa bibliotekssocionomer som uttrycks av bibliotekscheferna kopplar forskarna till det faktum att företeelsen är så pass ny. Det saknas därmed exempelvis riktlinjer och rutiner kring hur samarbetet och arbetet på bästa sätt ska bedrivas, samt forskning om vilka eventuella effekter det får på verksamheten i längden (Baum et al. 2023; se även Giesler 2021).

Professioner och bibliotekets uppdrag

Anställningen av socionomer på bibliotek – en arbetsplats som historiskt främst anställt bibliotekarier – väcker frågor om såväl professionen som bibliotekets övergripande syfte och uppdrag. Flertalet likheter finns mellan professionerna, och bibliotekarier och socionomer delar såväl historia som värderingar (se exempelvis Bausman 2017; Johnson 2022). Wahler, Provence, Helling och Williams (2020) beskriver hur de båda professionerna länge haft ett gemensamt mål i att tjäna allmänheten, och hur de under det senaste decenniet anpassat sig och sina verksamheter allteftersom samhället har förändrats. Zettervall och Nienow (2019, s. 3ff.) beskriver dem som systerprofessioner med flertalet likheter vad gäller exempelvis professionsetiska koder och servicebetonade arbetsuppgifter. Lloyd (2020) menar att socionomyrket i grunden handlar om att ge människor möjligheten

att på egen hand förbättra sina liv, vilket kan jämföras med bibliotekariens handledande förhållningssätt (se Olsson Dahlquist 2019, s. 217). Zettervall och Nienow (2019, s. 5) poängterar dock en betydande skillnad mellan professionerna; medan socionomen arbetar mot målgruppen socialt utsatta i samhället är bibliotekariens målgrupp *alla*, vilket gör att de behöver arbeta på olika sätt.

De senaste årens samhällsutveckling har på flera sätt gjort att bibliotekarier allt oftare ställs inför arbetsuppgifter som mer liknar socionomers. Detta belyser Cathcart (2008) som beskriver hur utvecklingen, där allt fler offentliga och privata tjänster flyttats online samtidigt som tillgången till fysisk service minskat, har lett till att människor kommer till biblioteket för att få hjälp. Liknande utveckling har även skett i Sverige. Olsson Dahlquist (2019, s. 217) beskriver hur allt fler vänder sig till biblioteket med frågor av ”medborgarservicekaraktär”, vilket innebär att bibliotekarierna behöver göra avvägningar kring vad de kan, eller bör, hjälpa till med. Den växande digitala klyftan drabbar särskilt personer i social utsatthet, och Cathcart (2008) menar att detta placerar bibliotekarier i en position där de i praktiken utför socialt arbete, samtidigt som biblioteken allt oftare fyller en funktion som daghärberge, trots att det inte ingår i det explicita uppdraget.

Den stundtals allt mer otydliga gränsen mellan professionerna bibliotekarie och socionom väcker enligt Cathcart (2008) frågor om bibliotekens och bibliotekarieprofessionens fortsatta utveckling. Westbrook (2015) menar att denna spänning länge funnits inom professionen. Frågor som hur långt en bibliotekarie kan hjälpa en användare i processen att få plats på ett härberge innan det börjar handla om att utföra socialt arbete har inga enkla svar. Westbrook menar att bibliotekarier ofrånkomligen kommer att fortsätta ställas inför liknande situationer där de kan behöva svara på frågor med stor påverkan på människors liv och hälsa. Hon är noga med att understryka att bibliotekarier inte är socionomer, men uppmärksammar att bibliotekarier har möjlighet att nå och hjälpa människor som inte är i kontakt med adekvata hjälpinstanser, genom att de möter dessa personer dagligen (se även Luo et al. 2012; Provence 2018). För att kunna möta informationsbehovet hos dessa användare på ett lämpligt och respektfullt sätt, föreslår Westbrook (2015) ett antal strategier influerade av socialt arbete. Dessa strategier inbegriper att fokus läggs vid ökad förståelse och medvetenhet för hur individen själv uppfattar sin situation och sig själv, och att information ses som ett verktyg. På detta sätt, menar Westbrook, behåller bibliotekarien sin professionella integritet utan att lämpa över allt ansvar på exempelvis socialtjänst.

Forskning visar att bibliotekarier, oavsett om en bibliotekssocionom anställs eller inte, behöver bemötandekompetenser särskilt vad gäller målgruppen personer i social utsatthet. Gross et al. (2024), som intervjuat både bibliotekarier och bibliotekschefer, finner att bibliotekarieutbildningen ofta inte upplevs förbereda studenterna tillräckligt för den verklighet som är på arbetsplatserna. Detta menar Gross et al. delvis kan förklara den växande trenden med att anställa bibliotekssocionomer, men en bibliotekssocionom kan samtidigt inte vara hela lösningen (se även Baum et al. 2023). Bibliotekarier behöver kunskap om och förståelse för såväl socionomprofessionen som för var gränsen går mellan biblioteksarbete och socialt arbete. Gross et al. (2024) föreslår att fler bibliotekarieutbildningar bör inkludera kurser i bemötande och socialt arbete (se även Cathcart 2008; Dali 2018; Wahler et al. 2020). Gross et al. (2024) resonerar kring huruvida bibliotekaryrket kanske även skulle tjäna på att omformuleras så att socialt arbete ingår som en del av professionen. Detta skulle kunna leda till att framtida bibliotekarier får en mer rättvisande bild av vad yrket innebär och attrahera personer som lockas av de sociala aspekterna av arbetet. Samtidigt riskerar det att göra gränsen mellan professionerna än mer otydlig (ibid.).

Det går inte att tala om vad som ingår, eller inte ingår, i bibliotekarieprofessionen, utan att samtidigt diskutera bibliotekets övergripande roll och uppdrag. Cathcart (2008) konstaterar som tidigare nämnts att bibliotekarier och bibliotek i praktiken fyller funktioner som inte ingår i bibliotekets *explicita* uppdrag, vilket antyder att det även finns ett *implicit* uppdrag. Olsson Dahlquist (2019, s. 190) menar att gränsen för vad folkbiblioteken i Sveriges ansvar är, och vad som är andra samhällsliga institutioners ansvar, har blivit otydligare de senaste decennierna. Till skillnad från folkbiblioteksutvecklingen under 1970-talet, där biblioteken själva breddade sin roll och tog på sig ett större samhällsansvar (Hedemark 2009 se Olsson Dahlquist 2019, s. 190), finner Olsson Dahlquist att det idag skett ett skifte där det snarare handlar om att biblioteken delvis blivit tilldelade en bredare roll. Samtidigt menar hon att biblioteken själva tycks ta på sig ett samhällsligt och socialt ansvar, och att gränserna mellan det självpåtagna och det tilldelade uppdraget är otydliga; detta påverkas av krav från samhället, användarbehov och bibliotekariers egna uppfattningar om bibliotekets uppgift och samhällsliga roll (ibid., s. 191).

Åsikterna om hur stort socialt ansvar biblioteket ska ta, och på vilket sätt, går stundtals isär. När Olsson Dahlquist (2019) intervjuar bibliotekarier framkommer en viss rädsla för att bibliotekets kärnuppdrag riskerar att urholkas om biblioteket tar på sig ett alltför stort socialt ansvar. Hansson (2010, s. 98) menar dock att om

biblioteket ska förbli relevant för alla människor genom hela livet, så bör det ta sin sociala roll och sitt samhällseliga ansvar på ännu större allvar. Ett exempel på hur folkbiblioteken gjort detta på senare år är genom det engagemang och den verksamhet som gjordes för nyanlända flyktingar under hösten 2015, ofta i samverkan med lokala aktörer (Olsson Dahlquist 2019, s. 204).

Just samverkan beskrivs av både Catchart (2008) och Olsson Dahlquist (2019, s. 203) som ett sätt för biblioteket att kunna möta användare med psykosociala behov, utan att bibliotekets roll eller uppdrag förändras alltför mycket. Ett annat förslag är att låta exempelvis socialtjänst eller annan lokal verksamhet nyttja bibliotekets lokaler för rådgivning eller vägledning. Detta tar dels tillvara på det faktum att det är till biblioteket som många kommer med sådana ärenden, och dels låter det biblioteket vara socialt ansvarstagande utan att det behöver ta på sig en myndighetsroll (Catchart 2008; Olsson Dahlquist 2019, s. 203f.).

Bibliotekssocionomens intåg på biblioteket har potential att förändra bilden av biblioteket ytterligare. I intervjustudien med bibliotekarier av Crabtree et al. (2024) uttrycker flera av respondenterna möjliga positiva effekter; de menar att en bibliotekssocionom ytterligare skulle bidra till bilden av biblioteket som en trygg och säker plats, men även som en självklar mötesplats för lokalsamhällets invånare. Samtidigt menar de att en bibliotekssocionom skulle kunna uppmärksamma samhället och styrande politiker på vad biblioteket kan erbjuda, och belysa den vitala roll som biblioteket har. Respondenterna resonerar även kring de negativa effekter en bibliotekssocionom skulle kunna ha, och att det inte alls är självklart att biblioteket är den mest lämpliga platsen för människor att söka hjälp av en socionom på. Även här framkommer oro kring vad detta innebär för bibliotekets övergripande uppdrag. Ett alltför stort fokus på bibliotekets sociala roll, exempelvis genom anställning av en bibliotekssocionom, riskerar att tunna ut detta uppdrag (Crabtree et al. 2024; se även Gross et al. 2024).

Teoretiska perspektiv

I följande kapitel presenterar vi det teoretiska ramverk som kommer att användas för att analysera det empiriska material som samlats in för uppsatsen. Först kommer institutionell teori att presenteras och sedan nyinstitutionell teori med ett antal utvalda nyckelbegrepp. Efter det kommer professionsteori att presenteras med ett par begrepp som bedömts vara relevanta för uppsatsen. I analysen tar vi hjälp av teorierna för att skapa djupare förståelse för socionomens roll på folkbiblioteket utifrån bibliotekets uppdrag. Teorierna kompletterar även varandra då institutionell teori antar ett mer strukturellt perspektiv medan professionsteori är mer aktörnära.

Institutionell teori

Den institutionella teoribildningen används inom flera vetenskapliga discipliner och består av flera olika inriktningar. I uppsatsen kommer vi att utgå från nyinstitutionell teori, som tidigare använts i forskning om det samtida folkbibliotekets uppdrag, förändringar och utmaningar i bland annat Michniks (2018) och Olsson Dahlquists (2019) avhandlingar i biblioteks- och informationsvetenskap. Teorin och de valda begreppen kommer främst att användas för att analysera folkbibliotekets verksamhet och uppdrag.

Bakgrund och definition av institution

Eriksson-Zetterquist (2009, s. 6) beskriver institutionell teori som en ram snarare än en egen, sammanhängande teori. Till skillnad från klassisk organisationsteori, som utgår från antagandet att organisationer handlar rationellt, intresserar sig den institutionella teorin snarare för hur organisationer förändras och påverkas av sin omgivning, och ifrågasätter tanken om organisationer som rationella (ibid., s. 5). Eriksson-Zetterquist (2009, s. 12) menar att det är just detta som särskiljer institutionell teori från organisationsteori; den institutionella teorin betonar hur organisationer är formade efter de institutionella ramverk de ingår i, och för att kunna förstå hur organisationer är och beter sig, samt varför, behöver man undersöka hur omgivningen påverkar organisationen.

Själva begreppet institution går att definiera på flera olika sätt, och såväl definition som användning varierar beroende på inom vilken vetenskaplig disciplin man befinner sig (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 7). I denna uppsats definieras institutioner som mångfacetterade och stabila sociala strukturer, uppbyggda av

symboliska element, sociala aktiviteter och materiella resurser. Vidare har institutioner stabiliserande och meningsskapande egenskaper och förändras över tid, om än relativt långsamt (Scott 2014, s. 57). Trots att institutionell teori lägger stor vikt vid institutionernas symboliska aspekter, så bör man inte bortse från den roll som människor och deras handlingar har i att skapa och reproducera de regler, normer och värderingar som är institutioners byggstenar (ibid). Olsson Dahlquist (2019) betonar även att institutionell teori erkänner att individuella aktörer kan ”agera för att skapa, upprätthålla och förändra institutioner” (s. 72f).

I uppsatsen används både begreppen organisation och institution. Definitionen av dessa, liksom förhållandet dem emellan, kommer här att klargöras. Vi har valt att i likhet med Michnik (2018, s. 49) och Olsson Dahlquist (2019, s. 73) låta begreppet organisation syfta till de enskilda folkbiblioteken. Vad gäller begreppet institution menas i uppsatsen den folkbiblioteksinstitution som ”utgörs av en samling normer, regler, rutiner och förståelser som påverkar de enskilda organisationernas utformning” (Olsson Dahlquist 2019, s. 73). Vidare ses institutionen som ett ramverk inom vilket de enskilda organisationerna verkar (ibid.). I relation till organisationer kan institutionen även ”representeras och manifesteras genom de organisationer som är en del av institutionen” (Michnik 2018, s. 49f.). Vår förståelse av begreppen organisation och institution är således att dessa befinner sig i ett samspel. De enskilda folkbiblioteken både formar och formas av folkbiblioteket som institution, på samma sätt som folkbiblioteket som institution formar och formas av de enskilda folkbiblioteken.

I beskrivningen av bibliotek som institution har det skett ett fokusskifte, från det bibliografiska till det sociala (Hansson 2010, s. 97f.). Hansson (2010) menar att biblioteken idag definieras som *sociala institutioner* som förser samhällets medborgare, som befinner sig i olika lägen i livet, med en mötesplats. Att identifiera behoven, eller efterfrågan, som uppstår beroende på vilket läge i livet en människa befinner sig i, och att anpassa biblioteksutbudet därefter, är en stor utmaning för samtidens bibliotekarier (ibid., s. 98). Hansson (2010, s. 98) menar att biblioteken måste börja diskutera och definiera innehållet i de möten som äger rum på biblioteken. Utöver detta behöver biblioteken ta på sig en mer proaktiv roll vad gäller att ta socialt ansvar. Genom att göra detta skulle biblioteken fortsätta med sin institutionella roll och sitt sociala uppdrag på ett sätt som historiskt har varit mycket tydligare än vad det är idag (ibid.).

Nyinstitutionell teori och centrala begrepp

Den nyinstitutionella teorins uppkomst och genomslag härleds ofta till två artiklar av Meyer och Rowan samt DiMaggio och Powell. Eriksson-Zetterquist (2009, s. 64) beskriver hur den nyinstitutionella teorin syftade till att vara mindre deskriptiv och abstrakt än sin föregångare. Som en vidareutveckling av institutionell teori, intresserar sig nyinstitutionell teori för organisationers och institutioners gemensamma strukturer och processer både nationellt och internationellt, och undersöker dess likheter, utbredning och komplexitet (ibid.). Centralt för nyinstitutionell teori är att moderna organisationers formella struktur beror på och påverkas av institutionella myter snarare än de behov som organisationens arbete eller produktion ställer. Eriksson-Zetterquist (2009) förklarar det som att den formella strukturen istället är förankrad i ”olika men vida spridda förståelser av den sociala verkligheten” (s. 66). Hur organisationen uppfattas – huruvida den är *legitim* eller inte – kan vara viktigare för dess överlevnad än dess effektivitet, liksom huruvida den anpassar sig till de institutionella myterna eller inte (ibid.). DiMaggio och Powell (1991) argumenterar för ytterligare en förklaring till varför de moderna organisationernas formella struktur förändras som de gör; att de blir allt mer homogena beror inte nödvändigtvis på strävan efter effektivitet, utan är ett resultat av isomorfa processer.

Begreppen *legitimitet* och *isomorfism*, som båda syftar till att beskriva och förklara hur organisationer agerar och påverkas av omgivningen, kommer att användas i uppsatsens analys. I sin avhandling använder och studerar Michnik (2018) begreppet legitimitet som en process, där ”en aktörs legitimitet beror på om aktörens beteendemönster upplevs som acceptabelt” (s. 43). Eriksson-Zetterquist (2009, s. 105) jämför legitimitet med status och rykte men betonar den viktiga skillnaden att legitimitet endast behöver vara uppnådd för att det ska ha en positiv inverkan på organisationen, medan status och rykte kan innehåsa i olika hög utsträckning. Hon förklarar vidare hur organisationers sökande efter legitimitet står i direkt relation till dess omgivning, och både begränsar deras handlingar, leder till anpassning efter sociala normer och till att organisationer förändras (ibid., s. 104). Michnik (2018, s. 45) länkar samman legitimitet med trovärdighet, meningsfullhet och förutsägbarhet, och betonar att det centrala ligger i hur en organisation uppfattas. Hon beskriver det som att:

[...] om en organisation uppfattas som meningsfull och förutsägbar, om en organisation uppfattas erbjuda det som den förväntas erbjuda, om människor upplever att de förstår organisationen ifråga, kan organisationen komma att uppfattas som trovärdig.

Michnik 2018, s. 45

Legitimitet kan uppnås genom likhet och association till andra legitima organisationer eller institutioner, och organisationers strävan efter legitimitet verkar homogeniserande (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 105).

Begreppet *isomorfism*, som likt legitimitet syftar till en process, används för att förklara hur och varför homogenisering uppstår mellan organisationer, och på så sätt bidrar till institutionalisering (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 78). DiMaggio och Powell (1991) beskriver isomorfism som ”a constraining process that forces one unit in a population to resemble other units that face the same set of environmental conditions” (s. 66). Eriksson-Zetterquist (2009, s. 82f.) beskriver vidare hur isomorfism gör organisationer mer framgångsrika och motståndskraftiga, men att det nödvändigtvis inte innebär att de blir mer effektiva.

Isomorfism kan vara tvingande, mimetisk och normativ (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 78). Tvingande isomorfism kan exempelvis komma från politiskt och statligt håll genom påtryckningar eller lagstiftning. Mimetisk isomorfism beskriver hur organisationer som exempelvis står inför en osäker situation härmar andra, till synes mer framgångsrika organisationer, antingen medvetet eller omedvetet (ibid., s. 79f.). Den normativa isomorfismen består istället av det inflytande som kommer från profession och utbildning (ibid., s. 80f.). Begreppen har valts för att vi ska kunna föra en diskussion om hur bibliotekssociologer kan påverka bibliotekens legitimitet samt vilka faktorer som kan leda till isomorfism och därmed påverka om företeelsen med bibliotekssociologer sprider sig inom folkbiblioteksvärlden.

Professionsteori

Nedan kommer professionsteori och ett antal tillhörande begrepp att presenteras. Begreppen som presenteras har valts eftersom de möjliggör en analys av bibliotekssociologrollen i relation till bibliotekarieprofessionen. Främst kommer texter från sociologen Thomas Brante (1947–2016) att användas då han har forskat om professionsteori i en svensk kontext. Brante förhåller sig även till klassiska teoretiker som Max Weber (1864–1920), Talcott Parsons (1902–1979) och Andrew Abbott. En bok skriven av Brante, Johnsson, Olofsson och Svensson om svenska professioner, samt en artikel av Abbott, kommer även att användas.

Bakgrund och definition av professionsbegreppet

Brante (2009) menar att det inom professionsforskningen inte råder konsensus om hur det centrala begreppet *profession* ska definieras. Olika teoretiker har genom historien haft olika perspektiv på professionsbegreppet. Brante presenterar en

tre delad uppdelning av de paradig som har dominerat i olika tider: *strukturfunktionalism*, *nyweberianism* samt *profession*, *jurisdiktion* och *konflikt*. Brante (2009) menar att det som perspektiven har gemensamt, vilket även är deras största svaghet, är att de försöker vara universalistiska i sina anspråk. Detta är något som också kallas för "reduktionism" och innebär att de har försökt skapa en definition av professionsbegreppet som ska vara giltig över tid och rum, vilket gör definitionerna för substansstunga (ibid., s. 24). Brante belyser vikten av att en profession i en viss situation eller samhällsordning kan visa på vissa egenskaper och att dessa kan ändras i en annan situation eller tid.

Det finns ändå viktiga aspekter som de olika perspektiven visat på i sina försök att definiera och ringa in professionernas speciella dynamik och karaktärsdrag (Brante 2009). Strukturfunktionalismen, med sociologen Parsons som frontfigur, ser professioner i stor utsträckning som självutvecklande autonoma institutioner med osjälvviska medlemmar som eftersträvar att arbeta för det allmännas bästa. Professioner kontrolleras internt, genom socialisering, vilket säkerställer att normerna efterlevs. Centralt inom strukturfunktionalismen är även att de professionella belönas för sitt arbete som inte bara är viktigt för samhällets välfärd utan även svårt och ansvarsfyllt. Belöningen består av hög status och materiell ersättning (ibid.).

Kritik som väckts mot strukturfunktionalismen berör bland annat myten om de professionella som altruistiska, neutrala och specifikt funktionella med kunskap som säkerställts vetenskapligt. Brante (2009) beskriver detta paradigm som det "naiva" (s. 25). Nyweberianismen beskriver han istället som cynisk då den fokuserar på egenintresset som de professionellas främsta drivkraft. Brante (2009) beskriver "stängning", ett begrepp myntat av Weber, som "olika samhällsgruppers monopolisering av möjligheter" (s. 20). Sociala grupper maximerar egna privilegier och belöningar med hjälp av maktutövning och genom att utesluta andra grupper och begränsa deras tillgång till dem (Brante 2009).

Brante (2009) beskriver sociologen Abbotts perspektiv på profession som en modernare form av professionsforskning. Abbott (se Brante 2009) ser professionerna som ett förhållandevis autonomt, specifikt och socialt system. Professionerna är ömsesidigt beroende av varandra och förändringar i en del av systemet påverkar de andra delarna. Dynamiken i systemet är "konkurrensen mellan professioner om jurisdiktionen över områden" (ibid., s. 21). Begreppet *jurisdiktion*

är det begrepp som mycket av Abbotts teoribildning om professioner grundar sig på.

Mot bakgrund av dessa mer eller mindre historiska försök att definiera professionsbegreppet försöker sig Brante (2009) på en egen definition:

Professionella yrken är i något avseende organiserade, relativt autonoma bärare och förmedlare av samhälleligt sanktionerade, abstrakta kunskapssystem som ger dem förmågan att utföra handlingar som uppfattas som svåra, skickliga och värdefulla av allmänheten/klienten.

Brante 2009, s. 28

Det är denna definition som kommer att tillämpas i vår uppsats då vi, likt Brante, anser att den är mer funktionell och inte lika situations- eller tidsbunden, utan att vara reduktionistisk.

Semiprofessioner

Begreppet *semiprofessioner* ställs ofta i relation till begreppet *klassiska professioner*. Läkare är ett exempel på en klassisk profession. Försöken att definiera professionsbegreppet riktar sig huvudsakligen mot de klassiska professionerna som ofta har alla de attribut som krävs för att anses som professioner. Som namnet indikerar besitter semiprofessionerna vissa, men inte alla, dessa attribut (Brante 2009).

Antalet semiprofessioner ökade stort under efterkrigstiden och kopplades till välfärdsstaten, välfärdssystemen samt utbyggnaden av högskoleutbildningen. Man talar därför ibland om semiprofessioner som välfärdsprofessioner (Brante 2009). Semiprofessionerna inkorporerades i lärosätenas värld genom att koppla ihop det praktiska arbetet med egna forskningsfält och genom längre institutionaliserad utbildning. Exempel på detta är socionomer och forskning om socialt arbete samt bibliotekarier och biblioteksvetenskap (Brante, Johnsson, Olofsson & Svensson 2004, s. 14f.; Brante 2009). Både bibliotekarier och socionomer är således exempel på semi- eller välfärdsprofessioner.

Kännetecknande för semiprofessioner är att de går att finna i byråkratiska, större organisationer. Semiprofessioner närmar sig definitionen av klassiska professioner då även semiprofessioner ofta har vetenskaplig kunskap som grund, dock tenderar dessa kunskapsgrunder att vara mer omdiskuterade och fragmenterade än de klassiska professionernas (Brante, Johnsson, Olofsson & Svensson 2004, s. 14f.). I förhållande till de klassiska professionerna har även semiprofessionerna lägre

autonomi både i förhållande till politiken och andra professioner, och Brante (2009) beskriver dem som mer styrda.

Vidare skriver Brante (2009) att det finns en inneboende spänning mellan det praktiska arbetet och den akademiska forskningen. Inom professionerna finns det å ena sidan personer som framhåller forskningen och ökningen av den teoretiska anknytningen som viktigast. Å andra sidan finns det personer som framhäver den praktiska yrkeserfarenheten och menar att basen för ämnet ska vila där. Samtidigt poängterar Hansson (2018) att det sedan 1993 inte finns någon formaliserad koppling mellan bibliotekarieprofessionen och biblioteks- och informationsvetenskap. År 1993 byttes den dåvarande bibliotekarieexamen ut mot "akademiska examina i biblioteks- och informationsvetenskap" (ibid., s. 305). Trots detta råder internationellt konsensus att biblioteks- och informationsvetenskap utgör både den vetenskapliga och intellektuella grunden för utövande inom bibliotekarieryrket (Hansson 2018).

Avslutningsvis skriver Brante (2009) att då semiprofessioner tenderar att tillhöra den offentliga sektorn erhåller de ofta lika mycket "samhälleliga belöningar" (s. 31) i form av hög status eller lön. Brante (2009) menar att man kan koppla detta till de tidiga strukturfunktionalistiska tankarna om "kall" och "altruism" (ibid.) som centrala attribut för professionella. Dagens semiprofessioner verka alltså stämma överens med vad många forskare sett som utmärkande för de klassiska professionerna under 1800-talet (ibid.).

Begreppet semiprofession kan låta negativt laddat och ge felaktiga associationer. Brante (2009) menar dock att det är ett värderingsfritt begrepp som ska användas analytiskt. Samtidigt uppmärksammar han att ett annat, mer stringent begrepp skulle behövas. Även Abbot (1998) kritiserar semiprofessionsbegreppet, och hur sociologisk professionsforskning endast tycks uppehålla sig vid frågan om huruvida bibliotekarieprofessionen är en fullvärdig profession eller inte. Att se på professioner som fullvärdiga respektive semiprofessioner innebär att man förutsätter en slags förutbestämd och eftersträvansvärd framåtrörelse, där semiprofessionerna hela tiden strävar efter att nå den fullvärdiga statusen. Så ser det inte ut i verkligheten och Abbott menar att det enda relevanta när man talar om professioner är professionens relation till det arbete den utför.

För att kunna tala om bibliotekarieprofessionens utveckling bör man enligt Abbot (1998) först titta på hur bibliotekariers arbete utvecklas och förändras, för att sedan

fråga sig hur detta i sin tur kommer att påverka professionen. Hur bibliotekarieprofessionen kommer att se ut i framtiden beror på hur arbetet förändras vad gäller exempelvis social och kulturell påverkan, samt hur närliggande och konkurrerande professioner och organisationer förändras (Abbot 1998).

Metod

Materialinsamlingen har skett genom en webbenkät samt intervjuer. Dessa metoder lämpar sig väl för studien då våra frågeställningar kräver både kvantitativa och kvalitativa svar. Vi ville både undersöka folkbibliotekschefers intresse för bibliotekssocionomer samt deras föreställningar om dem. Lidén (2023) skriver att man ska vara öppen för kombinerandet av metoder och låta forskningsproblemet, inte en viss metodmässig förkärlek, bestämma upplägget för en studie. Han menar att det kan ge det mest fördelaktiga utslaget samt leda till ett större kunskapsbidrag (ibid., s. 14). Vi ser stora fördelar med att använda två olika metoder då de ger olika perspektiv på frågeställningarna. Detta har även gjorts tidigare inom liknande forskning (se exempelvis Gross & Latham 2021; Baum et al. 2023). Nedan beskriver vi respektive metod och tillvägagångssätt. Kapitlet avslutas med en genomgång av hur det insamlade materialet har bearbetats och analyserats, samt de etiska överväganden vi har gjort.

Enkät och intervju som metoder

Under denna rubrik kommer först enkät som metod att presenteras. Detta kommer sedan följas av en presentation av intervju som metod.

Enkäten undersökte om det finns bibliotekssocionomer på bibliotek i Sverige som vi inte redan känner till, samt kartlade bibliotekschefers kännedom om bibliotekssocionomer och deras intresse för att anställa dem. Enkäten innehöll även en fritextfråga där respondenterna fick svara på varför de *är* respektive *inte är* intresserade av att anställa en bibliotekssocionom. Dessutom ämnade enkäten skapa kontakt med eventuella intervjupersoner.

Enkät som metod möjliggjorde att undersökningen kunde göras på ett stort urval, utspritt över ett stort geografiskt område utan att det tog så mycket tid i anspråk (Ejlertsson 2019, s. 15). Enkätmetoden möjliggjorde för oss att nå 287 biblioteksansvariga spridda över hela Sverige med våra frågor. Enkäten var standardiserad, samtliga respondenter fick alltså ta del av och svara på samma frågor presenterade på samma sätt, vilket ger goda jämförelsemöjligheter (se Trost & Hultåker 2016, s. 58). Enkäten lät dock inte respondenten be om förtydliganden och vi kunde inte ställa följdfrågor. Därmed ställdes höga krav på frågornas formulering och det grundarbete som gjorts innan frågorna fastställs (Ejlertsson

2019, s. 16). Detta är inte en avgörande nackdel för vår uppsats, då enkätstudien även kompletterades med en intervjustudie med en del av populationen.

Ahrne och Svensson (2022) menar att den kvalitativa metoden utgår ifrån att det finns kunskap att finna i människors berättande. Intervjuerna kunde, till skillnad från enkäten, gå djupare in på frågor om bibliotekscheferns föreställningar om bibliotekssociologer, deras eventuella intresse för att anställa dem och deras tankar kring bibliotekets utmaningar och förändrade uppdrag. Intervjuerna fungerade därmed fördjupande i förhållande till enkäten. Svaren från enkäten kan också ses som ett komplement till intervjuerna då vissa respondenter kanske vågat vara mer ärliga med distansen som enkäten erbjöd, till skillnad från intervjuerna som var mer personliga.

Urval

Nedan redovisas hur urvalet till materialinsamlingen har skett. Först beskrivs urvalsprocessen till enkäten, och därefter redogörs för hur urvalet till intervjuerna har genomförts.

Enligt 6 § i bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska varje kommun ha ett folkbibliotek. Den grupp som vår enkätstudie riktar sig till, populationen, är biblioteksansvariga för folkbibliotek i Sverige, utan för oss kända bibliotekssociologer. Vi valde att inte skicka enkäten till kommuner som vi vet har bibliotekssociologer anställda då frågorna riktade sig till kommuner som *inte* har bibliotekssociologer anställda. Därmed skickades enkäten till samtliga biblioteksansvariga för folkbibliotek i Sverige, med undantag för tre kommuner. Två bibliotekssociologer anställda i två olika kommuner kände vi till då de står omskrivna i media (se Claesson 2023). Genom en pilotstudie fick vi information om att det finns ytterligare en kommun som har en bibliotekssociolog anställd som inte är omskriven i media. Enkätstudien uppfyller därmed kriterierna för en totalundersökning (Wenemark 2023, s. 204). De biblioteksansvariga fungerar som representanter för kommunens biblioteksorganisation. Syftet med urvalet var att nå hela Sverige, för att på så sätt få en övergripande bild.

Urvalet till intervjustudien har gjorts på två olika sätt. Parallellt med utskicket av enkäten skickade vi även intervjustudiefrågningar till de tre bibliotekschefer som vi vet har bibliotekssociologer anställda. Två av dessa chefer svarade och intervjuer kunde genomföras. Från den tredje bibliotekschefen uteblev svar trots två påminnelser, och intervju med denna person genomfördes därför inte. Ett andra

urval gjordes sedan utifrån enkäten. Femton bibliotekschefer svarade att de kunde ställa upp på en intervju och lämnade sina kontaktuppgifter i enkäten. Då vi inte hade möjlighet att genomföra femton intervjuer behövde ett urval göras.

Eftersom vi var intresserade av att intervjua både bibliotekschefer som har och *inte* har bibliotekssociomer anställda, så hade det varit önskvärt att intervjua ungefär lika många från respektive grupp. Då vi endast kunde intervjua två bibliotekschefer som har en bibliotekssociomer anställd, och vi önskade intervjua ett större antal bibliotekschefer, valde vi därför ut fem bibliotekschefer av de femton som lämnat sina kontaktuppgifter i enkäten. Intervjuer kunde genomföras med dessa. Det slutgiltiga urvalet innehöll en blandning av små och stora kommuner med viss geografisk spridning. Cheferna hade även svarat olika på frågan om intresse för bibliotekssociomer och fört resonemang i enkäten som vi ansåg intressanta att fördjupa oss i under en intervju. Sammanlagt genomfördes sju intervjuer. Efter genomförda intervjuer kontaktades de bibliotekschefer som hade lämnat sina kontaktuppgifter men inte blivit utvalda för intervju och tackades för visat intresse

Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2022) menar att det är önskvärt att forskningsresultaten även från kvalitativa studier bör kunna göras nästintill oberoende av intervjupersonerna. Detta är dock omöjligt då de specifika personernas bakgrund och erfarenhet ofrånkomligen kommer att påverka resultaten (ibid.). Eriksson-Zetterquist och Ahrne menar att man redan vid sex till åtta intervjuer med personer från en specifik grupp ökar säkerheten för att få in ett material som blir förhållandevis oberoende av de enskilda personernas åsikter och uppfattningar. Trots att vi har intervjuat ett flertal bibliotekschefer, utifrån ett flertal urvalskriterier, menar vi dock att man snarare kan tala om bredd och djup som reflekteras i våra resultat snarare än generaliserbarhet, i bemärkelsen att våra resultat är direkt överförbara på gruppen biblioteksansvariga i stort. Istället skapas mer generella slutsatser i analysen, med hjälp av teori och tidigare forskning, som sätts i relation till studiens empiriska material.

Genomförande

Konstruktion enkät

Webbenkäten konstruerades i och distribuerades via enkätverktyget Sunet Survey, som är upphandlat av Lunds universitet. Enkäten innehöll fem frågor, varav tre med fasta svarsalternativ och två med fritextsvar (se bilaga 2). Frågorna konstruerades med flera aspekter i åtanke; språket skulle vara begripligt och anpassat för

målgruppen, utrymmet för feltolkning skulle vara litet, och frågorna skulle inte vara ledande eller onödigt långa (se Ejlertsson 2019, s. 56–69).

Vi vidtog ett par motivationshöjande åtgärder vid konstruktionen av enkäten för att höja svarsfrekvensen. Ejlertsson (2019, s. 44) beskriver det som grundläggande att inte ha för långa enkäter då det riskerar att trötta ut respondenterna och leda till att de förlorar koncentrationen. Vår enkät bestod endast av fem frågor vilket vi såg som fördelaktigt då det fanns en risk att vår population, biblioteksansvariga, inte hade mycket tid över till att besvara långa enkäter på arbetstid. Antalet frågor kan därmed ha bidragit till en högre svarsfrekvens. De öppna frågor som fanns i enkäten gav den respondent som ville möjlighet att uttrycka sig mer fritt och utanför enkätens andra fasta svarsalternativ, vilket också kan ses som en motivationshöjande åtgärd (se Ejlertsson 2019, s. 43).

Enkäten konstruerades för att vara fullständigt anonym, utan anonymitetsundantag. Det innebar att vi inte kunde se vilka respondenter som svarat samt att vi inte kunde se några enkätsvar alls förrän efter enkäten hade stängts. Vid de två fritextfrågorna informerades respondenterna om att de skulle vara aktsamma med att lämna identifierande uppgifter då det gjorde att deras svar inte längre var anonyma för oss (se bilaga 2). Enkäten innehöll i övrigt inga frågor som beroende på svar kunde göra respondenten identifierbar (se Ejlertsson 2019, s. 33).

Distribution av enkät och tillhörande informationsbrev

För att samla in så bra material som möjligt var det viktigt att personen som fick enkäten var insatt i biblioteksverksamheten. Därför försökte vi välja en så verksamhetsnära ansvarig som möjligt, exempelvis en biblioteksamordnare framför en kultur- och fritidschef, då en kultur- och fritidschef ofta har ett större ansvarsområde inom kommunen. I de kommuner där det fanns flera biblioteksansvariga valdes endast en verksamhetsnära biblioteksansvarig ut. Det var dock stundtals utmanande att hitta rätt person som är ansvarig för biblioteksverksamheten då dessa personer kan ha flera olika titlar, exempelvis bibliotekschef, teamleader, kultur- och fritidschef etc. Respondenternas mejladresser inhämtades och sammanställdes till största del via kommunernas egna hemsidor, men även genom kontakt med regionbiblioteksansvariga och kommunernas kontaktcenter. I största möjliga mån skickades enkäten direkt till den biblioteksansvariga, men i de fall detta inte var möjligt skickades den till en gemensam biblioteksmejladress med en uppmaning i informationsbrevet om att vidarebefordra enkäten till lämplig person (se bilaga 1).

Enkäten skickades ut den 5 februari 2024 och var öppen till och med den 16 februari 2024. Länken till enkäten skickades ut till respondenterna i ett informationsbrev (se bilaga 1). Brevet utformades efter en programgemensam mall som tillhandhållits av kursansvarig samt efter Ejlertssons (2019) rekommendationer. Efter en veckas tid skickades en påminnelse till de respondenter som inte hade svarat på enkäten. Påminnelsen var en kopia av informationsbrevet med en rubrik som informerade om att det var en påminnelse. Efter en påminnelse brukar 90 % av de slutgiltiga svaren ha inkommit, varför bara en påminnelse skickades (ibid., s. 31).

Utformande av intervjuguiden

Kvalitativa intervjuguiden förbereddes genom att sammanställa intervjufrågor i två separata intervjuguiden: en för de intervjupersoner som har en bibliotekssociolog anställd, och en för de som inte har det (se bilaga 4a och 4b). Intervjuguiderna var tematiserade utifrån ett antal områden, och berörde bibliotekets uppdrag, social utsatthet på bibliotek, bibliotekssociologer samt frågor om kompetens och profession. Innehållet i de två intervjuguiderna var i stort sett detsamma, och frågorna skiljde sig främst åt på temat bibliotekssociologer.

Exakt vilka frågor som ställdes och i vilken ordning varierade något från intervju till intervju. En styrka med den kvalitativa intervjun är just att anpassningar kan göras efter den specifika intervjusituationen (Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2022)). Vi kunde ställa följdfrågor när det behövdes och kunde följa upp trådar som uppkom under samtalsgången. Detta gav oss möjligheten att få en bredare och mer dimensionerad bild av ämnet, än om vi hade förhållit oss strikt till standardiserade frågor (se Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2022). Antalet frågor i intervjuguiden anpassades för att räcka till ungefär en timmes intervju, vilket var fördelaktigt i de intervjusituationer där intervjupersonerna gav kortare svar. Vi ville dock låta dem tala fritt i så stor utsträckning som möjligt och kunna ställa följdfrågor om sidospår, vilket under några intervjuer innebar att vissa frågor fick hoppas över på grund av tidsbegränsningar. Intervjuerna pågick mellan 45–60 minuter.

Tillvägagångssätt intervjuer

Intervjuerna genomfördes över det digitala videomötesverktyget Zoom. Lunds universitets upphandlade version av Zoom valdes då det dels garanterade högre säkerhet vad gäller hantering av data samt uppfyller kraven för GDPR, dels gav intervjupersonerna möjlighet att delta i mötet direkt från deras egen webbläsare (Lunds universitet 2023). Ljudet från intervjuerna spelades in och lagrades

inledningsvis lokalt på en mobiltelefon, för att sedan direkt föras över till en dator. Ljudfilen laddades aldrig upp på en molntjänst för att minimera risken att materialet sprids till obehöriga. Själva intervjufrågorna ställdes sedan av en utav oss, medan den andra ansvarade för inspelning och tog anteckningar. Intervjupersonerna fick i god tid innan intervjun information om intervjuens och uppsatsens syfte, beräknad tidsåtgång samt information om hur man enkelt ansluter till videomötet via ett informationsbrev (se bilaga 3a & 3b). Samtycke till deltagande samt inspelning inhämtades dels i samband med intervjufrågan, dels muntligen vid intervjuens inledning.

Bortfallsanalys enkät

Med bortfall menas de respondenter som inte besvarat enkäten, och ett alltför stort bortfall riskerar leda till felaktiga generaliseringar och tolkningar av resultatet (Ejlertsson 2019, s. 29f). Genom att göra en bortfallsanalys, där det insamlade materialet jämförs med populationen, minskar denna risk och medvetenheten ökar kring vilka slutsatser som kan dras utifrån materialet (Trost & Hultåker 2016, s. 147f.). Trost och Hultåker (2016, s. 147) menar att svarsfrekvensen på enkätundersökningar vanligen är mellan 50 % och 75 %. Vår enkätundersökning ligger inom spannet för förväntad svarsfrekvens med 53,31 %. Bortfallet om 46,69 % motiverar ändå en bortfallsanalys. Nedan resonerar vi kring potentiella orsaker till bortfallet.

En möjlig orsak till att fler respondenter inte svarat kan vara att enkäten inte nått fram till rätt mejladress eller person, eller att denne inte har kunnat öppna länken och därmed inte kunnat besvara enkäten. Eftersom en majoritet av populationen besvarade enkäten, och vi inte fick några indikationer på att det skulle ha varit fel på länken, bedöms detta inte ha varit ett problem. Bortfallet kan även bero på tidsbrist, ovilja eller ointresse hos bortfallsgruppen. Enkäten var enbart öppen under två veckor, varav en då sportlovet inföll för delar av landet, vilket gör tidsbrist till en sannolik orsak till delar av bortfallet. Att bibliotekssociologer är så pass nya och få till antalet skulle även kunna innebära att delar av bortfallet har berott på ointresse, okunskap eller att ämnet inte har upplevts relevant för respondenten.

Internt bortfall innebär att enstaka enkätfrågor inte besvarats av alla respondenter (Ejlertsson 2019, s. 29). I denna enkätundersökning bedöms det interna bortfallet vara försumbart. Fråga 1 och 2 hade ett internt bortfall på en respondent vardera. Fråga 4, som gav respondenten möjlighet att i fritext beskriva varför eller varför

inte respondenterna är intresserade av att anställa en bibliotekssociolog, besvarades av 85,62 % av respondenterna, vilket bedöms som tillfredställande.

Sammanfattningsvis innebär detta att resultatet av enkäten bör betraktas med försiktighet, och det är svårt att med säkerhet dra generaliserande slutsatser. Uppsatsens och enkätens tyngdpunkt ligger dock i det kvalitativa snarare än det kvantitativa. Trots att bortfallet på 46,69 % gör det svårt att dra generaliserande slutsatser om hela populationen, ger resultatet en fingervisning om hur bibliotekscheferns intresse och tankar kring bibliotekssociologer ser ut.

Reliabilitet, validitet och trovärdighet

Reliabilitet, validitet och trovärdighet är centrala begrepp när man diskuterar tillförlitligheten för en studies resultat. De har däremot olika relevans för uppsatsens olika metoder. Vi kommer inledningsvis att diskutera begreppen reliabilitet och validitet i relation till enkätstudien, för att sedan diskutera begreppet trovärdighet i relation till intervjuerna.

Med *reliabilitet* menas just tillförlitligheten och stabiliteten i exempelvis en enkäts konstruktion eller i enskilda enkätfrågor. Det handlar om att undersökningen ska vara stabil och standardiserad, och på så sätt kunna upprepas vid ett nytt tillfälle och då ge samma resultat (Ejlertsson 2019, s. 121; Trost & Hultåker 2016, s. 61). Reliabilitet är framförallt aktuellt att tala om i relation till kvantitativa studier såsom enkäter. Trost och Hultåker (2016, s. 62f) framhåller vikten av att enkäten har ett tydligt och precist språk och att formulärets utformning gör det lätt för respondenten att förstå hur den ska fylla i och svara. Med *validitet* menas studiens giltighet: frågorna som ställs ska vara formulerade så att de mäter det de är avsedda att mäta i relation till studiens syfte (Ejlertsson 2019, s. 118f; Trost & Hultåker 2016, s. 62).

I konstruktionen av vår enkät tog vi stor hänsyn till dessa aspekter. Utöver upprepad granskning av oss och vår handledare, kontrollerades och granskades den även av ett mindre antal biblioteksenhetschefer i vår närhet, för att säkerställa att enkäten var precis och tydlig. Bortom vår kontroll var dock situationen i vilken respondenterna besvarade enkäten, något som kan ha påverkat hur de svarade. Exempel på detta är vilket humör de var på, hur mycket tid de hade till sitt förfogande och eventuella störningsmoment som kunnat uppstå. Detta uppmärksammar Trost och Hultåker (2016, s. 61) dock som svårkontrollerat på grund av den mänskliga faktorn.

Svensson och Ahrne (2022) menar att kvalitativ forskning istället måste skapa trovärdighet med andra medel än de som präglar den kvantitativa och naturvetenskapliga forskningen. De presenterar bland annat två begrepp: *transparens* och *triangulering*, som bidrar till trovärdighet. Med transparens menas att forskning ska vara öppen för kritik och diskussion. Ett sätt att vara transparent är att tydligt redogöra för forskningsprocessen. Det ska vara möjligt för läsaren att förstå hur forskaren har motiverat och tänkt kring exempelvis val av metod (ibid.). Genom att vi utförligt har beskrivit vår forskningsprocess med metodologiska val, såväl som metodernas styrkor och brister, anser vi oss uppfylla kraven för transparens. Triangulering beskrivs ofta inom en del kvalitativ forskning som kombinerandet av olika metoder, teoretiska perspektiv, forskare eller typer av data för att studera samma fenomen. Detta i syfte att kunna beskriva fenomenet på ett mer nyanserat sätt än om endast en metod använts. Det finns aldrig bara en sanning; motsägelsefulla eller heterogena resultat är också viktiga och vanliga inom kvalitativ forskning (se Svensson & Ahrne 2022). Vi har använt oss av två olika metoder och två olika teorier som möjliggjort för oss att belysa fler perspektiv och skapa djupare mening i vår analys, vilket vi menar ökar trovärdigheten.

Bearbetning av materialet och analysmetod

Materialet från intervjuerna bearbetades inledningsvis genom transkribering. Detta gjordes av den av oss som hade fört anteckningar, och i nära anslutning till att den aktuella intervjun genomförts. Detta var fördelaktigt då det som sagts under intervjun fanns färskt i minnet, samt möjliggjorde för oss att tidigt kunna fördjupa oss i materialet och inleda tolkningsarbetet (se Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2022). Intervjuerna transkriberades ordagrant och i sin helhet för att undvika att något missades eller föll bort, och på så sätt gav det goda förutsättningar inför arbetet med tolkning och analys. I syfte att öka läsbarheten och framställa intervjupersonen så rättvist som möjligt har de delar av intervjuerna som återges i uppsatsen i form av citat bearbetats för att mer efterlikna skriftspråk (se Eriksson-Zetterquist och Ahrne 2022). Citatens innebörd har dock inte ändrats. I analysen benämns intervjupersonerna som Intervjuperson 1–7 för att undvika konnotationer till exempelvis ålder, kön eller etnicitet. De bibliotekschefer som har bibliotekssocionom anställd kommer i analysen att benämnas som Intervjuperson 1 och Intervjuperson 2.

Det insamlade kvantitativa materialet från enkäten bearbetades genom att sammanställas i cirkeldiagram. Cirkeldiagram passar bra för att presentera svar på frågor med få svarsalternativ (Ejlertsson 2019, s. 150). Ingen av frågorna i vår enkät

hade mer än tre svarsalternativ. Frågor med kvalitativa svar bearbetades på samma sätt som transkriberingarna från intervjuerna, vilket beskrivs nedan.

Analysmetoden utgick ifrån det tillvägagångssätt som presenteras av Rennstam och Wästerfors (2022), som innebär att vi *sorterade, reducerade* och *argumenterade*. Det kvalitativa materialet från enkäten och intervjuerna sorterades först utifrån ett antal teman genom kodning. På grund av materialets omfattning reducerades sedan materialet till ett antal tydliga exempel och citat, som vi ansåg skapade skärpa i materialet samtidigt som de var representativa för materialet i sin helhet (se Rennstam & Wästerfors 2022). När materialet sedan analyserades argumenterade vi för vår tolkning med hjälp av tidigare forskning och de valda teoretiska perspektiven (se Rennstam & Wästerfors 2022).

Etiska överväganden

Vi har försökt vara reflexiva, inte bara i förhållande till vårt arbete utan även till det ämne vi skriver om. Vi är viktiga instrument i studien, och påverkar i hög grad formen på vårt studieobjekt (se Svensson & Ahrne 2022). Vi närmar oss detta ämne som studenter i biblioteks- och informationsvetenskap där en av oss har en socionomexamen och tidigare har skrivit en C-uppsats om ämnet (se Jörgensen 2022). Vi har även båda jobbat som biblioteksassistenter. Detta påverkar hur vi förhåller oss till ämnet, men vi har försökt att varken i enkäten eller i intervjuerna framhäva företeelsen med bibliotekssocionomer som positiv eller negativ. Vi har hållit fokus på våra intervjupersoners och respondenters uppfattningar, och inte våra egna.

I vår studie har vi beaktat ett antal etiska aspekter och följt de forskningsetiska principer som anges av Vetenskapsrådet (2017), som framförallt rör intervjupersonernas integritet. Intervjupersonerna har intervjuats i sin yrkesroll och inte som privatpersoner, och studiens ämne bedöms inte vara känsligt. En hög grad av anonymitet var ändå önskvärd för att så många som möjligt skulle vara bekväma med att delta.

Fullständig anonymitet är svår att utlova i intervjustudier, då detta inbegriper att intervjupersonernas identitet och deras svar inte går att koppla samman ens för oss som genomför studien (Vetenskapsrådet 2017). Intervjupersonerna var inte anonyma för oss, men insamlad information har behandlats konfidentiellt. Vad gäller enkäten så var respondenterna anonyma, så vida de inte lämnat sina kontaktuppgifter för att delta i en intervju. Att detta bryter anonymiteten framgick

tydligt i både enkät och tillhörande informationsbrev. Vidare har det insamlade materialet förvarats på ett sådant sätt att enbart vi som uppsatsförfattare har haft tillgång till det. Efter uppsatsens godkännande kommer enkätsvar, inspelningar och transkriberingar att raderas. Vi har därmed uppfyllt konfidentialitetskravet, då uppgifterna som respondenterna och intervjupersonerna lämnat har hanterats med förtroende, redovisats på ett sätt som inte möjliggör identifiering samt ej spridits till obehöriga (se Vetenskapsrådet 2017; Svensson & Ahrne 2022).

Det är av yttersta vikt att samtliga respondenter och intervjupersoner lämnar informerat samtycke innan deltagande i studien (Svensson & Ahrne 2022). Informationsbrev skickades därför ut i förväg till såväl enkätrespondenterna som intervjupersonerna, där de informerades om studiens syfte, vad deras deltagande innebar samt att deltagande var frivilligt. Som tidigare beskrivits inhämtade vi även samtycke från samtliga deltagare. Vi har således beaktat informationskravet och samtyckeskravet (se Ejlertsson 2019, s. 35f.). Vidare har den inhämtade informationen endast använts för uppsatsens syfte och inte i något annat sammanhang, vilket innebär nyttjandekravet uppfylls (se Ejlertsson 2019, s. 36).

Särskild hänsyn vidtogs vid planeringen och genomförandet av intervjuerna med de biblioteksansvariga som har en bibliotekssocionom anställd. Då de är så få till antalet finns det en risk att de, trots vidtagna åtgärder med exempelvis pseudonymisering, går att identifiera. I dessa situationer var det särskilt viktigt med informerat samtycke, och att dessa personer var införstådda med att det finns en risk för indirekt identifiering även om uppgifterna redovisas pseudonymiserade (se bilaga 3a). Dessa personer fick även möjlighet att läsa och godkänna de citat som använts i uppsatsen.

Resultat och analys

Resultaten från vår studie presenteras och analyseras i detta kapitel. Analysen är strukturerad efter den logik som vi har funnit i materialet. Först presenteras det vi uppfattar som kontexten för vårt ämne, vilket är den ökade sociala utsatthet som syns på biblioteken. Detta görs utifrån tre teman: att samhället drar sig tillbaka, att det finns personer som vistas på biblioteken trots att de kanske vill vara någon annanstans, samt bibliotekens policys, rutiner och strategier i relation till detta. Sedan presenteras och analyseras materialet utifrån temat bibliotekssocionomer med fokus på de som anställts i Sverige, bibliotekscheferns kännedom och intresse för denna yrkeskategori, samt möjliga roller som bibliotekssocionomer kan ha. Därefter följer temat bibliotekets uppdrag i förhållande till bibliotekets sociala roll, och specifikt hur företeelsen med bibliotekssocionomer förhåller sig till detta uppdrag. Analysen avslutas med temat professioner, där ämnen som glapp mellan utbildning och arbete, kompetensbreddning, föreställningar om socionomer samt protektionism presenteras.

Våra intervjupersoner är alla bibliotekschefer som har mellan 5 och 20 års erfarenhet. Intervjupersonerna är chefer på olika nivå, då vissa är chefer över bibliotekarier och vissa är chefer över andra chefer. De respondenter som har svarat på vår enkät har vi dock inte denna information om på grund av att svaren är anonyma. De två intervjupersoner som har bibliotekssocionomer anställda är Intervjuperson 1 och 2.

Social utsatthet på biblioteken

Social utsatthet är ett vanligt inslag på biblioteken. Aabø, Audunson och Vårheim (2010) menar att låginkomsttagare och personer med lägre utbildning är frekventa användare av biblioteken. Samtidigt betonar intervjupersonerna andra former av utsatthet; besökare som uppfattas som ensamma var exempelvis ett återkommande tema under intervjuerna. Biblioteket beskrivs av Intervjuperson 4 som en plats där ensamma personer kan vara tillsammans, utan att vara tillsammans:

Man kan nog också se ensamma människor, alltså ren ensamhet [...]. Man kanske inte vill sitta och umgås med massa folk. Man behöver inte känna sig ensam i alla fall. Och den typen av besökare tror jag vi har en hel del faktiskt.

Intervjuperson 4

Biblioteket beskrivs som en lågintensiv mötesplats då det är en plats dit människor kan komma för att känna sig mindre ensamma, utan att det finns några krav på interaktion (se Audunson 2005). Ensamhet är en form av social utsatthet som är svår att identifiera hos en person då det sällan är synligt, men i biblioteksrummen är dessa personer tydligt synliga för bibliotekspersonalen, som uppmärksammar dem och de behov som biblioteket kan möta för dessa användare genom att vara en öppen plats.

Även Intervjuperson 5 uppmärksammar de ensamma användarna, och beskriver att biblioteket haft ett samarbete med Folkuniversitetet då de kom till biblioteket och föreläste om ensamhet.

[...] på den föreläsningen så var det flera som egentligen inte var biblioteksbesökare som kom, och det var också väldigt många äldre män som var ensamma. Så biblioteken har en viktig roll att vara en mötesplats. Vi brukar kalla dem för våra tidningsläsande farbröder. De kommer kl. 9 på morgonen [...] Och sitter och läser våra tidningar, och sen sitter de och pratar med varandra och sen ser man dem på något fik i stan eller om man går och handlar någonstans [...], så är de där. Och är det så att någon av dem inte dyker upp, då är det ju nästan så att man blir orolig. Har det hänt någonting?

Intervjuperson 5

Detta är ett tydligt exempel på hur biblioteket erbjuder psykosocial verksamhet då de har sett ett behov av detta. I citatet från bibliotekschefen framgår även att personalen känner ett visst ansvar för dessa användare och oroar sig om dessa personer inte kommer till biblioteket. Detta kan förstås inom ramen för det som Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012) beskriver som att biblioteket har gått från "collection to connection" (s. 588). Bibliotekets anställda ser sig inte enbart som förmedlare av information och kultur, utan har en relation till sina användare och ser även till deras välmående.

Detta knyter även an till Brantes (2009) beskrivning av semiprofessioner. Bibliotekarieprofessionen brukar beskrivas som en semiprofession och kännetecknande för dessa är att de inte erhåller lika hög status eller lön som de "klassiska" professionerna. Detta går enligt Brante (2009) att koppla till de tidiga strukturfunktionalistiska tankarna om att människor istället söker sig till en profession utifrån ett "kall" eller "altruism" (s. 31). Bibliotekarieprofessionen präglas av denna medmänsklighet gentemot bibliotekets användare som sträcker sig längre än bibliotekariernas informationsförmedlande och läsfrämjande roll.

Samhället drar sig tillbaka, biblioteken blir kvar

I samtal om social utsatthet i samhället och på biblioteken beskriver flera intervjupersoner att biblioteken snart nästan är ensamma kvar som offentliga platser

och med det tvingas de ta allt mer socialt ansvar för några av samhällets mest utsatta personer (se Leckie & Hopkins 2002). De grupper som beskrivs av intervjupersonerna, och som vistas på biblioteken, är bland annat: personer som är hemlösa, personer med psykisk ohälsa, de i digitalt utanförskap, de i socialt utanförskap på grund av exempelvis språksvårigheter, barn och unga som av olika anledningar inte kan vara hemma, ensamma äldre, människor med missbruksproblematik samt de som lever i ekonomisk utsatthet. Dessa former av social utsatthet syns även i tidigare forskning (se exempelvis Garner et al. 2021; Lou et al. 2012; Wahler et al. 2021).

Intervjuperson 2, 3 och 7 uttryckte i intervjuerna sina frustrationer kring att biblioteket blir lämnat att ensamma ta hand om människorna i lokalsamhället när andra aktörer drar sig tillbaka och ofta endast finns tillgängliga digitalt. Ibland hänvisar de till och med sina kunder eller klienter till biblioteken istället för att hjälpa dem själva. Intervjuperson 7 beskriver situationen och vad hen önskar se istället:

För mig, så är det så att man har lagt ner en massa nivåer av samhällsstöd och solidariska platser i samhället som har tagit hand om de här personerna, som inte egentligen i sig är bråkiga, utan de har bara ingenstans att vara och de har ingen meningsfull aktivitet och ju mer man gör det, desto mer kommer det att bli så att det är koncentrerat på vissa platser som då finns kvar. Så öppna upp fritidsgårdar igen, se till att det finns fältassistenter, se till att det finns personer inom socialtjänsten som går runt och söker upp och som kan det här. Se till att socialtjänstens kontor inte stänger det ena efter det andra. [...] Det samlas [på biblioteket], eftersom vi fortfarande har öppet.

Intervjuperson 7

Citatet belyser hur folkbiblioteken blir viktigare platser i tider av samhälllig förändring då biblioteksrummen blir kvar som ett av få återstående offentliga rum. Detta gör att biblioteken måste fylla en större funktion än att vara en plats dit användare kommer för att låna media (se May & Black 2010). Samtidigt uttrycker Intervjuperson 7 en tydlig frustration mot detta. Bara för att biblioteken fortfarande är öppna betyder det inte att andra samhällliga funktioner kan avsäga sig ansvar. Intervjuperson 7 kräver förändring och att andra verksamheter återigen ska öppna. I intervjun med Intervjuperson 7 blir det tydligt att hen är väl införstådd med att biblioteken har ett socialt ansvar för sina användare men att hen också ser till användarnas bästa och deras rätt att ha kontakt med rätt instanser och att dessa instanser också ska ta sitt samhällliga ansvar och finnas tillgängliga för dem som behöver. Det finns också personer som Intervjuperson 7 ser som behöver en annan plats att vara på för att få tillgång till meningsfulla aktiviteter, vilket biblioteket inte alltid kan erbjuda. Biblioteken kan inte alltid möta alla sina användares olika behov.

Ytterligare en aspekt av detta är de verksamheter som inte stänger ner men som istället flyttar ut på nätet, vilket ställer höga krav på den enskilde användarens digitala kompetenser. Intervjuperson 2 är mycket kritisk till detta:

Ja, problemet är väl egentligen det här att... Ta den digitala utvecklingen och att många myndigheter kliver tillbaka och bara finns närvarande digitalt. Det gör ju helt plötsligt att biblioteket blir den kvarstående mötesplatsen där man kan lösa sina ärenden, om inte Försäkringskassan, om inte Arbetsförmedlingen, om de inte har kontor, då kommer man till biblioteket för att göra det. Och det är klart att då lämpar man ju över en viss del av sitt uppdrag på oss och då måste vi definiera det på något vis. Vad gör vi, och vad gör vi inte? Och har vi resurser för det? Så vi måste synliggöra dessa glapp. [...] Hur kan vi i dessa mellanrum uppmärksamma på hjälp av andra? Om vi tar vårt samhällsansvar på allvar så vill vi ju se till att de här glappen, mellanrummen, täcks upp, även om det inte är vi som ska göra det. Men vi kan ju säga: Hallå där! Det är viktigt att vi definierar vad som är vårt uppdrag, och vad som inte är vårt uppdrag.

Intervjuperson 2

Det som Intervjuperson 2 säger är samstämmigt med Intervjuperson 7. De anser båda två att biblioteken blir ensamma kvar för att ta hand om de människor som inte längre kan få kontakt med olika samhällsliga instanser som Försäkringskassan eller Arbetsförmedlingen. Redan 2008 beskrev Cathcart denna utveckling. Allt fler både offentliga och privata tjänster flyttas ut på nätet parallellt med att tillgången till fysisk service minskar, vilket leder till att människor vänder sig till biblioteken för att få hjälp (ibid.). Det skapar ett digitalt utanförskap och utgör ett stort hinder för de som försöker ta del av samhällets välfärdstjänster och myndighetstjänster (Kelley et al. 2017). Biblioteken försöker kompensera för detta samtidigt som Intervjuperson 2 uttrycker att biblioteken också måste kunna sätta gränser för vad som faktiskt är deras respektive andras uppdrag.

Detta kompensatoriska arbete väcker frågor om bibliotekets fortsatta roll. Vid frågan om hur Intervjuperson 3 ser på bibliotekets framtid svarar hen:

Att det blir en mötesplats [...] du behöver egentligen inte komma till biblioteket för att använda biblioteket idag och ändå envisas folk med att göra det. Jag tror att det är just det, du behöver någonstans att mötas. Sen behöver du också någonstans där det finns en människa som svarar på dina frågor och hjälper dig. Jag tror att det här sociala kommer att öka. För att till slut så, du vet, du kan inte ringa till vårdcentralen, du kan inte ringa till tandläkaren, du kan inte ringa till Försäkringskassan. Du kan liksom inte komma åt en enda människa som kan hjälpa dig med dina frågor och det är någonting som vi möts av jättemycket, att de kommer upp och de ställer frågorna till oss, för där står helt plötsligt en människa som faktiskt har förmågan att hjälpa till. Jag tror att det är någonting som kommer utvecklas eftersom allt det andra, det kan vi lösa tekniskt, men inte mötena och inte mötesplatsen.

Intervjuperson 3

Intervjupersonerna betonar bristen på mänsklig interaktion i dagens samhälle och hur detta redan nu leder till att människor kommer till biblioteken. De beskriver även vikten av biblioteket som en mötesplats vilket går i linje med hur exempelvis Wiegand (2005) beskriver biblioteket som en i grunden social plats och hur

bibliotek utformats för att vara dessa platser. Samtidigt är det inte det sociala mellan användarna som beskrivs, utan den sociala interaktionen är mellan användarna och bibliotekspersonalen. Användarnas behov kan inte uppfyllas bara av biblioteksrummet utan de kan endast uppfyllas när biblioteket är bemannat. Det kan tolkas som att det skett en social påverkan på bibliotekarieprofessionen (Abbott 1998), utifrån användarnas beteenden. Användarnas behov av mänsklig interaktion sätter krav på bibliotekarierna att kunna tillmötesgå detta. Samtidigt är det sociala inte nödvändigtvis frivilligt, utan de personer som kommer till biblioteket i dessa ärenden, som Intervjuperson 3 beskriver, gör det på grund av att de behöver, eller föredrar, att prata med en människa istället för att ha kontakt över internet. Intervjuperson 2 beskriver även hur biblioteken tvingas att definiera vad som är bibliotekets uppdrag i detta samt pekar på bibliotekets roll att belysa denna samhälleliga brist. Detta är också ett exempel på hur biblioteken kan ta socialt ansvar utan att ensamma behöva ta sig an dessa frågor (se Olsson Dahlquist 2019, s. 191).

Intervjuperson 6 tillägger även aspekten med lokal service och socialt utsatta personers rörlighet: ”Sen är det ju också så att många kommuner [...] centraliserar många funktioner. Socioekonomiskt resurssvaga grupper är ju mindre mobila, mindre rörliga, mer beroende av den lokala servicen”. Dessa grupper kan alltså känna sig tvungna att komma till biblioteket, då de andra organisationer som de skulle vilja besöka inte finns i närområdet, och de exempelvis inte har råd att ta kollektivtrafik till dessa platser. Detta är ett tydligt exempel på hur biblioteken ofrivilligt påverkas när samhället runt omkring dem förändras.

Samtidigt beskriver Intervjuperson 6 uppfattningen många har av att biblioteket är en hjälpsam plats, och att många kanske hellre går till biblioteket än till exempelvis Statens servicecenter³ då de inte vet vad de kan förvänta sig där, till skillnad från biblioteket som de redan känner till.

Utan att hänfälla åt något sådant här marknadsdrabbel så är det ju ändå liksom ett varumärke, ett begrepp, alla förstår innebörden, vilket gör att det också kan bli en första kontakt med det svenska samhället för många nyanlända. Men många vet också att [...] det är inte en handläggning av ett ärende, det är inte så att någon avvisas för att jag är i fel ålder eller för att min fråga är fel eller så, som det ofta kan bli att man liksom hamnar i en snurra och att man hänvisas vidare, eller du ska inte vara här du ska vara där. Vilket innebär att biblioteket blir den där platsen för många olika behov i vardagen utöver liksom, delta i aktiviteter och låna böcker och läsa deckare. Och det är ju liksom det som är det fina, att allt det här kan få förekomma på en och samma plats.

Intervjuperson 6

³ Statens servicecenter befinner sig under Finansdepartementet och ger privatpersoner information och vägledning i myndighetstjänster (Statens servicecenter 2024).

Detta kan innebära att det inte endast handlar om att vissa aktörer drar sig tillbaka, utan att vissa personer helt enkelt föredrar att komma till biblioteken och be om hjälp. Intervjuperson 6 beskriver biblioteket som ett varumärke eller ett begrepp, man skulle också kunna säga *institution*. Biblioteket är dessutom en institution som har ett högt förtroende hos allmänheten. Det som Intervjuperson 6 belyser här är just distinktionen mellan organisation och institution (se Michnik 2018; Olsson Dahlquist 2019). Det är inte enbart den enskilda biblioteksorganisationen som Intervjuperson 6 pratar om, och som allmänheten har en positiv uppfattning om, utan det är institutionen bibliotek – begreppet bibliotek.

Samtidigt framgår det att Intervjuperson 6 ser det som positivt att olika behov kan uttryckas på samma plats. Detta kan å ena sidan tolkas i likhet med Audunson (2005), som ser positivt på biblioteken som en lågintensiv mötesplats där användarna exponeras för varandras olikheter vilket skulle kunna främjas av att olika människor kommer dit i olika ärenden. Å andra sidan är det en nackdel för användarna som kan få ett gott bemötande på biblioteken, men där personalens expertis inte sträcker sig så långt som deras behov kanske gör. Trots att det kan vara både jobbigt och komplicerat att ha kontakt med exempelvis myndigheter är det till slut ändå dessa som har den faktiska beslutsfattande makten. I vilken utsträckning bibliotekarier kan hjälp till och hur passande det är, kan alltså bero på vilka ärenden besökarna kommer till biblioteken med (se Garner 2023).

Intervjuperson 6 problematiserar även hur det är för bibliotekets socialt utsatta användare att exponera sina problem, inte bara för personal utan även för andra användare, i det öppna rum som biblioteken utgör:

För det kan ju vara så att efter en inloggning får man också ta del av personuppgifter och man får ta del av information. Men det är ju en del av den här utsattheten. Ingen vill ju vara i den situationen, man blir ju väldigt utlämnad. Och det är ju också så att folk berättar ju saker, vi har ju inte slutna rum där vi går undan med folk där de får berätta om sin utsatthet för oss på det sättet utan det... De är så utlämnade att de kan ju stå inför andra, vilket ju egentligen de inte skulle behöva. Man skulle ju önska att de inte skulle behöva göra det. [...] Vem som helst kan ju komma förbi i den situationen, så att det här är ju en signal om hur utlämnad man känner sig att man då vänder sig till den här platsen som egentligen kanske inte är bäst lämpad för att hantera ens behov.

Intervjuperson 6

Biblioteksrummet, som är ett öppet och socialt rum, är med andra ord inte anpassat för den hjälp som personalen i många fall ändå kan tänka sig att erbjuda. Det finns till exempel inga avskilda rum dit personalen kan gå med de användare som behöver hjälp med utskrift av kontoutdrag eller myndighetsbeslut. Citatet synliggör den strukturella utsatthet som reflekteras i den mängd människor som kommer till

biblioteken i dessa ärenden. Dessa människor är antingen villiga att exponera den egna utsattheten i ett öppet rum eftersom de känner sig trygga där, eller så känner de sig tvungna till detta eftersom de inte har någon annanstans att vända sig.

De som kanske vill vara någon annanstans

Det finns även en grupp av användare, som delvis beskrivs under ovanstående rubrik, men som i intervjuerna ofta framstod som en egen grupp. Det är denna grupp av användare som vistas i biblioteksrummet på grund av att de inte har någon annanstans att vara under en viss tid på dagen. Detta går i linje med det som Giesler (2017) beskriver om hur bibliotekets placering påverkar hur många hemlösa individer som besöker biblioteket. Om biblioteket ligger centralt nära en knutpunkt för kollektivtrafik, nära offentliga parker eller härbärgen kommer fler hemlösa personer att synas bland bibliotekets användare. Detta är ett återkommande tema i flera intervjuer då bibliotekscheferna beskriver hur bibliotekens centrala placering gör att fler personer vistas i biblioteket i brist på andra platser att vara på.

Att detta inte endast gäller personer som befinner sig i hemlöshet utan även barn och ungdomar var något som förvånade oss under intervjuerna. Vår avsikt var att fokusera på vuxna som befinner sig i social utsatthet, i linje med bibliotekssociomernas målgrupper. Hur barn och ungas sociala utsatthet syns på biblioteken var dock något som återkom i ett antal intervjuer:

Så att när skolans verksamhet slutar vid två, tre, då är det jättemånga barn och unga som inte har någonstans att gå. [...]. Fritidsgårdarna är bara för 13 till 16 år. Det betyder att det är enorma mängder med barn och unga som besöker biblioteken på eftermiddagarna. Många för att de vill gå till biblioteken, men många också för att de kanske inte kan gå hem. Det är frågor om trångboddhet och föräldrar som inte har möjlighet att ta hand om barnen på eftermiddagarna.

Intervjuperson 6

Även Intervjuperson 2 beskriver hur många ungdomar började komma till biblioteken när en galleria i närområdet renoverades. I samtal om social utsatthet på bibliotek kan barn och ungdomar vara en bortglömd grupp då fokus tenderar att vara på de vuxna användarnas behov. Citatet från Intervjuperson 6 visar dock att det finns barn och unga som vill besöka biblioteken på eftermiddagarna oavsett. Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar enligt 8 § bibliotekslagen (SFS 2013:801). Lagen behandlar dock endast barn och ungas språkutveckling och läslust. Samtidigt vistas denna grupp på biblioteken av flera olika anledningar, och de nyttjar biblioteksrummet efter egna behov. Det kan därför finnas anledning för biblioteken att se över vilket socialt ansvar de har för att tillgodose även andra behov hos denna grupp. Något som det upplevdes att flera intervjupersoner gjorde genom riktade aktiviteter mot barn och ungdomar, ofta i

samverkan med andra aktörer. På detta sätt kan biblioteken möta den utmaning som Hansson (2010, s. 97) beskriver – att anpassa biblioteksutbudet efter identifierade användarbehov – och samtidigt ta socialt ansvar och därmed befästa sin institutionella roll.

Intervjuperson 2, 4 och 5 beskriver liknande situationer när de pratar om hur vissa grupper av vuxna kommer till biblioteken när lokala verksamheter stänger för dagen. Intervjuperson 5 beskriver att när en kyrklig verksamhet som serverar mat stänger för dagen brukar de personer som varit där komma till biblioteken: ”Ja, men det är varmt och skönt att sitta en stund här hos oss, och för mig gör det ingenting, om de inte gör något brott”. Även Intervjuperson 2 beskriver en likande situation:

Men vi ser ju då att Stadsmissionen, [verksamhetsnamn], som det heter då. När de stänger klockan 12, då kommer de hit. När vi stänger går de till kyrkan, alltså på helgerna. De rör sig mellan där man får tak över huvudet, och det är ju inget fel i det så länge man följer ordningsreglerna och uppför sig. I bästa fall kan det leda till något gott. Det är ju då om det kommer till knarkförsäljning, dealande, när man påverkar verksamheten, eller stör verksamheten som det blir ett problem.

Intervjuperson 2

Båda bibliotekscheferna uttrycker att dessa personer är välkomna i biblioteksrummet vilket går i linje med det som Johnston et al. (2022) skriver om den enade professionskulturen, som menar att tillgängliggörandet av biblioteket som plats är det främsta bidraget till att värna det offentliga rummet. Detta är intressant i förhållande till Garner (2023) som menar att de biblioteksanställdas attityder har stor påverkan på hur inkluderande och välkomnande biblioteket kan vara. Att cheferna är välkomnande mot dessa grupper ger en indikation om att biblioteket är en välkomnande plats för dessa människor. Bibliotekarieprofessionen speglar genom detta sätt att arbeta tankarna inom det strukturfunktionalistiska perspektivet som ser på professionernas medlemmar som icke-själviska och strävande efter det allmännas bästa (se Brante 2009).

Samtidigt visar citaten även på den uppfattning bibliotekscheferna har om vad dessa personer gör i biblioteksrummet. De beskriver att dessa personer använder biblioteksrummet för att ha tak över huvudet, för att sitta eller för att värma sig. Detta speglar det Garner (2023) beskriver angående bibliotekariers, ofta förutfattade, meningar om vad personer som uppfattas som hemlösa gör på biblioteken. Garner menar på att biblioteket snarare tillfredsställer ungefär samma behov för de användare som är och som inte är hemlösa. Det är svårt att enbart utifrån intervjuer med bibliotekschefer säga någonting om hur dessa personer använder biblioteket, men det framstår som förhastat att endast utgå från att dessa

personer bara använder biblioteken för att exempelvis skydda sig från vädret. Som Wahler, Rortvedt och Saecker (2022) beskriver är det mycket möjligt att hemlösa personer främst använder biblioteket för underhållning eller internetåtkomst. Det krävs dock vidare forskning om huruvida dessa personer inte hade kommit till biblioteken alls om andra relevanta verksamheter hade haft mer generösa öppettider.

Ytterligare ett intressant resultat berör hur två intervjupersoner specifikt nämner hur de samverkar med andra aktörer i kommunen kring hemlöshet. Intervjuperson 2 beskriver hur biblioteken ska samverka med den kommunala hemlöshetssamordnaren för att de ska kunna bidra till en kartläggning över hemlösheten i kommunen. Hen menar att biblioteket har mycket att bidra med då flera personer som är hemlösa vistas på biblioteket. Intervjuperson 4 berättar om hur de ska samtala med en annan förvaltning för att se hur de kan samverka kring denna grupp.

Ja, men framförallt vad erbjuder vi för olika aktiviteter för den här gruppen? Känner de sig välkomna att delta i kulturaktiviteter? Vad får de redan för slags aktiviteter från deras förvaltning och så där, så att vi håller på att samordna det. Det är lite mer mellan förvaltningarna just nu.

Intervjuperson 4

Intervjuperson 4 uttrycker ett intresse för att undersöka hur biblioteket kan ses som en del av samverkan kring kommunens hemlösa invånare. Det visar att biblioteket är en del av en större helhet där bibliotekets roll behöver definieras i förhållande till denna grupp. Biblioteken blir genom detta en del av en kommunal satsning och en av flera organisationer som tillsammans försöker se till denna grupps psykosociala behov, vilket underlättas av samverkan (se Catchart 2008; Olsson Dahlquist 2019, s. 203).

Policys, rutiner och strategier

Till följd av att socialt utsatta personer av olika anledningar vistas på biblioteket, medför det att biblioteken kan ha olika policys, rutiner eller strategier för att hantera detta.

[...] ordningsproblem, de har vi för att det är en sådan öppen verksamhet och vi måste vara lite tuffa mot våra besökare, alltså att de måste respektera att alla måste kunna få trivas på biblioteket, inte bara enskilda grupper.

Intervjuperson 3

Det som Intervjuperson 3 uttrycker går att koppla ihop med det som Wahler, Rortvedt och Saecker (2022) skriver angående att det kan uppstå en konflikt då biblioteken i ett försök att tillfredsställa vissa användares behov riskerar att stöta

bort andra. Intervjuperson 3 värnar om att biblioteket är en öppen plats till för alla och ett sätt att göra detta är att ha en hård linje för vilka beteenden som är accepterade. Biblioteken kan genom att vara hårda paradoxalt nog bli en mer välkomnande plats då detta säkerställer att användarna respekterar varandra.

Samtidigt problematiserar Intervjuperson 3 att det inte alltid är enkelt att veta var gränsen ska dras mot alla grupper:

Däremot har vi människor i missbruk som inte får ses hemma hos varandra och tycker att bibliotekets två olika foajéer är bra ställen. Men de kör vi bara ut för vi kan inte jobba med människor som konsumerar alkohol och droger utan de befattar vi oss inte med. [...] Vi kanske kan göra orosanmälningar eller så, men vi kan inte ha dem i våran verksamhet utan de får inte vara på biblioteket om de inte är nyktra helt enkelt. Däremot har vi ju människor med annan problematik, psykisk problematik. Och det kommer ju och går också, då är det ju enskilda individer som [...] jag vet inte om du har jobbat på bibliotek någonting, men kissande människor, som kissar i våra möbler. Då och då dyker sådant upp och det är så här, kan man avvisa människor för att de luktar illa till exempel? Och det där är ju en jättesvår balansgång. Eller människor som, där biblioteket är liksom deras andningshål, men de inte riktigt liksom passar in...

Intervjuperson 3

Det framgår i flera intervjuer att det är enklare att sätta gränser kring användare som kommer till biblioteket berusade, och användare avvisas omgående från biblioteket om de uppfattas som påverkade. Detta framstår som en tydlig policy. Det görs dock av flera intervjupersoner en distinktion avseende alkoholmissbruk och narkotika eller blandmissbruk. Alkoholpåverkade personer beskrivs som att de är enklare att nå fram till, medan narkotikapåverkan gör att personen uppfattas som farligare och har lättare för att bli våldsam. Detta påverkar inte policyn att man inte får vara påverkad i biblioteksrummet, men det gör att implementeringen av denna policy kan se olika ut. En alkoholpåverkad användare kan en bibliotekarie säga till själv medan de kanske måste tillkalla vakter för att avvisa en narkotikapåverkad person. I ovanstående citat från Intervjuperson 3 syns även ett exempel på när det är svårt för biblioteken att ha tydliga rutiner eller policys, och balansgången i att helga dessa personers rätt till biblioteksrummet men även sätta gränser i förhållande till de biblioteksanställdas och andra biblioteksanvändares trivsel (se Wahler, Rortvedt & Saecker 2022).

Även Intervjuperson 4 berättar hur bibliotekets policys och strategier kan se olika ut när hen får frågan om de har några särskilda rutiner eller strategier för bibliotekets socialt utsatta användare:

Vi har ju riktlinjer för hur man får bete sig på bibliotek till exempel, och då har vi ju riktlinjer också kring hot och våld och såna saker. Sen så är det ju helt enkelt så att de har ju tillgång till samma biblioteksservice som alla andra. [...] Och sova får man om man typ sitter och slumrar

till i en fåtölj men man kan inte lägga sig på en soffa och sova. Alla sådana här situationer är ju svåra att dra gränserna kring för att vi kan ju inte liksom gå och vara vakter hela tiden.

Intervjuperson 4

Inledningsvis visar citatet på detsamma som Garner (2023), avseende att bibliotekarier menar att de ska tjäna alla användare på ett jämlikt sätt utan diskriminering. Detta kan dock vara svårt att leva upp till. Som det står i slutet av citatet har biblioteket en policy som säger att man både får och inte får sova i biblioteket. Det blir då upp till den biblioteksanställda att bedöma vilken typ av sovande som är lämpligt i biblioteksrummet och samtidigt väga det mot en omsorg för individen. Richter et al. (2019) menar att det är vanligt att användare som sover i biblioteket kan generera klagomål från andra användare. Författarna menar dock att det finns en komplicerad balans när man begränsar vem som använder det offentliga rummet som biblioteket utgör och av vilken anledning. När marginaliserade personer försöker legitimera sin närvaro i det offentliga rummet, är det problematiskt att implementera policys som kontrollerar deras rörelser och beteenden på ett sätt som begränsar och exkluderar dem (ibid.). Denna form av resonemang saknas i stor utsträckning hos de intervjuade bibliotekscheferna. Policys om huruvida man exempelvis får sova i biblioteket berör i större utsträckning en form av välgörenhet än individernas rätt till platsen.

Intervjuperson 6 diskuterar hur användarnas sociala utsatthet påverkar personalen och att de rutiner som finns anpassas beroende på den enskilda bibliotekariens praktiska och emotionella omständigheter:

Ja, vi har rutiner för hur långt vi har möjlighet att... Vi ska inte gå förbi liksom inloggningar, men allt sådant där blir på något sätt riktlinjer för att står man där med en person som är helt desperat, då måste man också som medarbetare kunna få göra en bedömning. Så att vi har generella riktlinjer, checklistor och förhållningssätt. Men jag kommer inte banna någon som hjälper någon något längre än så, men man ska ändå ha ett stöd i att som medarbetare, det kan ju vara så att det är köbildning, det kan vara så att det inte passar och funkar just då, det kan vara massa olika saker som behöver sammanvägas. Men vi har ju möjlighet att hänvisa till de här centrala funktionerna som ofta då innebär ganska långa resor. Men jag vet att många utav medarbetarna, känner de att de har tid och möjlighet och att det går att göra så kan ju de mycket väl hjälpa till längre än vad som kanske egentligen är den bästa lösningen.

Intervjuperson 6

Intervjuperson 6 uppfattar att hens personal är mycket engagerad i bibliotekets användare. Det pekar även Garner (2023) på, då bibliotekspersonalens attityder visar en stark övertygelse om att det är en del av deras arbete att tillhandahålla sociala tjänster till människor som befinner sig i social utsatthet. Även tidigare citat av Intervjuperson 3, där hen beskriver att biblioteket kan göra orosanmälningar, visar på bibliotekspersonalens engagemang för bibliotekets användare. Det är hela tiden en balansgång mellan hur långt bibliotekets sociala ansvar sträcker sig och

hur mycket biblioteket ska anpassa sig för att utföra arbetsuppgifter som kanske bäst lämpar sig någon annanstans (se Olsson Dahlquist 2019, s. 190, 217). Precis som Giesler (2017) skriver, behöver de biblioteksanställda hjälp med att fylla de kunskapsluckor som finns om personer som lever med exempelvis psykisk ohälsa eller i hemlöshet. Detta kan hjälpa biblioteksanställda att förstå sina begränsningar avseende att kunna uppfylla ett av bibliotekets uppdrag, att tillhandahålla informationsresurser på lika villkor för alla låntagare (ibid.).

Tydligt utformade rutiner beskrivs i tidigare forskning som ett sätt att minska spänningarna som uppstår i balansen mellan de socialt utsatta användarna och bibliotekets andra användare samt bibliotekspersonalen. Garner (2023) menar att det bör finnas en policy som specifikt adresserar hemlösa användare på ett medvetet sätt och i förhållande till vad som är bibliotekets uppdrag. Det bör även finnas policys som är vägledande och stöttande för personalen i interaktionen med socialt utsatta användare, då det hjälper personalen känna sig mer säkra (ibid.). Det är tydligt att det finns en brist på sådana här policys och rutiner bland de intervjuade bibliotekscheferna.

Trots att det är viktigt med tydliga policys och rutiner som personalen kan falla tillbaka på är det bibliotekets anställda som ska implementera dem. Intervjuperson 7 beskriver att ”Man får acceptera att alla som jobbar i ett bibliotek är individer och för alla passar inte alla metoder”. Det är inte säkert att all personal på biblioteken kan eller vill arbeta på samma sätt. Till slut handlar det om den professionellas, bibliotekariens, bedömning om vad som uppfattas som rimligt eller lämpligt utifrån situationen, individen, andra användare och bibliotekets rutiner eller policys. Tydligare rutiner och policys kan då vara ett stöd för den bibliotekarie som inte vill behöva göra svåra bedömningar själv medan de som har mer erfarenhet kan ta sig större friheter inom och utanför bibliotekets rutiner.

Olsson Dahlquist (2019, s. 7) menar att folkbiblioteksinstitutionen utgörs av bland annat regler och rutiner som påverkar de enskilda organisationernas utformning. Folkbiblioteksinstitutionen synliggörs därför genom de enskilda organisationernas rutiner, strategier och policys. Folkbiblioteksinstitutionen visar genom organisationerna en osäkerhet för hur man ska hantera sina socialt utsatta användare. Genom att användare exempelvis både får och inte får sova på biblioteken uppfattas folkbiblioteksinstitutionen som osäker i sin roll som social institution (se Hansson 2010, s. 98). Denna osäkerhet leder då till att det blir upp

till den enskilda bibliotekspersonalen att bestämma vad som är acceptabelt beteende, något som de inte alltid uppfattas vara bekväma att göra.

Bibliotekssocionomer i Sverige

Som framgår av uppsatsens bakgrundskapitel så finns flera likheter mellan de två bibliotekssocionomer som har anställts på svenska folkbibliotek. De anställdes med ungefär ett års mellanrum, men av intervjuerna framgår att idéerna uppstod oberoende av varandra. Under pilotprojektens gång och efter fastanställning av respektive bibliotekssocionom berättar respondenterna dock att de har haft ett kontinuerligt utbyte, och bibliotekssocionomerna har fortlöpande kontakt med varandra. De båda bibliotekssocionomerna har ett liknande, tredelat uppdrag – relationsskapande, nätverkande och fortbildande – som tydligt liknar hur bibliotekssocionomer internationellt arbetar: i direkt kontakt med användarna, genom fortbildning av personal och genom samarbete med externa aktörer (se Shephard et al. 2023; Lee et al. 2022).

Båda intervjupersonerna talar om sina bibliotekssocionomer som en resurs och en kompetens i såväl det dagliga arbetet, som i det mer övergripande och systematiska arbetet, med framförallt trygghet och bemötande. Intervjuperson 2 beskriver hur idén till att anställa en bibliotekssocionom uppstod utifrån en situation som utspelade sig på biblioteket. Istället för att sätta upp lappar med förbudstexter som svar på några ungdomars utmanande och normbrytande beteende, så började Intervjuperson 2 fundera kring en annan, mer konstruktiv lösning:

Alltså: att bejaka deras [ungdomarnas] intressen, förklara spelreglerna, sätta upp regler, visa att det här står vi för, här går gränsen, det här är inte okej. Alltså, den typen av relationsskapande samtal med våra besökare, och tydligare liksom definiera våra ordningsregler och få hjälp i det. Där började mina tankar.

Intervjuperson 2

Här synliggörs återigen de svårigheter som kan finnas med gränsdragningen kring vilka beteenden och aktiviteter som ska få vara tillåtna i biblioteksrummet, och balansgången i att platsen ska vara tillgänglig för alla, samtidigt som enskilda användares närvaro kan göra att andra känner sig mindre trygga (se Wahler, Rortvedt & Saecker 2022). Här syns även en tydlig koppling mellan en konkret situation som bibliotekarier ofta ställs inför i sitt dagliga arbete, och en ansats till att hantera denna situation genom ett förändrat arbetssätt. Istället för att jobba mot användarna, framträder en vilja att jobba med dem, samtidigt som vissa gränser dras i trygghetsskapande syfte. Intervjuperson 1 beskriver bibliotekssocionomen som en del av organisationens sätt att arbeta proaktivt med trygghets- och säkerhetsfrågor.

Intervjuperson 2 menar att anställningen av en bibliotekssocionom också handlade om att lägga ett tydligare fokus på, och ta ett helhetsgrepp kring, bibliotekets arbete med bemötande av personer i social utsatthet. På liknande sätt berättar Intervjuperson 1 hur dennes bibliotekssocionom arbetar uppsökande och relationsskapande specifikt med målgruppen socialt utsatta vuxna. Intervjuperson 2 beskriver hur dennes bibliotekssocionom, med sin professionella kompetens, har ansvar över detta uppdrag:

Att jobba relationsskapande, nätverkande och fortbildande, för att annars måste ju då chefen... Det vill säga, ska jag hålla på och fixa utbildningar i bemötande? Jag hinner inte, någon måste bära uppdraget liksom. Och då blev det ju väldigt praktiskt att någon med professionell kompetens inom det här området faktiskt bär uppdraget.

Intervjuperson 2

Genom att göra biblioteksorganisationens bemötandearbete till ett eget uppdrag, med bibliotekssocionomen som ansvarig för detsamma, menar Intervjuperson 2 att arbetet med bemötande säkerställs och förbättras. Även Intervjuperson 1 beskriver hur bibliotekssocionomen arbetar utifrån ett liknande uppdrag: främst fortbildande mot personalen på det egna biblioteket, men även fortbildande inom den större biblioteksorganisationen genom att exempelvis ha producerat utbildningsmaterial och en trycksak med information om stadens stödinsatser för personer i social utsatthet.

Som Intervjuperson 2 beskriver så är bibliotekssocionomens uppdrag även att arbeta relationsskapande genom bland annat samtal med enskilda individer. Detta gör även bibliotekssocionomen hos Intervjuperson 1. Trots att det relationsskapande arbetet, framförallt av Intervjuperson 2, beskrivs som ett framgångsrikt sätt att nå grupper av biblioteksanvändare, kan man fråga sig om detta uppdrag kan bli sårbart när det är så personbundet. Om relationerna är knutna till en specifik person kan det bli problematiskt om denna person skulle sluta eller vara frånvarande från verksamheten. Samtidigt berättar Intervjuperson 2 hur de försöker få det relationsskapande arbetet att genomsyra hela organisationen. Exempelvis försöker de i så stor utsträckning som möjligt ha samma ordningsvakter, så att även dessa kan skapa relationer med bibliotekets användare och på så sätt vara mindre skrämmande och mer förtroendeingivande. Detta kan även ses utifrån att bibliotekssocionomen hjälper individen få en bättre relation till organisationen som i sig är tydligt kopplad till institutionen (se Michnik 2018, s. 49f.; jfr Garner et al. 2021). Individen kan därmed genom organisationen få en högre tillit till institutionen.

Både Intervjuperson 1 och Intervjuperson 2 beskriver anställningen av bibliotekssocionomerna som framgångsrika och som en gynnsam resurs och kompetens. Intervjuperson 1 beskriver anställningen som ett sätt att bredda organisationens kompetenser utifrån användarnas behov och bibliotekets utmaningar och förutsättningar. Detta kan även ses som ett svar på det som Hansson (2010, s. 98) menar är en stor utmaning för samtidens bibliotekarier: att anpassa biblioteksutbudet efter identifierade behov från användare i olika livssituationer. Intervjuperson 1 lyfter främst fram det bibliotekssocionomen gör för organisationens trygghets- och säkerhetsarbete:

Jag upplever att det ger en möjlighet att jobba ännu mer systematiskt med trygghets- och säkerhetsarbete, och att vi har den här resursen, den här kompetensen, inhouse, så att säga, upplever jag är ett väldigt bra sätt för oss att ta det här arbetet verkligen på allvar och seriöst.

Intervjuperson 1

Ingen av intervjupersonerna beskriver några nackdelar med att ha en bibliotekssocionom anställd. Intervjuperson 2 uttrycker att det stundtals kan vara en mindre utmaning att hela tiden fylla ut uppdraget för bibliotekssocionomen, medan Intervjuperson 1 uppger att dennes bibliotekssocionom snarare har för lite tid över. Samtidigt ser hen stora möjligheter för bibliotekssocionomen att kunna göra ännu mer – framförallt konsultativt mot andra enheter inom organisationen – om tid och resurser fanns.

Bibliotekschefers kännedom och intresse

I enkätundersökningen upptäcktes inga ytterligare bibliotekssocionomer (se Figur 2). Enkätrespondenterna tillfrågades även om deras kännedom kring bibliotekssocionomer, och huruvida de är intresserade av att anställa en. Resultatet på dessa frågor redovisas nedan i cirkeldiagram:

Figur 1. Fördelningen mellan de som har och inte har kännedom om att det har anställts bibliotekssocionomer i Sverige. Siffror läses som antal; procentandel.

Figur 2. Fördelningen mellan de som har och inte har en bibliotekssocionom anställd i kommunen. Siffror läses som antal; procentandel.

Figur 3. Fördelningen mellan de som är, inte är och kanske är intresserade av att anställa en bibliotekssocionom. Siffror läses som antal; procentandel.

Som framgår av Figur 1 uppger en majoritet av respondenterna – 77 % – att de känner till att det har anställts bibliotekssocionomer i Sverige, medan 23 % uppger att de inte känner till detta. Av de svarande uppger sedan 7,8 % att de är intresserade av att anställa en bibliotekssocionom, och 38,6 % att de inte är intresserade av att göra det (se Figur 3). De flesta – 53 % – har på denna fråga valt att svara att de kanske är intresserade.

Såväl enkätrespondenterna, som intervjupersonerna utan bibliotekssocionom anställd, tillfrågades även om varför de är, eller inte är, intresserade av att anställa en bibliotekssocionom. Bland de som svarat att de kanske är intresserade går det att finna flera olika orsaker till detta. I många fall rör det sig inte om ointresse, utan ofta är det brist på resurser som hindrar anställning av en bibliotekssocionom. Detta liknar fynden i enkätstudien av Gross & Latham (2021) samt intervjustudien av Crabtree et al. (2024). Ett annat hinder som uttrycks av de enkätrespondenter som svarat ”kanske”, som även återfinns hos Gross & Latham (2021) såväl som hos Baum et al. (2023), är upplevda svårigheter i att motivera en sådan anställning för de styrande i kommunen. Sammantaget visar en kvalitativ innehållsanalys av kanske-svaren att en övervägande majoritet av de som svarat ”kanske” – närmare 70 % – är tydligt positivt inställda till att anställa en bibliotekssocionom. Orsakerna till att de ändå har svarat ”kanske” bedöms bero på en försiktighet inför att tydligt ta ställning.

Bibliotekssocionomens möjliga roller

Det finns således ett implicit intresse för bibliotekssocionomer som är större än vad de 7,8 % som svarat ja på enkäten visar. Av de respondenter som uttrycker ett intresse framträder ett antal teman då bibliotekscheferna har olika önskemål och

föreställningar kring vad en bibliotekssocionom skulle kunna arbeta och bidra med. Vi har valt att kalla dessa tre teman för: bibliotekssocionomen som bemötandekompetens, bibliotekssocionomen som stöklösning samt bibliotekssocionomen som en tillgängliggörare av bibliotekets verksamhet.

Det första temat berör alltså de som önskar en bibliotekssocionom som, likt de två existerande bibliotekssocionomerna i Sverige, jobbar mer strategiskt och systematiskt med bemötande av bibliotekets användare. En enkätrespondent, som svarat att hen kanske är intresserad av att anställa en bibliotekssocionom, uppmärksammar det faktum att det finns biblioteksanvändare med behov som bibliotekspersonalen inte kan tillgodose, och resonerar på följande vis:

Det finns besökare i biblioteket som skulle kunna vara hjälpta av ett annat typ av stöd än det vi i bibliotekspersonalen kan erbjuda. Det skulle vara bra att ha någon som arbetar aktivt med dessa grupper på ett mer strategiskt sätt.

Enkätrespondent

Samma iakttagelse görs av flera respondenter och intervjupersoner. En annan enkätrespondent uttrycker att bibliotekssocionomens funktion skulle kunna vara ett svar på den efterfrågan som finns från såväl personal som biblioteksanvändare. Likt hur de två existerande bibliotekssocionomerna arbetar, föreställer sig denna respondent att en bibliotekssocionom kan öka tryggheten i biblioteksrummet, men även delta i bibliotekets samverkansarbete. Just de trygghetsskapande effekterna som en bibliotekssocionom skulle kunna ha nämns av flera respondenter och intervjupersoner. Dessa aspekter av bibliotekssocionomens arbete återfinns även i forskning om bibliotekssocionomer i USA, där närvaro av en bibliotekssocionom har ökat den upplevda tryggheten i de biblioteksorganisationer som anställt en (se Finch & Real 2023; Provence 2020; Lloyd 2020; Crabtree et al. 2024).

Intervjuperson 5 resonerar kring hur en bibliotekssocionom hade kunnat bidra till tryggheten på det bibliotek som hen jobbar på:

Jag skulle ju se den personen som en biblioteksmedarbetare som skulle göra nytta för de personer som har ett utanförskap eller är på glid av olika anledningar, plus att det skulle bli en, kanske en bättre trygghet för personalen och framförallt för våra besökare, tänker jag. Så jag kan inte se så mycket nackdelar med det egentligen.

Intervjuperson 5

Att öka tryggheten för personalen med hjälp av en bibliotekssocionom handlar inte enbart om att göra själva arbetsmiljön tryggare, utan även att göra personalen tryggare i mötet med biblioteksanvändare i social utsatthet. Finch och Real (2023) samt Provence (2020) menar båda att en bibliotekssocionom som arbetar fortbildande mot personalen i bemötandestrategier, leder till ökad trygghet för

bibliotekspersonalen i användarmöten. Denna bild delas även av Intervjuperson 1 och 2, vars bibliotekssociologer jobbar just fortbildande.

Nästa tema som utvecklar sig i relation till bibliotekssociologen som en bemötandekompetens – bibliotekssociologen som stöklösning – lyfts tydligt fram av en enkätrespondent, som svarat kanske på frågan om intresse. Hen lyfter flera positiva aspekter som skulle kunna komma av att ha en bibliotekssociolog anställd. Hen varnar dock för att se på en bibliotekssociolog som en så kallad stöklösning: ”Det skulle kunna vara ett bra komplement till övriga yrkesgrupper inom verksamheten, samt en brygga mellan bibliotek och socialtjänst i kommunen. Dock kan det lätt ses som en ’stöklösning’, vilket inte är optimalt”. Av enkätsvaren framgår att det ofta är lätt att se på bibliotekssociologen som just en stöklösning, där syftet endast skulle vara att motverka stökiga, oroliga eller hotfulla situationer på biblioteket. Även om bibliotekssociologens trygghetsskapande uppdrag på många sätt skulle kunna ses som en form av stökåtgärd, är det skillnad på att arbeta förebyggande, genom exempelvis nätverkande och relationsskapande, gentemot att arbeta reaktivt genom tillsägelser eller påkallning av vakt eller polis, även om dessa självklart inte behöver utesluta varandra.

Detta kan även sättas i relation till tillägget till lagen om tillträdesförbud (SFS 2021:34), som innebär att en person kan bli portad från bibliotekets lokaler under en begränsad tid. De intervjuade bibliotekscheferna uppfattas som försiktigt positiva till lagen samtidigt som de efterfrågar en tydligare konsekvensanalys och har frågor om lagens praktiska implementering. Intervjuperson 7 uppfattas vara den som är mest negativt inställd till lagen. Hen beskriver hur lagen kan påverka bibliotekets verksamhet:

Man bygger genast upp en kultur kring biblioteket som jag tror de allra flesta som jobbar på bibliotek vill undvika. Sen ska jag vara ödmjuk och säga att det kan finnas situationer där det finns riktigt farliga personer som man behöver förbjuda och då kan en väktare vara en tillfällig lösning. [...] Men sen så känns det som att väktarna och bibliotekarierna, de arbetar... Jag ska inte säga emot varandra, men det finns någonting i det här, både att inte tillåta människor att vara inne på biblioteket och att ha, säg vakter, som tar hårt i folk, och som bryter den här trygga platsen och denna plats för alla, och det skapar, skulle jag säga, en större aggressivitet och en mer hotfull miljö när man börjar jobba på det sättet.

Intervjuperson 7

Anledningen till att intervjupersonerna ser lagen som någonting som kan vara positivt beror på att det ibland finns individer med så destruktiv närvaro i biblioteksrummet att de har en alltför negativ påverkan på personal och andra användare. Detta reflekteras även i ovanstående citat från Intervjuperson 7. Lagen kan då ses som ett sätt att värna om biblioteksrummet.

Samtidigt visar Provences (2020) artikel på hur bibliotekssociomens fortbildande arbete kan minska behovet av att just ringa polis. Bibliotekssociomens närvaro och påverkan på arbetsgruppen skulle kunna minska behovet av att porta vissa användare från biblioteket och därmed inte behöva begränsa den offentliga plats som biblioteket utgör. Detta kan därmed uppfattas som ett mer legitimt beteendemönster från bibliotekets sida (se Michnik 2018, s. 43). Strävan efter legitimitet begränsar de handlingsalternativ som uppfattas som möjliga för biblioteken att välja (se Eriksson-Zetterquist 2009, s. 104). Detta kan leda till att biblioteken arbetar mer förebyggande och proaktivt med bibliotekssociomer istället för reaktivt med hjälp av poliser eller vakter vars symboliska värde, som beskrivs av Intervjuperson 7, står i stark kontrast mot bibliotekariernas.

Flera enkätrespondenter uttrycker samtidigt en önskan om att anställa en bibliotekssociom just för att den ska kunna jobba med att motverka stökiga och bråkiga situationer på biblioteket:

Det kanske inte kan vara en heltid men personen kunde definitivt vara en resurs på framförallt kvällar. Då hade behovet av att kontakta trygghetsvårdare, fritidsgårdspersonal eller vaktmästare inte funnits. Ibland kan det vara svårt att få stöd då man hänvisar till vaktare eller polis.

Enkätrespondent

Här är tydligt att enkätrespondenten, som svarat ”kanske” på frågan om hen är intresserad av att anställa en bibliotekssociom, främst önskar mer stöd i att hantera stök och störningar. Detta bör förstås utifrån den bakgrund som framkommer i DIK:s (2023) rapport, där flertalet bibliotekarier vittnar om en ökning av otrygghet, hot och våld på biblioteken. Att det på många bibliotek finns ett behov av stöd och resurser i att hantera dessa problem, gör att det är lätt att förstå varför respondenterna tänker sig bibliotekssociomen som en stöklösning. Här går att ana en begynnande mimetisk isomorfism, där organisationerna genom att eventuellt anställa en bibliotekssociom härmar en till synes mer framgångsrik organisation – i detta fall de bibliotek som anställt en bibliotekssociom – som svar på en osäker situation (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 79f.).

Det kan även finnas en risk med att skjuta över hela ansvaret för att hantera oroliga eller stökiga situationer på en enskild person, vilket lyfts av Intervjuperson 6:

I sämsta fall kan du skicka en signal till resten av organisationen att: ja, men nu behöver inte ni jobba med den här frågan. Och det tycker jag skulle vara tråkigt just för att alla medarbetare i verksamheten kommer ju i kontakt med social utsatthet varje dag i sin yrkesutövning, och det är ju ett arbete som involverar alla i hela verksamheten, och den där balansen tycker jag ibland har kunnat bli svår. Att man säger att: ja, men nu har vi gjort något, vi har rekryterat en sociom, eller vad det nu må vara.

Denna uppfattning skiljer sig från hur de två bibliotekssociomer som finns i Sverige arbetar då de utöver det egna uppsökande uppdraget även arbetar fortbildande och handledande av bibliotekspersonalen i bemötandefrågor. Även Finch och Real (2023) beskriver hur en central del av bibliotekssociomernas fortbildande arbete mot bibliotekspersonalen innebär att de förbereds och tränas på att kunna hantera utmanande möten med besökare. Intervjuperson 7 för ett liknande resonemang då hen menar att en bibliotekssociom behöver vara en del av ett förhållningssätt inom hela organisationen, som en ”kompletterande roll i en arbetsgrupp” och inte som någon som ”ska ta hand om alla bråkiga”. Risken med att se på bibliotekssociomen, vars målgrupp är biblioteksanvändare i social utsatthet, enbart som en stöklösning, är dessutom att biblioteksanvändare i social utsatthets blotta närvaro på biblioteket ses som ett problem (se Richter et al. 2019).

Oavsett så framträder ur materialet en bild av en svensk bibliotekssektor där det finns behov av och önskan om stöd och åtgärder rörande arbetsmiljön. Även om det för tillfället inte finns behov i den egna biblioteksorganisationen, så uttrycker flera respondenter en medvetenhet om behovet hos andra biblioteksorganisationer. En enkätrespondent, som uppger att hen kanske är intresserad av att anställa en bibliotekssociom, uttrycker sig på följande sätt:

Om vi upplevde att det är stökigt på biblioteket under en längre tid skulle det kunna vara skönt med en person som kan ägna sin tid åt att förbättra tillvaron för både verksamhet och enskilda personer.

Enkätrespondent

Här framstår bibliotekssociomen inledningsvis som en stöklösning, men här antyds även något mer; enkätrespondenten ser även till den enskilda användarens rätt till en bättre tillvaro. Som Lloyd (2020) argumenterar för, så framträder här en tro på bibliotekssociomen som ett sätt att stärka och förbättra socialt utsattas livssituationer, och att biblioteket även har ett ansvar att jobba med denna målgrupp.

Här syns nästa tema där bibliotekssociomen ses som en väg till att göra biblioteksverksamheten mer tillgänglig för användare i social utsatthet. Dessa respondenter och intervjupersoner ser ett behov av en bibliotekssociom även bortom det trygghetsskapande och det stökförhindrande, och lägger istället fokus vid hur biblioteket – både som enskild organisation och som institution – bättre kan erbjuda biblioteksverksamhet relevant för samtliga användare. En annan bild av bibliotekssociomen framträder: som en resurs för att nå de biblioteksanvändare i

social utsatthet som ibland använder biblioteket främst som rum. Intervjuperson 2 uttrycker det som att ”i bästa fall inbjuda till relevant biblioteksverksamhet”. Detta uttrycks även i följande enkätsvar:

En socionom på biblioteket kan utvidga bibliotekets förmåga att möta alla människor. En socionom kan se vägar att nå personer som i dagsläget befinner sig i bibliotekets ytterkanter dvs endast använder biblioteket som plats att sitta i. Vi önskar nå dessa grupper och en socionom kan bidra till en inkludering.

Enkätrespondent

Bilden av biblioteket som en plats med stor potential att hjälpa och nå personer i social utsatthet framträder här tydligt. Som Provence (2018) belyser så besöks och används biblioteket frekvent av personer som exempelvis lever i hemlöshet; att de redan är där ger goda förutsättningar för att erbjuda vidare hjälp eller att bättre inkludera dem i biblioteksverksamheten (se även Luo et al. 2012; Urada, Nicholls & Faille 2022). I enkätsvaret ovan beskrivs socionomen som en möjliggörare för biblioteket att just kunna nå och inkludera dessa personer i verksamheten.

Att vilja bli bättre på att nå användare i social utsatthet och inkludera dessa i biblioteksverksamheten uttrycks av flera respondenter och intervjupersoner. Intervjuperson 7 beskriver här hur hen önskar jobba *med*, snarare än *mot*, biblioteksanvändarna i social utsatthet:

Hur kan man identifiera vissa låntagares kanske icke verbaliserade behov och hur kan man jobba med dem i biblioteksrummet utan att det måste vara: ”Nu ska vi läsa Strindberg”, inte det, men... Det kan vara att liksom att man skriver, eller tecknar, eller att man gör liksom någon form av uttryck eller att de personerna får liksom plats och får någon form av luft omkring sig för att göra någonting. Jobba med dem och inte mot dem, det är det.

Intervjuperson 7

Intervjuperson 7 uttrycker en önskan om att hitta tillvägagångssätt och metoder för att kunna inkludera målgruppen i biblioteksverksamheten. Här uttrycks en vilja av att göra något med den möjlighet som finns att nå vissa av bibliotekets användare. Intervjupersonen belyser under intervjun att det finns en uppskattning och ett förtroende för biblioteket i denna grupp, men även att relationen mellan bibliotekets personal och användarna har potential att leda till något gott i användarnas liv. Just personalens relation till användarna beskrivs av Garner et al. (2021) som en framgångsfaktor för lyckat bibliotekssocionomarbete, liksom användarnas förtroende för biblioteket och bibliotekspersonalen. Tydligt framträder även bilden av biblioteket som en social institution enligt Hanssons (2010, s. 97f) definition, och hur socialt ansvar går att ta genom relevant biblioteksverksamhet anpassad för målgruppen. Tydligt är även att biblioteken hela tiden arbetar för att identifiera behov och efterfrågan från sina användare och försöker anpassa verksamheterna

därefter, men hur långt respondenterna och intervjupersonerna anser att bibliotekets ansvar sträcker sig varierar.

Bibliotekets uppdrag

”På en minut, försök att förklara för någon som inte vet vad ett bibliotek är, vad vi gör. Det är nästan omöjligt.” Så säger Intervjuperson 5 när hen resonerar om bibliotekets uppdrag och det speglar det som återkommer även hos de andra intervjupersonerna. Biblioteken har en väldigt bred verksamhet och den bredast möjliga målgruppen – *alla*. På frågan hur de definierar bibliotekets uppdrag svarar dock alla intervjupersoner, utan betänketid, bibliotekslagen (SFS 2013:801). Det är främst tre lagrum som kommer upp i samtalen och de är: 2 § ändamålsparagrafen, eller portalparagrafen, 6 § som säger att alla kommuner ska ha ett folkbibliotek och att dessa ska vara tillgängliga för *alla*, samt 4–5 § som beskriver de prioriterade grupperna som alla bibliotek i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt.

Bibliotekslagen är en ramlag och måste i och med det fyllas med innehåll som ska styra biblioteksverksamheten. Så trots att intervjupersonerna är unisont överens om att det är till bibliotekslagen man måste gå för att definiera bibliotekets uppdrag, tolkar de lagen lite olika. Intervjuperson 2 svarar:

Jag definierar det utifrån bibliotekslagens portalparagraf. Det vill säga: tillgång till information, tillgängliggöra information, vara en mötesplats för information och kultur. Och det är naturligtvis så att vi ska vara en motor i det läsfrämjande och litteraturfrämjande arbetet. Jag tycker också att det digitala utanförskapet är något som vi prioriterar väldigt mycket. Att motverka det digitala utanförskapet och ta initiativ kring det där. Så, jag tycker att det är välformulerat i bibliotekslagen.

Intervjuperson 2

Det är tydligt att Intervjuperson 2 lägger stor vikt vid bibliotekets informations- och kulturförmedlande uppdrag. I citatet nämns även biblioteket som mötesplats för information och kultur och under intervjun framgår att Intervjuperson 2 ser att biblioteket kan vara en mötesplats även för andra syften. Detta kan ses i relation till bland annat Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012) samt May och Black (2010) som menar att biblioteket används efter användarnas behov och som en social mötesplats. Mötet måste inte specifikt beröra kultur eller läsning. Intervjuperson 2 nämner även det läs- och litteraturfrämjande uppdraget. I förhållande till det digitala anas en syn på bibliotekets uppdrag som kompensatoriskt, i alla fall för de som befinner sig i ett digitalt utanförskap.

Intervjuperson 3 och 7 väljer att betona andra delar av hur bibliotekets uppdrag beskrivs i bibliotekslagen, framförallt det demokratiska och kompensatoriska. Intervjuperson 7 anser dock att det kompensatoriska uppdraget kanske inte är tillräckligt tydligt:

[...] att det också ska vara en demokratisk mötesplats, och i min värld så är en demokratisk mötesplats en plats för alla. Och vi ska också arbeta med att utjämna olika typer utav ojämlikheter som finns, till exempel den digitala. [...] Så vi har ett kompenserande uppdrag, tycker jag, som är uttalat i bibliotekslagen, men, jag skulle också vilja säga att det inte är tillräckligt tydligt för att alla ska känna att det är ett jättedetaljerat och tydligt uppdrag. Utan det ser väldigt olika ut hur bibliotek fångar upp det här. Så klart handlar det mycket om hur situationen ser ut runtomkring. Har man en väldigt utmanande plats där biblioteket befinner sig, men då blir man tvungen att bli bra på det här. Har man en mindre utmanande demografisk situation, då kanske det där kommer lite senare.

Intervjuperson 7

Intervjuperson 7 menar likt Intervjuperson 2 att biblioteken ska arbeta kompensatoriskt vad gäller det digitala, men lyfter även det kompensatoriska uppdraget i relation till den plats där biblioteket befinner sig och platsens demografi. I likhet med Audunson (2005) betonar Intervjuperson 7 vikten av att biblioteket har till uppdrag att fungera som en demokratisk mötesplats. Audunson visar att bibliotekets användare är någorlunda representativa för lokalsamhällets sammansättning. I linje med detta framhåller Intervjuperson 7 att bibliotekets placering påverkar hur mycket biblioteket måste jobba kompensatoriskt. När biblioteket är placerat i ett socioekonomiskt svagare område uppmärksammas personalen på det kompensatoriska uppdraget, som därmed synliggörs.

Ytterligare en aspekt av bibliotekets uppdrag är huruvida det har förändrats. Vid frågan om detta svarar Intervjuperson 6:

Det är lite historielöst tycker jag när man säger så. För folkbiblioteken har alltid levt i någon sorts dialog med samhället och lokalsamhället. Så att jag håller inte... Jag har haft förmånen att ha väldigt många, väldigt duktiga, föregångare i yrket som jag har fått lära av och lyssna på och jag tycker ibland när man har det perspektivet, och säger att det är så förändrat, då förringar man lite alla de stora insatser som har gjorts för samhället utifrån ett folkbiblioteksuppdrag. Det är väl en allmän tendens att man på något sätt hela tiden vill mena på att vi uppfinner hjulet nu, men vi bygger ju bara vidare på något som har pågått under väldigt lång tid. Och det finns väldigt många, mest är det ju kvinnor... Det är ju någon sorts modern kvinnohistoria vi tappar bort när man säger något sådant. Det är lite tråkigt tycker jag, för att jag tycker inte att det stämmer. Jag tycker det är en skev bild av hur det ser ut och hur det har sett ut och hur folkbiblioteken har arbetat och hur många bibliotekarier och biblioteksmedarbetare genom åren faktiskt har tagit sig an de stora samhällsutmaningarna.

Intervjuperson 6

Detta går tydligt i linje med att Hansson (2010, s. 97f.) beskriver biblioteket som en social institution. Det är intressant att Intervjuperson 6 belyser en historielöshet i påståendet att bibliotekets uppdrag har förändrats, då Hansson menar att bibliotekets sociala ansvar historiskt sätt har varit mer betonat. Även ovanstående

citat från Intervjuperson 6 beskriver, i likhet med Hansson (2010, s. 97f.), hur biblioteket måste anpassa sig efter de lokala behoven hos användarna vilket är en utmaning för biblioteken. Det är dock tydligt att alla bibliotekschefer som intervjuats inom ramen för denna studie i högsta grad tagit sig an denna utmaning och att samtalet om hur biblioteket ska ta ett socialt ansvar är levande. Bibliotekscheferna kan ses som aktörer vars handlingar också skapar och reproducerar normer och värderingar som är institutionens byggstenar (se Scott 2014, s. 57). Bibliotekschefernas inställning till bibliotekets sociala ansvar påverkar och förändrar biblioteksinstitutionen för att ytterligare förankra biblioteket som en social institution (se Hansson 2010).

Intervjuperson 3 framhäver på liknande sätt att bibliotekets uppdrag inte har förändrats utan att det är samhället som har förändrats.

Så jag skulle säga att själva rollen nog har varit densamma men att samhället har förändrats. Jag upplever att biblioteken i väldigt hög grad har förändrats tillsammans med samhället. Att vi ändå hoppar på det som vi behöver för att erbjuda just den här kompensatoriska rollen. [...] Vi måste utvecklas tillsammans med samhället och jag tycker, på det stora hela, att biblioteken gör det.

Intervjuperson 3

Återigen betonas bibliotekets kompensatoriska uppdrag, framförallt i relation till den digitala utvecklingen. Intervjuperson 3 framhåller också bibliotekets kompensatoriska roll i förhållande till dess användares psykosociala behov. Anmärkningsvärt är det som Intervjuperson 3 beskriver, att biblioteket utvecklas i takt med samhället. Detta pekar på att biblioteket som institution inte är statiskt, utan precis som Scott (2014, s. 57) beskriver är institutioner mångfacetterade och föränderliga över tid. Det verkar som att bibliotekets uppdrag ibland sammanblandas med de arbetsuppgifter som utförs på biblioteken. Bibliotekets uppdrag kan förbli detsamma trots att arbetsuppgifterna som utförs för att efterleva detta uppdrag kan förändras. Som beskrivet har biblioteket ett socialt och kompensatoriskt uppdrag men hur biblioteken bäst agerar som en social institution (se Hansson 2010) och möter sina användares behov beror ur denna synvinkel på hur samhället förändras, inte på bibliotekets uppdrag.

Att fortsätta utvecklas på detta sätt, i takt med samhället, säkerställer även bibliotekens legitimitet. Bibliotekets legitimitet beror på om bibliotekets beteendemönster upplevs som acceptabelt (se Michnik 2018, s. 43). Bibliotekets sökande efter legitimitet står i relation till omgivningen vilket leder till anpassning efter sociala normer och till att biblioteksorganisationer förändras, vilket på sikt även förändrar institutionen (se Eriksson-Zetterquist 2009, s. 104). Det är tydligt att

de lokala anpassningar de enskilda biblioteken gör till slut kommer att vara med och förändra hur den större allmänheten uppfattar biblioteket som institution och dess legitimitet. Genom att biblioteken anpassar sig efter sina användares behov kan det möjliggöra bibliotekets legitimitet (se Michnik 2018, s. 43).

Uppdraget som beskrivs i förhållande till bibliotekets sociala ansvar handlar även om samverkan och att se biblioteket i en kommunal kontext. Både Intervjuperson 2 och 7 beskriver att de samverkar kring trygghet med andra kommunala aktörer. Arbetet beskrivs både som reaktivt i förhållande till pågående situationer med exempelvis ungdomsgång som stör på olika platser i kommunen, och som förebyggande där aktörerna försöker arbeta tillsammans för att förhindra att otrygga situationer uppstår. Intervjuperson 6 betonar bibliotekets ansvar, uppdrag och möjligheter att arbeta samverkande:

Läser man då vissa kommuners biblioteksplaner så är de ju i princip folk- och skolbiblioteksplaner och inte hur man jobbar med de här samhällsutmaningarna. Så det är en ganska stor skillnad där. Vi förväntas ju jobba brett med sociala äldreomsorgen, jobba med äldreboende, seniorträffar, förskolor, grundskolor, gymnasieskolor, vuxenutbildningar och civilsamhället. Vi har ju tentakler och kontaktytor och samverkan i alla de riktningarna. Det är ju på något sätt en förväntan som ligger från politiken att det är så det ska se ut och det där ser väldigt olika ut i olika kommuner faktiskt.

Intervjuperson 6

Intervjuperson 6 uppfattas som kritisk mot de bibliotek som inte samverkar kring de lokala samhällsutmaningarna då hen menar att det på ett tydligt sätt är en del av bibliotekets uppdrag. Alla intervjupersonerna framhåller vikten av samverkan, men hur och vad de samverkar om kan dock se olika ut. Vissa samverkar läsfrämjande och med andra kulturella verksamheter medan andra tar upp aktiva samarbeten med exempelvis Socialtjänst eller Svenska kyrkan. Biblioteket beskrivs som att det har blivit en mer attraktiv samarbetspartner.

Det är dock inte självklart för biblioteken att samverka och arbeta med psykosocial verksamhet. Detta kan kopplas till Wahler, Rortvedt och Saecker (2022) som menar att vissa användare kan uppfatta det som negativt att biblioteken skulle arbeta med att möta sina socialt utsatta användares psykosociala behov. Det uppfattas som långt ifrån bibliotekets ”kärnverksamhet”, och det är inte säkert att det uppfattas som ett legitimt beteendemönster för biblioteken (se Michnik 2018, s. 43). Det är tydligt att frågan om vem biblioteken är till för och i vilket syfte (se Carlsson, Hanell & Engström 2023) besvaras olika av olika bibliotekschefer.

Bibliotekssocionomer inom ramen för bibliotekets uppdrag

En fråga som många såväl enkätrespondenter som intervjupersoner berör är huruvida anställningen av bibliotekssocionomer går att motivera enligt bibliotekets uppdrag. Som tidigare framgått så definierar de uppdraget främst utifrån bibliotekslagen (SFS 2013:801), men tolkningen av denna kan se olika ut. Att Intervjuperson 1 och 2, som själva har anställt bibliotekssocionomer, anser att det går att motivera utifrån bibliotekets uppdrag framgår under intervjuerna. Flera enkätrespondenter ställer sig dock frågan om huruvida det är bibliotekets uppdrag att anställa socionomer överhuvudtaget.

Enligt nyinstitutionell teori förklaras hur moderna organisationer formas och påverkas av institutionella myter, och ”olika men vida spridda förståelser av den sociala verkligheten” (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 66). Att se på bibliotekets uppdrag som en institutionell myt, där bibliotekschefernas olika förståelser för bibliotekets uppdrag innebär att de har olika uppfattningar om denna institutionella myt, kan förklara deras olika intresse för att anställa bibliotekssocionomer (ibid.). Liknande exempel finns i tidigare forskning om bibliotekschefsperspektiv på bibliotekssocionomer, där bibliotekschefer uttryckt oro och osäkerhet inför de långtgående effekterna anställning av bibliotekssocionomer kan få på verksamheten (Gross & Latham 2021; Baum et al. 2023). Denna oro och osäkerhet kan tolkas som en oro inför att verksamheten ska sluta upplevas legitim av omgivningen (se Eriksson-Zetterquist 2009, s. 104f.).

Liknande oro och reservationer uttrycks av flera respondenter och intervjupersoner; ofta kan dock dessa reservationer länkas samman med att biblioteket har bristande resurser, och att annat behöver prioriteras framför anställningen av en bibliotekssocionom (se Gross & Latham 2021; Baum et al. 2023). Ändock finns de som menar att anställningen av bibliotekssocionomer, oavsett bibliotekets ekonomiska möjligheter, ligger utanför bibliotekets uppdrag. En av enkätrespondenterna som svarat ”nej” på frågan om intresse för att anställa en bibliotekssocionom lämnar följande kommentar:

Ser mer än gärna fältassistenter som besöker biblioteket, finansierade av socialförvaltningen, men att med biblioteksbudgeten anställa bibliotekarier inriktade på socialarbete flyttar fokus från vårt kärnuppdrag som det är formulerat i bibliotekslagen.

Enkätrespondent

Här uttrycks en syn på bibliotekets uppdrag, och på den institutionella myten om biblioteket som institution, som inte inbegriper socialt arbete. Mot bakgrund av denna syn på uppdraget kan respondentens ovilja att anställa en bibliotekssocionom

förklaras och kontextualiseras; beteendemönstret att anställa en bibliotekssocionom, när bibliotekets uppdrag inte inbegriper socialt arbete, skulle inte uppfattas som acceptabelt och inte heller legitimt (se Michnik 2018, s. 43).

Intressant är att andra respondenter och intervjupersoner menar att en bibliotekssocionom kan gå i linje med bibliotekets uppdrag, också med hänvisning till bibliotekslagen. Intervjuperson 7 resonerar på följande vis:

Vad ska biblioteket finnas till för i förlängningen och i framtiden? Ja, men det här med att vi är det demokratiska rummet, att vi är ett tryggt rum för alla, det är vår USP. Så att då ta in den kompetensen blir ju ett sätt att liksom göra det möjligt.

Intervjuperson 7

Intervjupersonens svar tolkas som att anställningen av en bibliotekssocionom ryms inom uppdraget genom att det möjliggör bibliotekens arbete med att ”verka för det demokratiska samhällets utveckling”, som det står i 2 § bibliotekslagen (SFS 2013:801). Det innebär också ett sätt för biblioteken att förbli relevanta och på så sätt behålla legitimitet.

Detta visar att det råder delade meningar bland respondenterna och intervjupersonerna. En enkätrespondent, som svarat att hen inte är intresserad av att anställa en bibliotekssocionom, menar att detta inte alls är att jobba med demokratiuppdraget. Enkätrespondenten uttrycker att en bibliotekssocionom inte är något som prioriteras, utan att ”det vi behöver arbeta mer med är läsfrämjande som når fler, bibliotekets demokratiuppdrag och fördjupad samverkan med övrig förvaltning”. Enkätrespondenten menar i likhet med Intervjuperson 7 att bibliotekens demokratiuppdrag är viktigt och behöver prioriteras, men till skillnad från Intervjuperson 7 så menar hen att en bibliotekssocionom inte ingår i detta uppdrag. Återigen blir det tydligt att även om bibliotekets uppdrag definieras utifrån bibliotekslagen, så innebär det inte att innehållet i densamma tolkas på samma sätt av alla.

Mot bakgrund av en diskussion om att biblioteket stundtals tilldelas uppdrag och ansvar utöver det i lagen formulerade, utvecklar Intervjuperson 7 sitt svar på följande vis:

Och då vill jag koppla tillbaka till det du frågade förut, varför är det då så? Jo, men det är så därför att vårt uppdrag inte är så formulerat ännu att vi har det här ansvaret som du pratade om förut: är det någon som träder fram och tar ansvar? Nej, men vi har inte det nu och då blir det så här att vi fortsätter att bekräfta vårt biblioteksuppdrag, medan om det här blev mer tydliggjort, att biblioteket också är den där platsen där människor som behöver någonting annat samlas, då skulle man absolut tänka att: vad behöver vi då? Då behöver vi en socionom.

Intervjuperson 7

Intervjupersonen menar, likt Olsson Dahlquist (2019, s. 190), att det stundtals finns en diskrepans mellan bibliotekets uttalade uppdrag och upplevda ansvar. Man skulle kunna tala om ett explicit respektive implicit uppdrag, där det förra är det lagstadgade och det senare det sociala ansvar som biblioteket ofta tvingas ta på sig när övriga samhället drar sig tillbaka. Intervjuperson 7 menar att om bara det formulerade, lagstadgade uppdraget hade reflekterat verkligheten så som den ser ut, så hade det blivit tydligt att en socionom behövs på biblioteken. Intervjupersonen ger även uttryck för att detta sociala ansvar är något biblioteken bör ta sig an, i likhet med Hansson (2010, s. 98), men att detta i så fall kan behöva bekräftas av styrande politiker. Som Crabtree et al. (2024) finner så skulle en bibliotekssocionom även kunna uppmärksamma samhället och styrande politiker på vad biblioteket faktiskt gör och vilken viktig roll det har. På detta sätt skulle även bibliotekets status öka och därmed legitimitet fortsatt uppnås (se Eriksson-Zetterquist 2009, s. 105).

Frågan om vad som är och borde vara bibliotekets ansvar är ett återkommande tema i flera enkätsvar. En av enkätrespondenterna ifrågasätter att det skulle vara bibliotekets ansvar att jobba exempelvis uppsökande mot biblioteksanvändare i social utsatthet, och menar att detta ansvar istället bör ligga hos exempelvis socialtjänst eller fritidsgårdsverksamhet. Respondenten menar att dennes verksamhet har ”den problematik som det syftas till vid anställning av bibliotekssocionom”, men menar också att de kan hantera det genom ett bra nätverk och god samverkan inom kommunen. Hen varnar för att biblioteken riskerar ta på sig en för stor roll:

Det är viktigt att hålla isär professioner och hålla fast vid bibliotekariers uppdrag. Absolut att det kan behövas kontakt med socialtjänsten även för biblioteket men bibliotekariers kompetens är en sak och socionomers kompetens en annan sak. Vid behov ska socialtjänsten vara på plats i biblioteket och arbeta kring stök och uppsökande. Varför ska biblioteket ta ansvar för det? Risken finns att biblioteken tar på sig en för stor roll kring uppdrag som inte är bibliotekets. Vet inte hur läsfrämjande det är att anställa en bibliotekssocionom? [...] Vi på biblioteket koncentrerar vårt arbete till just biblioteksverksamhetens uppdrag.

Enkätrespondent

Respondenten är tydlig med att bibliotekets uppdrag inte inbegriper att anställa bibliotekssocionomer. Även i tidigare forskning återkommer oro från såväl bibliotekschefer som biblioteksanställda över att ett större fokus på bibliotekets sociala roll genom bibliotekssocionomer riskerar att urholka bibliotekets uppdrag (Crabtree et al. 2024; Gross et al. 2024).

Huruvida respondenterna och intervjupersonerna tror att bibliotekssocionomer riskerar att urholka uppdraget varierar dock utefter vad de själva anser är uppdraget.

Intervjuperson 1, som har en bibliotekssocionom anställd, betonar vikten av att biblioteket med sin bibliotekssocionom inte ska arbeta kompensatoriskt:

Sen är det ju viktigt att vi inte ska jobba kompensatoriskt genom det här, att vi liksom ska ta över och göra saker som andra inom staden har ansvar för. Och det är inte heller så att bibliotekssocionomen har någon myndighetsutövning som socionom hos oss, motsvarande som man har om man jobbar inom socialtjänsten.

Intervjuperson 1

Att intervjupersonen understryker att dennes bibliotekssocionom inte har myndighetsutövning kan ses som ett sätt att legitimera anställningen av bibliotekssocionomen; den innebär inte att biblioteket tar på sig ett större samhälleligt ansvar, på det sätt som Olsson Dahlquist (2019, s. 191) beskriver att biblioteket tenderar att göra. Tydligt är att biblioteken hela tiden förhåller sig till denna stundtals diffusa gräns mellan vad som är och vad som inte är bibliotekets uppdrag.

Ett annat återkommande tema bland svaren rör samhällets behov kontra bibliotekets behov, och därmed också bibliotekets ansvar. En enkätrespondent som svarat att hen inte är intresserad av att anställa en bibliotekssocionom frågar sig om det är ”socionomer vi behöver för att verkställa och utveckla vårt uppdrag som bibliotek”, och om ”de behov som finns för att anställa en socionom är bibliotekets behov eller ett behov som går utöver den roll vi har”. En annan enkätrespondent, som svarat ”kanske” på frågan om hen är intresserad av att anställa en bibliotekssocionom, resonerar på följande sätt:

Jag känner att det handlar om syftet med vad bibliotekssocionomen ska göra och på vems uppdrag personen anställs. Idag känns det som biblioteken får ta på sig mer och mer av samhällets olika uppgifter som inte bara är kopplade till arbetet på biblioteket. Jag känner att det är viktigt att det finns ett tydligt syfte kopplat mot bibliotekets uppdrag enligt bibliotekslag för att jag i så fall skulle anställa en bibliotekssocionom.

Enkätrespondent

Enkätrespondenten tycker inte att det ryms inom bibliotekslagen som den är formulerad idag, och bekräftar upplevelsen av att biblioteket tilldelas ett allt bredare samhälleligt ansvar (se Olsson Dahlquist 2019, s. 190). Som beskrivet i uppsatsens bakgrundskapitel arbetar dock en av de i Sverige anställda bibliotekssocionomerna just med att definiera denna gräns mellan vad som är och inte är uppgifter för biblioteket; man skulle kunna kalla det för att definiera bibliotekets implicita respektive explicita uppdrag. På så sätt kan anställningen av en bibliotekssocionom legitimeras även för den som inte anser att det ingår i bibliotekets uppdrag att ta socialt ansvar.

Intervjuperson 6 ger på många sätt uttryck för att det ingår i biblioteksuppdraget att ta socialt ansvar, men menar samtidigt att biblioteksprofessioner inte går att legitimera utifrån bibliotekets uppdrag.

Men jag har lite svårt att, liksom att också kunna koppla... För allt det här ska ju också kopplas till folkbibliotekens uppdrag, liksom. Det är inte nog att vi ska möta människorna, vi ska ju också möta dem utifrån vår profession och vårt uppdrag.

Intervjuperson 6

Intervjupersonens svar kan ses i ljuset av Westbrooks (2015) forskning; bibliotekarier kommer ofrånkomligen fortsätta ställas inför möten med användare som har behov som kanske bättre lämpar sig för andra samhällsliga hjälpinstanser, men dessa användares informationsbehov är fortfarande något som bibliotekarier kan och ska möta. Detta bör dock enligt intervjupersonen ske utifrån bibliotekariens profession och bibliotekets uppdrag, så att gränsen mellan biblioteksverksamhet och socialt arbete tydliggörs (se Westbrook 2015).

Sammantaget visar materialet, med anställning av biblioteksprofessioner som exempel, tydligt på det som Olsson Dahlquist (2019, s. 191) beskriver; biblioteken tycks i många fall tilldelas en bredare roll där de fungerar kompenserande för samhällets brister, och flertalet respondenter och intervjuade personer menar att denna roll och detta ansvar faller utanför bibliotekets lagstadgade uppdrag. Samtidigt finns det också många som på eget initiativ tar på sig ett större socialt ansvar med hänvisning till samma lag. Likt Olsson Dahlquists (2019, s. 191) forskning visar vår analys att denna skillnad kan förklaras utifrån enskildas egna uppfattningar om vad bibliotekets samhällsliga roll egentligen är, men att det även påverkas av lokala användarbehov och förutsättningar. I mångt och mycket handlar det om bibliotekens strävan efter legitimitet, där vad som uppfattas som acceptabla beteendemönster står i direkt relation till huruvida organisationerna – och i förlängningen institutionen – uppfattas som legitima av omgivningen (se Eriksson-Zetterquist 2009, s. 104f; Michnik 2018, s. 43ff.).

Professionsfrågor

Glappet mellan utbildning och arbete

Frågan om hur väl bibliotekarieutbildningen förbereder studenter för arbetet på folkbibliotek var ett återkommande tema i intervjuerna, trots att vi initialt inte frågade om det. Flera bibliotekschefer uttryckte svårigheter med att rekrytera och

att det var svårt att anställa nyexaminerade då dessa personer inte kändes så väl förberedda på hur man arbetar på folkbiblioteken.

Jag har ju varit med i rekrytering så himla länge och ibland är det så att de som är bibliotekarier är inte riktigt beredda på vad det här jobbet innebär för att yrket har ju ändrats mycket. Vi har ju mycket mindre av de här processerna som alltså inköp, mediehantering, alla sådana här saker. De är ju så otroligt mycket mer automatiserade nu, så det är väldigt mycket mindre av att sitta och pilla på sitt kontor och mycket mer av att vara ute och möta folk.

Intervjuperson 3

Liknande resonemang gick även att finna hos Intervjuperson 5, 6 och 7 och påminner om de fynd som gjorts av bland andra Gross et al. (2024) avseende att bibliotekarier och bibliotekschefer upplever att bibliotekarieutbildningen ofta inte är tillräckligt förberedande för den verklighet som syns på arbetsplatserna. Detta kan förklaras med att det inte längre finns någon formell koppling mellan bibliotekarieprofessionen och utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap. Samtidigt råder konsensus att utbildningen ska ligga som intellektuell och vetenskaplig grund för utövande inom bibliotekarieryket (se Hansson 2018).

Bibliotekscheferna beskriver ändå att det finns ett glapp mellan utbildningen och arbetet på folkbibliotek vilket gör att de nyexaminerade bibliotekarierna blir mindre attraktiva på arbetsmarknaden då arbetsgivarna, tillika bibliotekscheferna, upplever att de inte är förberedda på vad arbetet på folkbibliotek innebär. Intervjuperson 3 beskriver hur arbetsuppgifterna har förändrats och bibliotekarierna har mer publikt arbete där de möter användarna än internt kontorsarbete. Enligt bibliotekschefernas utsagor verkar detta inte speglas på utbildningarna ännu.

Utbildningen inom biblioteks- och informationsvetenskap är samtidigt en bred sådan och ska rikta sig mot vidare studier, eller forskning, så väl som mot en bred arbetsmarknad. Man kan arbeta som bibliotekarie inom flera olika sorters bibliotek eller som informationsspecialist, men utbildningen kan även leda till andra sorters arbete. Det finns inte en specifik utbildning som riktar sig mot arbete på folkbibliotek vilket möjligtvis kan förklara varför utbildningarna inte upplevs anpassa sig i takt med att arbetet på folkbiblioteken till viss del förändras. Relationen mellan utbildningen och professionen är otydlig vilket också kan påverka professionen. Abbott (1998) menar exempelvis att det mest relevanta med en profession är dess relation till det arbete som utförs, men för alla sorters bibliotekarier utgör detta en svårighet då de tillhör en profession med en stor variation av arbetsplatser och arbetsuppgifter.

Samtidigt menar Brante (2009) att det är kännetecknande för så kallade semiprofessioner att det finns en inneboende spänning mellan det praktiska arbetet och den akademiska forskningen. Denna spänning kan anas i följande citat:

Jo men det finns ett glapp, skulle jag vilja säga. Jag tror inte man har hela bilden, det är en inskolningstid. Men de personliga förutsättningarna är väldigt viktiga tror jag. [...] Ja, men jag kanske skulle vilja se ännu lite mer mod i det här relationsskapande och utåtriktade [från utbildningarna]. Jag har inte jättebra koll på hur utbildningarna har förändrats och så där faktiskt, så att... Jag ska inte kasta sten i glashus, men de som har kommit hit... De allra flesta är ju bra naturligtvis, men lite mer extroversioner skulle inte skada.

Intervjuperson 2

Intervjuperson 2 uttrycker att hen inte har så god kunskap om utbildningarna men önskar att det skulle läggas mer fokus på den utåtriktade verksamheten och det relationsskapande arbetet då hen verkar tycka att detta saknats hos vissa av de nyexaminerade bibliotekarier som hen har träffat. Den spänning som Brante (2009) beskriver finner man just mellan de som framhåller utbildningen som det viktigaste för professionen och de som framhåller praktiken. De som framhåller det praktiska arbetet som viktigast går mer i linje med Abbotts (1998) syn på professionen samtidigt som vikten av utbildning ofta framhävs inom professionsforskning. Denna slitning mellan utbildningarna och det praktiska arbetet påverkar bibliotekarieprofessionen och folkbibliotekens verksamhet då det hos nyexaminerade finns en kompetensbrist som gör att de upplevs som mindre lämpliga för, och förberedda på, att utföra en växande del av arbetet inom många folkbibliotek beträffande bemötande av, och relationsskapande med, biblioteksanvändarna.

Kompetensbreddning

Likt frågan om bibliotekarieutbildningarna, återkommer även ordet kompetens i samtliga intervjuer. Forskning visar att den internationellt växande trenden att anställa bibliotekssociomer delvis kan förklaras just av att folkbibliotekens verksamheter har behov av kompetenser som studenterna inte får med sig från utbildningarna (Gross et al. 2024; Baum et al. 2024). Dessa kompetensbehov kopplas av flera respondenter och intervjupersoner samman med samhällsutvecklingen, som medför nya krav på och uppgifter till biblioteken och dess personal. Detta liknar den bild som Cathcart beskrev redan 2008, där effekter av samhällsförändringar, som den digitala klyftan, lett till att bibliotekariers arbetsuppgifter allt mer liknar sociomers (se även Olsson Dahlquist 2019, s. 217; Westbrook 2015). Detta beskrivs på följande vis av en enkätrespondent:

Jag tänker att det är viktigt att få in olika professioner i biblioteksverksamheten. Omvärlden och dess medborgare ställer i dag helt andra krav än tidigare på verksamheten. Vi möter också en stor andel personer med psykisk ohälsa eller någon form av NPF-diagnos. Det finns mycket

högre förväntningar och krav på bibliotek idag än tidigare, därför är det bra om vi som är med och organiserar biblioteksverksamheterna i kommunerna kan se till vilka behov som ska tillgodoses i mötet med medborgaren. Det kan t ex vara socionomer, pedagoger eller annan kompetens som krävs.

Enkätrespondent

Enkätrespondenten, som svarade ”kanske” på frågan om hen är intresserad av att anställa en bibliotekssocionom, beskriver det som Hansson (2010, s. 98) menar är en stor utmaning för samtidens bibliotekarier: att anpassa biblioteksutbudet efter de behov som finns. Det handlar, som respondenten beskriver, även om att utröna *vilka* behov som ska tillgodoses, och att detta motiverar närvaro av fler professioner i biblioteksverksamheten.

Utifrån såväl enkäter som intervjuer framträder bilden av att biblioteken behöver bredda sina kompetenser, men åsikterna går isär om hur detta ska ske: genom att anställa andra professioner eller fortbilda befintlig personal. En enkätrespondent uttrycker sig på följande vis:

Jag tycker att det överlag är intressant att framöver bredda kompetenserna inom biblioteksverksamheten utifrån samhällsutveckling och användares behov. Om det blir just i form av att vi anställer en bibliotekssocionom är svårt att veta nu.

Enkätrespondent

Respondenten är alltså öppen inför att anställa andra professioner i verksamheten, men kan inte säga att det blir just en bibliotekssocionom. I intervjuerna blir det tydligt att många bibliotek redan anställer olika professioner; ofta rör det sig om anställda med pedagogisk kompetens som arbetar under titlar som medie- eller bibliotekspedagog.

Att anställa andra professioner inom biblioteksverksamhet tycks alltså varken vara nytt eller en främmande tanke för bibliotekschefer. För Intervjuperson 2 var som tidigare nämnt ett av syftena med att anställa en bibliotekssocionom att förbättra bibliotekets bemötande mot användare i allmänhet, och mot användare i social utsatthet i synnerhet. Intervjuperson 2 beskriver bibliotekssocionomen och dess uppdrag som en specialiserad funktion, och resonerar kring en fördel med att ha denna specialistkompetens:

Man kan ju dels anställa en specialist, som verkligen är superspetsig på det. Man kan också stärka övrig personal i det här, och med spetskompetensen på plats så får man också en förebild som kan hjälpa de andra att lyfta.

Intervjuperson 2

Bibliotekssocionomen ses alltså här inte bara som en så kallad specialist eller spetskompetens i sig, utan även som ett sätt att stärka hela personalens

bemötandekompetenser genom att agera förebild. Alla respondenter delar dock inte bilden av att det finns ett behov av denna spetskompetens, utan menar att bibliotekarierna själva besitter denna; en enkätrespondent menar att bibliotekarier redan har ”tillräckligt med social kompetens [...] för att reda ut de flesta situationer på egen hand”.

Föreställningar om socionomer och protektionism

Ett återkommande tema i både enkäterna och intervjuerna rör synen på bibliotekarien, och vad som ingår och inte ingår i professionsidentiteten. Samtidigt synliggörs även respondenternas och intervjupersonernas föreställningar om socionomprofessionen; ofta har de som inte är intresserade av att anställa en bibliotekssocionom en bild av socionomen som byråkratisk – en intervjuperson använder benämningen ”skrivbordssocionom” – och prestigefull, medan bibliotekarien istället beskrivs som prestigelös. Detta syns tydligt i följande svar av Intervjuperson 3, som visserligen är intresserad av att anställa en bibliotekssocionom, men med villkoret att denne är prestigelös:

Skulle jag anställa en socionom i verksamheten så måste den personen också vara helt prestigelös. [...] vi skulle aldrig kunna ha en bibliotekssocionom som säger att ”nej, men jag ska bara jobba med mina frågor”. Men en bibliotekssocionom som tycker att ”det här huset är fantastiskt och här vill jag jobba”. Absolut.

Intervjuperson 3

Som tidigare forskning visar har dock socionomer och bibliotekarier mycket gemensamt; de tjänar allmänheten, behöver anpassa sig efter samhällsutveckling och har liknande professionsetik (Provence, Helling & Williams 2020; Zettervall & Nienow 2019, s. 3f.). Båda beskrivs också som semi- eller välfärdsprofessioner, men en skillnad är att socionomers målgrupp är betydligt snävare än bibliotekariers målgrupp *alla* (se Brante 2009; Zettervall & Nienow 2019, s. 5).

Intervjuperson 7 menar att en eventuell bibliotekssocionoms intention med att jobba på ett bibliotek är mycket viktig för att en rekrytering ska bli lyckad. Det bör hos socionomen finnas en förståelse för och tro på de möjligheter som biblioteket som plats erbjuder:

Varför vill en socionom vara på biblioteket vill man ju fråga då. Vill socionomen vara på biblioteket för att inte behöva jobba med sitt vanliga socionomjobb? Eller tror socionomerna att det finns liksom en möjlighet på biblioteket att skapa kontakter, att verka i sitt yrke på en annan plats än vad man normalt träffar människor på. Det tror jag på mer, liksom om man hittade den rollen. Bibblan är ju som ett mellanrum, mellan samhället och de som kommer till socialtjänsten.

Intervjuperson 7

Beskrivningen av biblioteket som ett mellanrum mellan samhället och de som kommer till socialtjänsten belyser den potential biblioteket som plats har för att kunna nå och hjälpa personer i social utsatthet, och dessutom befinner sig dessa personer i hög utsträckning på biblioteket redan (Provence 2018). Vidare beskriver Intervjuperson 4 att det skulle vara en fördel att rekrytera en bibliotekssocionom som redan har arbetat inom kommunen, och därmed redan har nätverk, kontakter och relationer med såväl organisationer som enskilda individer. Socionomen, med dess erfarenheter och kompetenser, ses som en styrka som kan bidra till biblioteksverksamheten.

Bilden av socionomer som prestigefulla och bibliotekarier som prestigelösa kan också problematiseras och nyanseras. Intervjuperson 3 utvecklar sitt resonemang och berättar att det finns mycket prestige även inom bibliotekarietårn:

Det är det här, att många yrkesgrupper har en väldigt hög prestige i att: ”ja, nu har jag utbildat mig här i fyra år, nu vill jag jobba med just det här”. För det är ju det, de bibliotekarier som tycker så, de jobbar ju några år hos oss, sen slutar de och går vidare till andra uppdrag och det respekterar jag. Det tycker jag är helt OK. De som blir kvar, eller vi som blir kvar, det är vi som älskar det här sättet att jobba.

Intervjuperson 3

Denna utmaning i att hitta rätt sorts socionom finns alltså även när det gäller bibliotekarier, som tidigare redogjorts för i avsnittet om glappet mellan utbildning och arbete. Snarare än rätt sorts utbildning, framstår det istället som att den som ska jobba på ett bibliotek behöver ha rätt inställning och personliga egenskaper.

Ett intressant fynd från materialet, som synliggörs framförallt när intervjupersonerna talar om professionsfrågor, är att det finns delade meningar om vilka professioner som ska arbeta på ett bibliotek. Det är flera av respondenterna och intervjupersonerna som redan anställer andra yrkesgrupper, men samtidigt är det en relativt samstämmig bild som uttrycks: att arbetsgruppen ska domineras av utbildade bibliotekarier. En respondent, som i enkäten svarat att hen inte är intresserad av att anställa en bibliotekssocionom, kopplar tydligt ihop bibliotekarieprofessionen med bibliotekets uppdrag:

Jag tycker inte att det ingår i bibliotekets uppdrag att ta hand om ungdomar med sådan problematik att det krävs personal med socionomkompetens. Jag tycker att man förlorar syftet med biblioteken om man skruvar för mycket på vilken typ av personal som ska bemanna. Jag tycker istället att kommunerna ska satsa på platser där ungdomar kan ha en aktiv fritid som fritidsgårdar med utbildad personal, och där tycker jag att man kan ha personer med socionomkompetens anställda. Jag tycker att man lägger ett för stort ansvar på biblioteken annars. Jag är alltså inte emot konceptet utan tycker bara att ansvaret ska ligga på andra funktioner.

Enkätrespondent

Respondenten ger uttryck för liknande oro som framkommit i tidigare forskning: att bibliotekets uppdrag riskerar att urholkas om för många andra professioner anställs. I intervjustudien med bibliotekarier av Crabtree et al. (2024) menar vissa intervjupersoner att biblioteket inte nödvändigtvis är den lämpligaste platsen att söka hjälp av socionomer på, och att bibliotekssocionomer riskerar att förändra bilden av biblioteket till det sämre, samtidigt som kärnuppdraget – genom att utökas till att inbegripa socialt arbete – tunnas ut (se även Gross et al. 2024).

Det finns en tydlig skillnad mellan de som tycker att det är bibliotekets ansvar att åtminstone försöka bemöta alla behov som uttrycks på biblioteket, och de som anser att biblioteket endast ska ägna sig åt sitt så kallade kärnuppdrag. De i den förstnämnda gruppen är oftare mer öppna för att anställa andra yrkesgrupper såsom bibliotekssocionomer, medan de i den senare tydligare värnar om bilden av att det är bibliotekarier som arbetar på bibliotek. Just denna bild – att på bibliotek arbetar bibliotekarier – kan ses som en institutionell myt, som biblioteken måste anpassa sig till för att fortsätta ses som legitima (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 66). Detta trots att arbetet som utförs i flera fall kan tänkas kräva andra professioner eller kompetenser. Tydligt är dock att inte alla håller med om och anpassar sig efter denna myt. Denna myt håller alltså i högsta grad på att ifrågasättas.

De flesta intervjupersonerna tror att en bibliotekssocionom hade tagits emot väl av arbetsgruppen på deras bibliotek, men materialet visar även på en stark professionsidentitet som i många fall övergår i protektionism. Detta beskrivs tydligast av Intervjuperson 4:

På biblioteken så finns det ändå liksom en viss protektionism skulle jag vilja säga, kring att man ska vara utbildad bibliotekarie. För bibliotekarie är ju ingen skyddad yrkestitel, utan vem som helst kan egentligen kallas bibliotekarie. Men om vi säger att bibliotekarie är någon som är utbildad inom biblioteks- och informationsvetenskap, så finns det en viss protektionism som även går upp i en del chefsled skulle jag säga.

Intervjuperson 4

Denna protektionism skulle kunna ses i ljuset av beskrivningen av bibliotekarier som en semi- eller välfärdsprofession (se Brante 2009). Även om Brante (2009) understryker att begreppet semiprofession ska användas värderingsfritt, så för det med sig negativa associationer. Abbots (1998) kritik mot begreppet är att det är meningslöst att definiera professioner som fullvärdiga eller inte, men oavsett så är verkligheten att de professioner som benämns som semiprofessioner – som exempelvis bibliotekarier – sällan har samma höga status eller lön som fullvärdiga professioner (Brante 2009). Att vilja värna sin profession framstår i detta sammanhang inte som konstigt. Frågan är dock huruvida protektionism av

professionen gör organisationen mer effektiv eller inte (se Eriksson-Zetterquist 2009, s. 66).

Protektionismen anses även från fackligt håll, vilket visserligen inte framstår som konstigt; Intervjuperson 2 berättar att hen fick argumentera väl för varför hen ville anställa en socionom istället för en bibliotekarie när bibliotekssocionomen först anställdes. Även Intervjuperson 7 beskriver att det finns en protektionism kring bibliotekaryrket, och att detta kan leda till utmaningar när andra professioner anställs på bibliotek:

Bibliotekaryrket är liksom väldigt tydligt och har en väldigt stark identitet. Att komma in med en annan profession i en grupp där de allra flesta är bibliotekarier är en utmaning. Så det gäller att det finns en överenskommelse och en samsyn på att: ja, men vi välkomnar den här kompetensen in för den kommer verkligen att... Och då att man också låter den personen få vara socionom med de kunskaperna.

Intervjuperson 7

Denna protektionism kan även förklaras utifrån begreppet jurisdiktion; Abbott (se Brante 2009) ser professionerna som ömsesidigt beroende av varandra i ett socialt system, där professionerna konkurrerar med varandra genom att hävda jurisdiktion över områden. Intrång i den egna jurisdiktionen av andra professioner – i det här fallet socionomer som arbetar på bibliotek – kan ses som ett hot mot professionen. I detta sammanhang kan även förekomsten av prestige inom professionerna förklaras; snarare än att det är något inneboende i den specifika professionen, så kan det förklaras utifrån att det är en semiprofession, och att det därmed blir ännu viktigare att värna professionen genom att hävda sin jurisdiktion.

Som Intervjuperson 4 berättar så finns protektionismen inte bara bland bibliotekarier, utan även på chefsnivå. Av de intervjuade bibliotekscheferna ger Intervjuperson 6 tydligast uttryck för detta; hen menar att anställningen av en bibliotekssocionom till och med kan vara som att underkänna personalgruppen:

Det finns en risk i att om man gör sådana insatser [anställer en bibliotekssocionom] så säger man också att de här kvaliteterna eller de här kompetenserna inte är en del av biblioteksprofessionen, och det tycker jag är en dålig signal. Och det är också en, ja, historisk signal. Den här sociala aspekten av ett biblioteksarbete har alltid varit en integrerad del av bibliotekaryrket.

Intervjuperson 6

Även om Intervjuperson 6 är tydlig med att biblioteksverksamheten ska bedrivas utifrån uppdraget och professionen, och inte är positivt inställd till anställning av bibliotekssocionomer, så betyder det inte att hen förkastar bibliotekets sociala roll och ansvar. Istället menar hen att det alltid har ingått i bibliotekarieprofessionen och i bibliotekets roll (jfr Hansson 2010, s. 98). Här blir tydligt att även om man ser

biblioteket som socialt ansvarstagande, så gör uppfattningen om att det är bibliotekarier som ska dominera arbetsplatsen att anställningen av en annan profession – som en bibliotekssocionom – skulle göra att biblioteket upplevs som mindre legitimt, då det bryter mot vad som upplevs vara det acceptabla beteendemönstret (se Michnik 2018, s. 43).

Slutdiskussion

Under rubriken ”Rätt väg att gå?” diskuterar vi huruvida företeelsen med bibliotekssocionomer kommer sprida sig i Sverige eller inte, med hjälp av begreppen isomorfism och legitimitet. Vi kommer dels att utgå från analysen, dels lyfta några nya delar från materialet. Därefter sammanfattas analysen och slutsatser presenteras, och avslutningsvis ger vi förslag på vidare forskning.

Rätt väg att gå?

Under intervjuerna med de intervjupersoner som har bibliotekssocionomer anställda framkom det att det finns ett intresse och en nyfikenhet från andra bibliotekschefer för arbetssättet med bibliotekssocionomer:

De utmaningar som finns kring de här frågorna finns på väldigt många ställen i landet och hur man då på olika sätt adresserar detta. Sen kan ju lösningarna se ut på olika sätt, men de här frågorna är någonting som biblioteken förhåller sig till. Det tycker jag var väldigt tydligt och det fanns ett stort intresse för hur vi har jobbat kring detta.

Intervjuperson 1

Att det finns ett stort intresse stöds även av Intervjuperson 2, som säger att biblioteket har fått många frågor om projektet samt att många visat intresse för den efterföljande rapporten. Intervjuperson 2 berättar även att hen och bibliotekssocionomen varit på en större konferens och presenterat sitt arbete för andra bibliotekschefer i Sverige, vilket hen menar är ytterligare ett tecken på att det finns ett intresse. På frågan om huruvida hen anser att bibliotekssocionomer är rätt väg att gå svarar Intervjuperson 2 att ”jag brukar säga att frågorna är desamma, men svaren är olika beroende på vad man har för kontext”. Detta styrker det Intervjuperson 1 beskriver angående att problematiken och utmaningarna som bibliotekssocionomerna arbetar med finns på många bibliotek i landet. Det både Intervjuperson 1 och 2 säger är dock att trots att frågorna är desamma så kan svaren se olika ut. Alla bibliotek behöver inte komma fram till att bibliotekssocionomer är den bästa lösningen för dem. Samtidigt kan det uppfattas som enklare att använda en redan existerande, till synes fungerande, lösning som en annan organisation redan har kommit på, än att komma på en lösning själv.

Detta intresse för bibliotekssocionomer från andra bibliotekschefer kan förklaras med begreppet mimetisk isomorfism, som beskriver hur organisationer som står inför en osäker situation tenderar att härma hur organisationer som uppfattas som framgångsrika har hanterat liknande utmaningar (se Eriksson-Zetterquist 2009, s.

79f.). Som beskrivet i uppsatsens analyskapitel så framgår det av många enkätsvar att flera bibliotekschefer tänker sig en bibliotekssocionom som en lösning på de problem de har på sina bibliotek med stök och otrygghet, vilket kan ses som en påbörjan till mimetisk isomorfism. Då företeelsen med bibliotekssocionomer är så pass ny kan vi inte se någon tydlig isomorf process ännu, men det teorin säger är att organisationer tenderar att handla enligt dessa mönster. Dessutom finns lösningen med bibliotekssocionomer redan och beteendemönstret (se Michnik 2018, s. 43) kan uppfattas som legitimt då det bland annat verkar kunna motiveras utifrån bibliotekets lagstadgade uppdrag.

Enligt nyinstitutionell teori strävar organisationer efter legitimitet och anpassning efter institutionella myter, snarare än effektivitet (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 66). Mimetisk isomorfism kan alltså äga rum oavsett om bibliotekssocionomer faktiskt är den bästa lösningen eller inte, för att möta de behov och utmaningar som många svenska folkbibliotek står inför. Enbart på grund av denna isomorfa process, som går ut på att härma snarare än att finna den mest effektiva lösningen, skulle alltså företeelsen med bibliotekssocionomer kunna sprida sig i Sverige.

Vi ser desto tydligare mimetiska isomorfa processer i exempelvis USA, där företeelsen med bibliotekssocionomer har spridit sig brett över landet sedan den första bibliotekssocionomen anställdes i San Francisco 2009. En av intervjupersonerna med bibliotekssocionom anställd har även tydligt tagit inspiration från USA. Denna bibliotekschef behövde därför inte ta en lika stor risk att organisationen skulle uppfattas som illegitim, då ett annat bibliotek redan använt sig av lösningen framgångsrikt. USA skiljer sig visserligen från Sverige på många sätt, men samtidigt är förutsättningarna för folkbiblioteken så pass lika att frågan om hur anställningen av en bibliotekssocionom uppfattas av omgivningen, och därigenom institutionens legitimitet, inte torde skilja sig anmärkningsvärt (se Eriksson-Zetterquist 2009, s. 66). USA och Sverige har dessutom en liknande historisk syn på folkbibliotekens sociala roll (se exempelvis Torstensson 2001).

På biblioteken finns idag redan förutsättningar för att denna isomorfa process skulle kunna leda till att institutionen förändras; dels är biblioteken inte främmande för att anställa andra professioner, dels har biblioteken i olika utsträckning redan omfamnat de utmaningar som kommer av ökad social utsatthet i biblioteksrummet. Att arbeta kompensatoriskt uppfattas i stort som ett legitimt beteendemönster. Biblioteket som institution har dessutom ett mycket högt förtroendekapital. Samtidigt kan vi se tecken på isomorfa processer då bibliotek "härmar" andra

bibliotek som anställt bibliotekssocionomer, även över nationsgränserna, som tagit större socialt ansvar och till synes inte förlorat legitimitet. Trots att institutioner har stabiliserande och meningsskapande egenskaper så förändras de ändå över tid, om än relativt långsamt (Scott 2014, s. 57). Dessa organisatoriska förändringar avseende socialt ansvar kan skapa förutsättningar för långsiktig institutionell förändring.

Sammanfattning och slutsatser

Syftet med denna uppsats var att öka kunskapen om hur bibliotekssocionomers närvaro på folkbibliotek kan förstås utifrån samhällliga förändringar, föreställningar om folkbibliotekens sociala ansvar, samt hur denna närvaro kan påverka bemötandet av socialt utsatta användare. Mot bakgrund av detta ämnade vi också ge ökade insikter om bibliotekets samhällliga uppdrag. Studiens frågeställningar var: Hur utbrett är det med bibliotekssocionomer i Sverige och hur ser folkbibliotekschefer intresse ut för att anställa dem? Vilken roll anser folkbibliotekschefer att bibliotekssocionomer kan ha och hur kan denna roll förstås utifrån bibliotekarieprofessionen? Hur definierar folkbibliotekschefer bibliotekets uppdrag och vad är deras tankar om var gränsen går för folkbibliotekens sociala ansvar? Hur kan bibliotekssocionomers närvaro på folkbibliotek påverka biblioteksinstitutionens legitimitet?

Utbredning och intresse

Studien visar att det inte finns några andra bibliotekssocionomer än de två som redan var kända. Ytterligare en socionom som arbetar på ett bibliotek upptäcktes i en pilotstudie innan studien påbörjades, men då vi inte lyckades få kontakt med denne kan vi inte bekräfta att hen skulle fallit under vår definition av vad en bibliotekssocionom är. Det är till exempel möjligt att personen också är utbildad bibliotekarie och därför inte enbart arbetar på biblioteket i egenskap av socionom, eller att arbetstiteln eller arbetsuppgifterna skiljer sig från de andra kända bibliotekssocionomernas.

Studien visar dock att det finns god kännedom om, och ett intresse för, bibliotekssocionomer hos bibliotekschefer i Sverige. Majoriteten av enkätrespondenterna svarade att de kanske är intresserade av att anställa en bibliotekssocionom. En innehållsanalys av fritextsvaren visar dock att de flesta av de som svarat kanske i själva verket är intresserade. Trots att det finns kännedom om företeelsen med bibliotekssocionomer så kanske detta inte är synonymt med att det finns kunskap om vad en bibliotekssocionom är och vad den arbetar med. Detta

kan vara ytterligare en förklaring till att de har valt att svara kanske istället för att uttrycka ett tydligare intresse. I svaren speglas en viss okunskap om bibliotekssocionomernas arbete då ett antal respondenter svarat kanske men samtidigt i fritextsvar uttryckt att de skulle vilja anställa en person som arbetar på ett liknande eller på samma sätt som de två bibliotekssocionomerna arbetar.

Bibliotekssocionomens roll och bibliotekarieprofessionen

Utifrån enkätsvaren och intervjuerna med de bibliotekschefer som *inte* har bibliotekssocionomer anställda utkristalliserade sig tre roller som de tänker att bibliotekssocionomen skulle kunna ha: bibliotekssocionomen som bemötandekompetens, bibliotekssocionomen som stöklösning, och bibliotekssocionomen som tillgängliggörare av bibliotekets verksamhet. Dessa roller ses som knutna till chefernas uppfattning om vad en socionom är och hur en sådan arbetar. Deras uppfattning om socionomer verkar även tydligt påverka deras intresse för att anställa dem.

I studien framkommer att det finns en uppfattning bland bibliotekschefer att utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap inte tillräckligt förbereder studenterna på den verklighet som råder på folkbiblioteken, framförallt vad gäller bemötande. Studien visar även på att det finns en viss protektionism bland bibliotekarier, som vi bedömer har sitt ursprung i det faktum att yrket är en semiprofession med tillhörande lägre status och lön. I detta sammanhang framstår det inte som konstigt att vilja värna sin profession gentemot andra, genom att hävda jurisdiktion över sitt eget arbetsområde och arbetsplats. Oavsett tycks det råda konsensus kring att kompetenserna behöver breddas på svenska folkbibliotek. Om detta bör ske genom utökad fortbildning, anställning av andra professioner eller en blandning av dessa råder det delade meningar om. Detta medför implikationer för bibliotekarieprofessionen. Hur anställningen av bibliotekssocionomer kan komma att påverka bibliotekarieprofessionen är i denna uppsats svårt att säga något om, men *att* det kan göra det är mycket troligt.

Bibliotekets uppdrag och sociala ansvar

De bibliotekschefer som inte är intresserade av att anställa bibliotekssocionomer har ofta en annan syn på bibliotekets uppdrag och bibliotekets sociala ansvar än de som är mer öppna för att anställa bibliotekssocionomer. Den övergripande frågan verkar handla om hur bibliotekets uppdrag definieras, och hur bibliotekslagen tolkas. Gemensamt för samtliga intervjupersoner är att de definierar bibliotekets uppdrag utifrån bibliotekslagen, men det skiljer sig åt i vilka aspekter av lagen de

lägger vikt vid vilket påverkar hur de definierar uppdraget. Utöver hur de tolkar lagen påverkar även bibliotekens storlek, placering i staden, kommunens demografi och lokala användarbehov hur bibliotekscheferna utformar sin verksamhet i linje med sin definition av uppdraget. Detta stämmer överens med att bibliotekslagen inte är en detaljstyrande lag utan en ramlag som ska täcka flera olika typer av biblioteksverksamheter.

Studien visar att det redan finns mycket psykosocial verksamhet på biblioteken, och vissa bibliotek samverkar redan kring olika typer av sociala insatser i sina kommuner. Viss verksamhet arrangerar biblioteket på eget initiativ inom ramen för den egna verksamheten och det uppfattade uppdraget, medan andra arbetsuppgifter snarare påtvingas biblioteken på grund av samhällsliga brister som de tvingas att kompensera för. Ett exempel på detta är hantering av myndighetsärenden och andra ärenden av medborgarservicekaraktär.

Det är alltså många behov som uttrycks i biblioteksrummen som bibliotekscheferna som utformar verksamheten måste förhålla sig till. Bibliotekscheferna har olika syn på hur långt bibliotekets ansvar sträcker sig, men de är överens om att biblioteken inte kan bära allt för mycket ansvar själva. Dels saknas kunskap och kompetens för att kunna möta alla behov som uttrycks, dels saknas rumsliga förutsättningar för att kunna värna användares integritet. Flera av bibliotekscheferna lyfter även bibliotekets höga förtroendekapital och den höga tillit som användarna har till biblioteket och dess personal.

Samtidigt upplevde vi en ambivalens hos bibliotekscheferna under intervjuerna mellan att alla är välkomna till biblioteket samtidigt som man inte vill att alla ska vara där. I detta går att skymta tre grupper av biblioteksanvändare. Det är dels de personer som kan uppfattas som komplicerade för bibliotekspersonalen att hantera, som exempelvis personer med psykisk ohälsa och i viss utsträckning personer som är hemlösa eller har missbruksproblematik, men som ändå kommer till biblioteket med vad som uppfattas som ett biblioteksärende. Detta kan vara att använda datorer, läsa dagstidningar, göra utskrifter eller låna olika former av media. Sedan finns den grupp som mer uppfattas använda biblioteksrummet som en plats att uppehålla sig på. Denna grupp har inte några tydliga biblioteksärenden och kan uppfattas som störande på grund av att de exempelvis luktar illa eller uppför sig högljutt. Den tredje gruppen består av människor som befinner sig i social utsatthet och som på grund av försummelse, utanförskap eller begränsad mobilitet inte kan ta sig till rätt

instanser för att få hjälp med exempelvis myndighetsärenden och därför vänder sig till sitt lokala bibliotek.

För biblioteken är det en svår balansgång mellan att helga allas rätt till biblioteksrummet, och samtidigt säkerställa både användares och personals trygghet och trivsel. Här verkar de bibliotekschefer som anställt bibliotekssocionomer hittat ett sätt att arbeta med dessa tre grupper på ett fungerande vis. Samtidigt framhäver andra bibliotekschefer att även bibliotekarier besitter den kompetens som behövs, ytterligare andra chefer betonar istället att samverkan med andra instanser är rätt väg att gå då biblioteket inte bör ta ett så stort socialt ansvar. Det är inte vår mening att säga vad som är den bästa lösningen, utan vi vill belysa en situation som utifrån ett demokratiskt perspektiv behöver diskuteras.

Biblioteksinstitutionens legitimitet

Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) är biblioteken till för alla, och att anpassa verksamheten efter användarbehov kan således ge biblioteken legitimitet. Det faktum att så pass många biblioteksanvändare tycks uppfatta biblioteket som en plats dit man kan vända sig för exempelvis medborgarservice, är därför något som biblioteken skulle kunna omfamna för att på så sätt möjliggöra både legitimitet och trovärdighet för biblioteket som institution. Detta skulle också kunna vara ett sätt för biblioteken att ta ett större socialt ansvar, likt Hansson (2010) förespråkar, och därmed bekräfta bilden av biblioteket som en social institution. Samtidigt visar uppsatsen på att det inte råder samstämmighet bland bibliotekschefer kring hur stort socialt ansvar folkbiblioteken faktiskt ska ta. Detta påverkar i sin tur huruvida de uppfattar anställning av en bibliotekssocionom som legitimt eller inte.

Michnik (2018, s. 106) kommer i sin avhandling fram till att de verksamheter som erbjuds vid folkbiblioteken kommer att bekräfta användargrupperns föreställningar om vad biblioteken kan erbjuda, och vilka behov som de kan uppfylla. Ett tydligt steg i riktningen mot att ta större socialt ansvar, exempelvis genom anställning av en bibliotekssocionom eller fler aktiviteter riktade mot personer i social utsatthet, skulle kunna uppfattas som trovärdigt och legitimt av de användare som förväntar sig denna typ av verksamhet. Samtidigt riskerar det att uppfattas som mindre trovärdigt, och därmed inte legitimt, av de som har bilden av bibliotek som främst läs- och litteraturfrämjande. Således kan anställning av bibliotekssocionomer både möjliggöra och utmana bibliotekens legitimitet.

Vidare forskning

Frågan om bibliotekssocionomer kan till synes verka vara ett smalt ämne, men under författandet av denna uppsats har det blivit tydligt att det tangerar stora frågor som är högst relevanta för både biblioteks- och informationsvetenskap och socialt arbete. Dessutom finns ingen tidigare forskning i Sverige kring dessa frågor så möjligheterna för vidare forskning är därför mycket stora.

I förhållande till uppsatsens avgränsningar finns det exempelvis andra perspektiv som hade varit intressanta att undersöka. Ämnet hade kunnat utforskas vidare genom att intervjua biblioteksanvändare om deras psykosociala behov på biblioteket, bibliotekarier om deras tankar om bibliotekssocionomer, eller bibliotekssocionomerna själva. Vi anser att det i framtiden vore intressant att vidare forskning även utgick från ett tvärvetenskapligt perspektiv där forskare från respektive disciplin arbetade tillsammans.

Uppsatsen berör även flertalet frågor och områden som i sig skulle kunna utgöra grund för vidare forskning. Det skulle vara intressant att fördjupa sig vidare i bibliotekssocionomer i förhållande till bibliotekets uppdrag, hur bibliotekssocionomers eller andra professioners närvaro på folkbiblioteken påverkar bibliotekarieprofessionen samt hur man kan arbeta mer med bibliotekens socialt utsatta användare.

Referenslista

- Aabø, S., Audunson, R. & Vårheim, A. (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library and Information Science Research*, 32(1), s. 16–26. doi:10.1016/j.lisr.2009.07.008.
- Abbott, A. (1998). Professionalism and the Future of Librarianship. *Library Trends*, 46(3), s. 430–443.
- Ahrne, G. & Svensson, P. (2022). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 3 uppl., Liber, s. 8–16.
- Alneng, M. (2021). *Bibliotek som medborgarkontor?* Svensk biblioteksforening. <https://www.biblioteksforeningen.se/rapporter/bibliotek-som-medborgarkontor/>
- Audunson, R. (2005). The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places. *Journal of Documentation*, 61(3), s. 429–441. doi:10.1108/00220410510598562
- Audunson, R., Aabø, S., Blomgren, R., Evjen, S., Jochumsen, H., Larsen, H., Rasmussen, C. H., Vårheim, A., Johnston, J. & Koizumi, M. (2019). Public libraries as an infrastructure for a sustainable public sphere: A comprehensive review of research. *Journal of Documentation*, 75(4), s. 773–790. doi:10.1108/JD-10-2018-0157.
- Baum, B., Gross, M., Latham, D., Crabtree, L. & Randolph, K. (2023). Bridging the Service Gap: Branch Managers Talk about Social Workers in Public Libraries. *Public Library Quarterly*, 42(4), s. 398–423. doi:10.1080/01616846.2022.2113696
- Bausman, M. (2017). Two Noble Professions. *Reflections: Narratives of Professional Helping*, 23(3), s. 1–8.
- Brante, T. (2009). Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. I Lindh, M. (red.) *Profession och vetenskap – idéer och strategier för ett Professionslärosäte*, s. 15–34. <https://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:883801/FULLTEXT01>
- Brante, T., Johnsson, E., Olofsson, G. & Svensson, G. L. (2004). *Professionerna i kunskapssamhället - En jämförande studie av svenska professioner*. Liber.
- Carlsson, H., Hanell, F. & Engström, L. (2023). Revisiting the notion of the public library as a meeting place: challenges to the mission of promoting democracy in times of political turmoil. *Journal of Documentation*, 79(7), s. 178–195. doi:10.1108/JD-03-2023-0061

- Cathcart, R. (2008). Librarian or Social Worker: Time to Look at the Blurring Line? *The Reference Librarian*, 49(1), s. 87–91. doi:10.1080/02763870802103845
- Claesson, S. (2023). Bibliotekssocionomer blir kvar i Stockholm och Örebro. *Magasin K*, 2 maj. <https://magasink.se/2023/05/bibliotekssocionom-blir-kvar-i-stockholm-och-orebro/>
- Crabtree, L., Latham, D., Gross, M., Baum, B. & Randolph, K. (2024). Social Workers in the Stacks: Public librarians' Perceptions and Experiences. *Public Library Quarterly*, 43(1), s. 109–134. doi:10.1080/01616846.2023.2188873
- Dali, K. (2018). Integrating Social Work Perspectives into Lis Education: Blended Professionals as Change Agents. *Advances in Librarianship*, 44B, s. 83–121. doi:10.1108/S0065-28302018000044B007.
- Denvall, V. (2017). Evaluating homelessness – a comparative analysis of top 10 articles from the US and Europe. *European Journal of Social Work*, 20(5), s. 724–740. doi:10.1080/13691457.2016.1255595
- DIK (2023). 'Som om vi ska bära hela samhället' - En rapport om bibliotekariernas arbetsmiljö och bidrag till samhället. DIK. <https://dik.se/omoss/nyheter/biblioteksrapport2023>
- DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. (1991). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality. I DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. (red.) *The new institutionalism in organizational analysis*. University of Chicago Press, s. 63–82.
- Ejlertsson, G. (2019). *Enkäten i praktiken – En handbok i enkätmetodik*. 4 uppl., Studentlitteratur.
- Eriksson-Zetterquist, U. (2009). *Institutionell teori: idéer, moden, förändring*. 1:2 uppl., Liber.
- Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2022). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 3 uppl., Liber, s. 56–78.
- Finch, B. & Real, B. (2023). Social Workers in Public Libraries: Resource and Referral Practice and Re-Thinking Patron Engagement. *Public Library Quarterly*, 42(4), s. 325–347. doi:10.1080/01616846.2023.2199671
- Garner, J. (2023). Public Libraries and People Experiencing Homelessness: The Experiences and Attitudes of Library Workers. *Journal of Library Administration*, 63(5), s. 662–681. doi:10.1080/01930826.2023.2219600
- Garner, J., Mitchell, L., Bell, K., Lockwood, A. & Wardle, S. (2021). Social Work in Australian Public Libraries: An Interdisciplinary Approach to Social

- Justice. *Public Library Quarterly*, 40(6), s. 504–520. doi:10.1080/01616846.2020.1825917
- Giesler, M. A. (2017). A place to call home?: A qualitative exploration of public librarians' response to homelessness. *Journal of Access Services*, 14(4), s. 188–214. doi:10.1080/15367967.2017.1395704
- Giesler, M. A. (2021). Perceptions of the Public Library Social Worker: Challenges and Opportunities. *Library Quarterly*, 91(4), s. 402–419. doi:10.1086/715915.
- Gross, M. & Latham, D. (2021). Social Work in Public Libraries: A Survey of Heads of Public Library Administrative Units. *Journal of Library Administration*, 61(7), s. 758–775. doi:10.1080/01930826.2021.1972727
- Gross, M., Latham, D., Baum, B., Crabtree, L. & Randolph, K. (2024). "I Didn't Know It Would Be Like This": Professional Preparation for Social-Service Information Work in Public Libraries. *Journal of Education for Library and Information Science*, 65(1), s. 40–54. doi:10.3138/jelis-2022-0067
- Guwallius, K. (2023). Fler kompetenser behövs på biblioteken. *Biblioteksbladet*, 9 juni. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/reportage/fler-kompetenser-behovs-pa-biblioteken/>
- Hansson, J. (2010). *Libraries and Identity: The role of institutional self-image and identity in the emergence of new types of library*. Chandos Publishing.
- Hansson, J (2018). Att göra rätt och vilja väl - om lagstadgade värdegrunder och bibliotekariers professionsetik. I Hansson, J. & Wisselgren, P. (red.) *Bibliotekarier i teori och praktik: utbildningsperspektiv på en unik profession*. BTJ, s. 291-309.
- Jochumsen, H., Hvenegaard Rasmussen, C. & Skot-Hansen, D. (2012). The four spaces – a new model for the public library. *New Library World*, 113(11/12), s. 586-597.
- Johnston, J., Pálsdóttir, Á., Mierzecka, A., Audunson, R. A., Hobohm, H-C., Rydbeck, K., Tóth, M., Hvenegaard Rasmussen, C., Jochumsen, H., Khosrowjerdi, M. & Evjen, S. (2022). Public librarians' perception of their professional role and the library's role in supporting the public sphere: a multi-country comparison. *Journal of Documentation*, 78(5), s. 1109–1130.
- Johnson, S. C. (2022). Innovative social work field placements in public libraries. *Social Work Education*, 41(5), s. 1006–1017. doi:10.1080/02615479.2021.1908987
- Jørgensen, M. (2022). *Folkbiblioteket - ett rum för socialt arbete? En kvalitativ studie om platsens betydelse för socialt arbete*. Kandidatuppsats,

- Socionomprogrammet. Socialhögskolan i Lund.
<https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/9071600>
- Kelley, A., Riggleman, K., Clara, I. & Navarro, A. E. (2017). Determining the Need for Social Work Practice in a Public Library. *Journal of Community Practice*, 24(1), s. 112–125. doi:10.1080/10705422.2016.1269380
- Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people: how social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. Crown Publishing Group.
- Kulturdepartementet (2022). *Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025*.
https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/bilder/kulturdepartementet/kultur/biblioteksstrategi_k-dep_webb_220420.pdf [2024-04-26]
- Kungliga biblioteket (2023a). *Biblioteksplanen och lagen*.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/biblioteksplaner/biblioteksplanen-och-lagen.html#item-44810e090180d0919bf457f3e> [2024-04-26]
- Kungliga biblioteket (2023b). *Nationell biblioteksstrategi*.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/nationell-biblioteksstrategi.html> [2024-04-26]
- Kungliga biblioteket (2024). *Offentligt finansierade bibliotek*.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/offentligt-finansierade-bibliotek.html> [2024-04-26]
- Lalander, P. & Svensson, B. (2014). Introduktion. I Lalander, P. & Svensson, B. (red.) *Perspektiv på social utsatthet*. Studentlitteratur, s. 11-24.
- Leckie, G. J. & Hopkins, J. (2002). The Public Place of Central Libraries: Findings from Toronto and Vancouver. *Library Quarterly*, 72(3), s. 326–372.
- Lee, S., Bae, J., Sharkey, C. N., Bakare, O. H., Embrey, J. & Ager, M. (2022). Professional Social Work and Public Libraries in the United States: A Scoping Review. *Social Work*, 67(3), s. 249–265. doi:10.1093/sw/swac025
- Lidén, G. (2023). *Att använda mixade metoder - En introduktion*. Studentlitteratur.
- Lloyd, P. (2020). The Public Library as a Protective Factor: An Introduction to Library Social Work. *Public Library Quarterly*, 39(1), s. 50–63. doi:10.1080/01616846.2019.1581872
- Lunds universitet (2023). *Zoom*. <https://www.education.lu.se/verktyg/om-zoom> [2024-02-28]

- Luo, L., Estreicher, D., Lee, P. A., Thomas, C. & Thomas, G. (2012). Social Workers in the Library: An Innovative Approach to Address Library Patrons' Social Service Needs. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 1(1), s. 73–82.
- May, F. & Black, F. (2010). The Life of the Space: Evidence from Nova Scotia Public Libraries. *Evidence Based Library and Information Practice*, 5(2), s. 5–34.
- Meyer, J. W. & Rowan, B. (1991). Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. I DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. (red.) *The new institutionalism in organizational analysis*. University of Chicago Press, s. 42–62.
- Michnik, K. (2018). *Samhällets allt-i-allo?: Om folkbibliotekens sociala legitimitet*. Diss. Högskolan i Borås.
- Myrstener, M. (2015). Stadsbiblioteksfrågan. I Lundgren, L. (red.) *Böcker, bibliotek, bildning*. Stockholmia, s. 157–175.
- Olsson Dahlquist, L. (2019). *Folkbildning för delaktighet: en studie om bibliotekets demokratiska uppdrag i en digital samtid*. Diss. Lunds universitet.
- Palmgren, V. (1911). *Förslag angående de åtgärder, som från statens sida böra vidtagas för främjande af det allmänna biblioteksväsendet i Sverige*. Stockholm.
- Provence, M. A. (2018). From Nuisances to Neighbors: Inclusion of Patrons Experiencing Homelessness through Library and Social Work Partnerships. *Advances in Social Work*, 18(4), s. 1053–1067. doi:10.18060/22321
- Provence, M. A. (2020). Encouraging the Humanization of Patrons Experiencing Homelessness: A Case Study of the Role of the US Public Library Social Worker. *The Library Quarterly*, (90)4, s. 431–446.
- Quist, A. (2021). Socialt utsatta. *FOU-Sodertorn.se* [blogg], 1 november. <https://fou-sodertorn.se/socialt-utsatta/> [2024-04-24]
- Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2022). Att analysera kvalitativt material. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 3 uppl., Liber, s. 244–260.
- Rensfeldt, G. (2022). *Stök på bibliotek*. BTJ Förlag.
- Richter, S., Bell, J., Jackson, M. K., Lee, L. D., Dashora, P. & Surette, S. (2019). Public Library Users: Perspectives of Socially Vulnerable Populations. *Journal of Library Administration*, 59(4), s. 431–441. doi:10.1080/01930826.2019.1593711

- Scott, W. R. (2014). *Institutions and Organizations: Ideas, Interests, and Identities*. 4 uppl., SAGE publications.
- SFS 2013:801. *Bibliotekslag*.
- SFS 2021:34. *Lag om tillträdesförbud till butiker, badanläggningar och bibliotek*.
- Shephard, M., Garner, J., Bell, K. & Wardle, S. (2023). Social Work in Public Libraries: An International Scoping Review. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 72(4), s. 340–361. doi:10.1080/24750158.2023.2255940
- Statens servicecenter (2024). *Om Statens servicecenter*. <https://www.statenssc.se/om-statens-servicecenter> [2024-04-18]
- Stockholms stad (2022). *Bibliotekssocionom Slutrapport* [internt material].
- Stockholms stadsbibliotek (2021). *Socialarbetare bland bokhyllorna*. <https://biblioteket.stockholm.se/artikel/socialarbetare-bland-bokhyllorna> [2024-01-25]
- Svensson, P. & Ahrne, G. (2022). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 3 uppl., Liber, s. 24–39.
- Torstensson, M. (2001). Att analysera folkbiblioteksutvecklingen – exemplet Sverige och några jämförelser med USA. I Audunson & Windfeld Lund (red.) *Det siviliserade informationsområdet*. Fagbokforlaget, s. 142–170.
- Trost, J. & Hultåker, O. (2016). *Enkätboken*. 5 uppl., Studentlitteratur.
- Uppsala universitet (u.å.). *The ALM-Field, Digitalization and the Public Sphere (ALMPUB)*. <https://www.abm.uu.se/research/Ongoing+Research+Projects/almpub/> [2024-04-16]
- Urada, L. A., Nicholls, M. J. & Faille, S. R. (2022). Homelessness at the San Diego Central Library: Assessing the Potential Role of Social Workers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14), s. 8449–8468. doi:10.3390/ijerph19148449
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Vetenskapsrådet. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>
- Wahler, E. A., Provence, M. A., Helling, J. & Williams, M. A. (2020). The Changing Role of Libraries: How Social Workers Can Help. *Families in Society*, 101(1), s. 34–43. doi:10.1177/1044389419850707.
- Wahler, E. A., Provence, M. A., Johnson, S. C., Helling, J. & Williams, M. (2021). Library Patrons' Psychosocial Needs: Perceptions of Need and Reasons

- for Accessing Social Work Services. *Social Work*, 66(4), s. 297–305. doi:10.1093/sw/swab032
- Wahler, E. A., Rortvedt, C. & Saecker, T. (2022). Public Library Patrons' Views of Their Psychosocial Needs and How the Library Can Help. *Library Quarterly*, 92(2), s. 172–187. doi:10.1086/718601
- Walker, M. (2016). Fritidspedagog med öga för trygghet och läsning. *Pedagog Malmö*, 22 augusti. <https://pedagog.malmo.se/artiklar/fritidspedagog-med-oga-for-trygghet-och-lasning/>
- Wenemark, M. (2023). *Enkätmetodik – att planera och genomföra en undersökning*. Liber.
- Westbrook, L. (2015). “I’m Not a Social Worker”: An Information Service Model for Working with Patrons in Crisis. *The Library Quarterly*, 85(1), s. 6–25. doi:10.1086/679023
- Wiegand, W. A. (2005). “Library As Place”. *North Carolina Libraries*, 63(3/4), s. 76–81.
- Zettervall, S. K. & Nienow, M. C. (2019). *Whole Person Librarianship: A Social Work Approach to Patron Services*. Libraries Unlimited.
- Zettervall, S. K. & Nienow, M. C. (2024). *Map*. <https://wholepersonlibrarianship.com/map/> [2024-03-26]
- Örebro bibliotek (2023). *Örebro bibliotek – ett bibliotek för alla, men inte för allt. En studie av biblioteket som system* [internt material].

Bilagor

Bilaga 1: Informationsbrev enkät

Förfrågan om deltagande i undersökning samt samtycke till detta

5 februari 2023

Detta mejl riktar sig till dig som är ansvarig för biblioteksverksamheten i kommunen. Om du som läser detta inte är det, är vi mycket tacksamma om du vidarebefordrar mejlet så att det når rätt person. Tack!

Hej,

Vi heter Moa Jörgensen och Sara Larsdotter och studerar på Masterprogrammet i ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Vi håller nu på att skriva vårt examensarbete i form av en masteruppsats om bibliotekssocionomer i Sverige. Vår studie bygger bland annat på att vi gör en enkät som går ut till bibliotekschefer i samtliga kommuner med särskilt fokus på frågor om bibliotekssocionomer. Att besvara enkäten beräknas ta 5 minuter och ditt deltagande är anonymt. Deltagande i undersökningen är frivilligt. När masteruppsatsen har godkänts kommer alla enkätsvar att raderas.

I enkäten frågar vi även om du kan tänka dig att ställa upp på en intervju. Observera att om du anger dina kontaktuppgifter i enkäten så är ditt deltagande inte längre anonymt. Dina svar kommer dock att behandlas konfidentiellt.

Genom att besvara enkäten bekräftar du att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att delta i studien.

Vi är mycket tacksamma om du har tid och möjlighet att svara på enkäten!

Vänliga hälsningar,

Moa Jörgensen & Sara Larsdotter

E-post: mo[redacted]@student.lu.se & sa[redacted]@student.lu.se

Telefon: +46 [redacted] & +46 [redacted]

Handledare: Universitetslektor Lisa Engström

Avdelningen för kulturvetenskap, Box 192, 221 00 Lund

E-post: lisa.engstrom@kultur.lu.se

Telefon: +46 46 222 04 58

Bilaga 2: Enkät

Bibliotekssocionomer i Sverige

Vi definierar begreppet bibliotekssocionom som en person som har en socionomutbildning, eller liknande utbildning, och som arbetar på bibliotek i rollen som socionom. Inte som en anställd som arbetar som bibliotekarie eller biblioteksassistent och har en socionomutbildning eller liknande.

Enkäten förväntas ta **5 minuter** att besvara.

1. Känner du till att det har anställts bibliotekssocionomer i Sverige?

- Ja
 Nej

2. Finns det en bibliotekssocionom anställd i kommunen?

Vår definition av bibliotekssocionom finner du i inledningen till enkäten.

- Ja
 Nej

3. Om du svarade nej på ovanstående fråga: Är du intresserad av att anställa en bibliotekssocionom?

- Ja
 Nej
 Kanske

4. Varför är du/är du inte intresserad av att anställa en bibliotekssocionom?

Tänk på att inte lämna uppgifter här som är identifierande för dig eller din organisation, om du vill förbli anonym.

5. Kan du tänka dig att ställa upp på en längre intervju som genomförs digitalt?

Ange i så fall e-post och/eller telefonnummer så att vi kan kontakta dig. Notera att dina enkätsvar inte längre är anonyma om du väljer att lämna dina kontaktuppgifter här.

Stort tack för din medverkan!

Bilaga 3a: Informationsbrev intervjuer, har bibliotekssocienom

Förfrågan om deltagande i undersökning samt samtycke till detta

(Datum för utskick)

Hej,

Vi heter Moa Jörgensen och Sara Larsdotter och studerar på Masterprogrammet i ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Vi håller nu på att skriva vårt examensarbete i form av en masteruppsats om bibliotekssociomer i Sverige. Vår studie bygger bland annat på intervjuer med bibliotekschefer som har bibliotekssociomer anställda med särskilt fokus på frågor om just detta.

Intervjun kommer vara digital via Zoom och förväntas ta högst 60 minuter. Ljud, men inte bild, från intervjun kommer att spelas in. Inspelningen kommer inte att spridas vidare.

Intervjun kommer att pseudonymiseras och inga personliga uppgifter kommer att publiceras. Frågorna rör din professionella roll. Eftersom det finns få bibliotek med anställda bibliotekssociomer innebär det trots vidtagna åtgärder en risk att du kan identifieras. Om citat från intervjun används i uppsatsen kommer du få möjlighet att läsa dessa innan.

Deltagande i undersökningen är frivilligt och du har möjlighet att avbryta din medverkan om du så önskar fram till dess att uppsatsen har skickats för bedömning. När masteruppsatsen har godkänts kommer alla inspelningar och transkriberingar att raderas.

Vi har möjlighet att genomföra intervjuerna under vecka 7 till 10, men vi är flexibla om du endast kan vid ett senare tillfälle då din medverkan är väldigt betydelsefull för oss.

Genom att svara på detta mejl bekräftar du att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att bli intervjuad. Tveka inte att kontakta oss om du har frågor!

Vi är mycket tacksamma om du har tid och möjlighet att delta!

Vänliga hälsningar

Moa Jörgensen & Sara Larsdotter

E-post: mo[REDACTED]@student.lu.se & sa[REDACTED]@student.lu.se

Telefon: +46 [REDACTED] & +46 [REDACTED]

Handledare: Universitetslektor Lisa Engström
Avdelningen för kulturvetenskap, Box 192, 221 00 Lund
E-post: lisa.engstrom@kultur.lu.se

Bilaga 3b: Informationsbrev intervjuer, har *inte* biblioteksassocionom

Förfrågan om deltagande i undersökning samt samtycke till detta

(Datum för utskick)

Vi skriver till dig med anledning av att du lämnade dina kontaktuppgifter i vår enkät om biblioteksassocionomer.

Hej,

Vi heter Moa Jörgensen och Sara Larsdotter och studerar på Masterprogrammet i ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Museologi) vid Lunds universitet. Vi håller nu på att skriva vårt examensarbete i form av en masteruppsats om biblioteksassocionomer i Sverige. Vår studie bygger bland annat på intervjuer med bibliotekschefer med särskilt fokus på frågor om biblioteksassocionomer. Vi definierar begreppet biblioteksassocionom som en person som har en socionomutbildning, eller liknande utbildning, och som arbetar på bibliotek i rollen som socionom.

Intervjun kommer vara digital via Zoom och förväntas ta högst 60 minuter. Ljud, men inte bild, från intervjun kommer att spelas in. Inspelningen kommer inte att spridas vidare. Intervjun kommer att pseudonymiseras och inga personliga uppgifter kommer att publiceras. Frågorna rör din professionella roll.

Deltagande i undersökningen är frivilligt och du har möjlighet att avbryta din medverkan om du så önskar fram till dess att uppsatsen har skickats för bedömning. När masteruppsatsen har godkänts kommer alla inspelningar och transkriberingar att raderas.

Vi skulle föredra att genomföra intervjuerna under vecka 9–10, men vi är flexibla om du endast kan vid ett tidigare eller senare tillfälle.

Genom att svara på detta mejl bekräftar du att du har tagit del av informationen och ger ditt samtycke till att bli intervjuad. Tveka inte att kontakta oss om du har frågor!

Vi är mycket tacksamma om du har tid och möjlighet att delta!

Vänliga hälsningar

Moa Jörgensen & Sara Larsdotter

E-post: mo[redacted]@student.lu.se & sa[redacted]@student.lu.se

Telefon: +46 [redacted] & +46 [redacted]

Handledare: Universitetslektor Lisa Engström
Avdelningen för kulturvetenskap, Box 192, 221 00 Lund
E-post: lisa.engstrom@kultur.lu.se

Bilaga 4a: Intervjuguide, för bibliotekssociom

Inledning

- Informera kort om studien + varför vi vill intervjua bibliotekschefer, samt att vi intervjuar de i sin professionella roll
- Om samtycke, inspelning och rätten att avbryta sin medverkan.
- Något om vem som håller i intervjun

STARTA INSPELNING

Bakgrund

- Om personen
 - o Vad är din yrkestitel?
 - o Hur länge har du haft denna tjänst?
- Om kommunen
 - o Vad har kommunen/området för utmaningar?
 - Hur speglas dessa i biblioteksverksamheten?
 - o Vad är bibliotekets roll i kommunen? (status t ex)
 - Hur ser styrande politiker på biblioteket?
 - Vilka uppdrag eller fokusområden vill de att ni prioriterar?
 - Har detta förändrats under din tid som chef?
- Hur ser bibliotekets samverkan ut med andra aktörer i kommunen?
 - o Hur fungerar det?

Bibliotekets uppdrag

- Hur definierar du bibliotekets uppdrag?
 - o Under den tiden du har arbetat inom bibliotek, tycker du att bibliotekets uppgifter har förändrats?
 - o Har ni blivit tilldelade detta uppdrag eller att det är ett uppdrag som biblioteket/bibliotekarierna frivilligt har tagit på sig?
 - Vem har tilldelat uppdraget?
 - o Vad är det ni tittar mest på när ni utformar verksamheten? Lagstiftning, kommunala/regionala/nationella/internationella styrdokument eller användarbehov?
- Skulle bibliotekets uppdrag behöva omformuleras utifrån de utmaningar som finns i samhället/som ni ser på biblioteket?
- Har ni behövt använda er av lagen om tillträdesförbud?
 - o Varför/varför inte?
 - o Vad tycker du om den?

Social utsatthet på biblioteket

- Vilka former av social utsatthet ser ni på biblioteken?
- Vanliga besökare/stammisar (med viss problematik)?
- Arbetar ni med/mot dessa grupper? Hur?
 - o Har ni någon strategi/rutin/policy?
- Har besökarna på biblioteket förändrats?

Bibliotekssociom

- Hur fick ni idén till att anställa en bibliotekssociom?
 - o Varför har ni valt att anställa en bibliotekssociom?

- I vilken omfattning är bibliotekssocionomen anställd? (hel- eller deltid)
 - o Hur ser bibliotekssocionomens anställningsform ut? (fastanställd, projektanställd)
 - o Hur finansieras bibliotekssocionomens tjänst? (interna/externa medel)
- Vad är bibliotekssocionomens uppdrag och arbetsuppgifter?
 - o Arbetar hen mot en särskild målgrupp?
- Vad upplever du för fördelar med att ha en bibliotekssocionom anställd?
- Vad upplever du för utmaningar med att ha en bibliotekssocionom anställd?
- Anser du att bibliotekssocionomer är rätt väg att gå? Är bibliotekssocionomen här för att stanna?
 - o Varför/varför inte?
 - o Borde fler bibliotek göra samma sak?

Profession/personal/kompetens på biblioteket

- Vilka olika kompetenser har ni på biblioteket?
 - o Vilka kompetenser letar ni efter när ni rekryterar?
- Varför en bibliotekssocionom och inte en bibliotekarie? Eller att samverka med externa aktörer?
 - o Hur motiverade ni en anställning av en bibliotekssocionom? Lagstöd, fokus på vilka användare eller personalens behov osv?
 - o Fanns det svårigheter?
 - o Hur bemöttes anställningen av arbetsgruppen?
- På ett generellt plan gällande biblioteksverksamheten: diskuterar du med bibliotekschefer i andra kommuner/i regionen/andra nätverk? Tittar du på hur andra gör?

Avslutning

- Hade du kunnat tänka dig att samarbeta med högskola eller universitet? Tex praktik för socionomer på biblioteket
- Hur tror du att framtidens bibliotek kommer att se ut?
- Har du något ytterligare att tillägga?
- Vill du läsa citat?
- Får vi återkomma till dig om vi har missat något?

AVSLUTA INSPELNING

Bilaga 4b: Intervjuguide, har *inte* bibliotekssocionom

Inledning

- Informera kort om studien + varför vi vill intervjua bibliotekschefer, samt att vi intervjuar de i sin professionella roll
- Om samtycke, inspelning och rätten att avbryta sin medverkan.
- Något om vem som håller i intervjun

STARTA INSPELNING

Bakgrund

- Om personen
 - o Vad är din yrkestitel?
 - o Hur länge har du haft denna tjänst?
- Om kommunen
 - o Vad har kommunen/området för utmaningar?
 - Hur speglas dessa i biblioteksverksamheten?
 - o Vad är bibliotekets roll i kommunen? (status t ex)
 - Hur ser styrande politiker på biblioteket?
 - Vilka uppdrag eller fokusområden vill de att ni prioriterar?
 - Har detta förändrats under din tid som chef?
- Hur ser bibliotekets samverkan ut med andra aktörer i kommunen?
 - o Hur fungerar det?

Bibliotekets uppdrag

- Hur definierar du bibliotekets uppdrag?
 - o Under den tiden du har arbetat inom bibliotek, tycker du att bibliotekets uppgifter har förändrats?
 - o Har ni blivit tilldelade detta uppdrag eller att det är ett uppdrag som biblioteket/bibliotekarierna frivilligt har tagit på sig?
 - Vem har tilldelat uppdraget?
 - o Vad är det ni tittar mest på när ni utformar verksamheten? (Lagstiftning, kommunala/regionala/nationella/internationella, (styr)dokument/överenskommelser eller användarbehov)
- Skulle bibliotekets uppdrag behöva omformuleras utifrån de utmaningar som finns i samhället/som ni ser på biblioteket?
- Har ni behövt/försökt använda er av lagen om tillträdesförbud?
 - o Varför/varför inte?
 - o Vad tycker du om den?

Social utsatthet på biblioteket

- Vilka former av social utsatthet ser ni på biblioteken?
- Vanliga besökare/stammisar? (med viss problematik)
- Arbetar ni med/mot dessa grupper? Hur?
 - o Har ni någon strategi/rutin/policy?
- Har besökarna på biblioteket förändrats?

Om bibliotekssocionomer

- Har ni i organisationen/kommunen diskuterat bibliotekssocionomer?
- Är du intresserad av att anställa en bibliotekssocionom?

- Varför/varför inte?
- Vad skulle du i så fall vilja att en bibliotekssocionom arbetade med på ditt bibliotek?
- Vad tror du det skulle finnas för fördelar med att ha en bibliotekssocionom anställd?
- Var tror det skulle finnas för utmaningar/nackdelar med att ha en bibliotekssocionom anställd?
- Vad finns det för anledningar till att du inte har anställt en bibliotekssocionom?
- Anser du att bibliotekssocionomer är rätt väg att gå?
 - Varför/varför inte? Borde fler bibliotek göra samma sak?

Profession/personal/kompetens på biblioteket

- Vilka olika kompetenser har ni på biblioteket?
 - Vilka kompetenser letar ni efter när ni rekryterar?
- Hur tror ni att en socionom hade tagits emot av arbetsgruppen?
- På ett generellt plan gällande biblioteksverksamheten: diskuterar du med bibliotekschefer i andra kommuner/i regionen/andra nätverk? Tittar du på hur andra gör?

Avslutning

- Hade du kunnat tänka dig att samarbeta med högskola eller universitet? T ex praktik för socionomer på biblioteket
- Hur tror du att framtidens bibliotek kommer att se ut?
- Har du något ytterligare att tillägga?
- Får vi återkomma till dig om vi har missat något?

Bilaga 5: Arbetsfördelning

Denna uppsats bygger på en idé från Moa som tidigare skrivit sin C-uppsats om samma ämne. Skapandet av denna uppsats har dock varit ett helt gemensamt arbete och engagemanget och intresset för ämnet delades snabbt även av Sara. Från början till slut har vi haft dagliga samtal för att föra arbetet med uppsatsen framåt. Arbetsbördan har fördelats jämnt mellan oss vad gäller läsning, konstruktion och distribution av enkät, mejlkontakt med intervjupersoner, genomförande av intervjuer, transkribering och liknande. Alla kapitel är författade tillsammans men huvudsakligt ansvar har fördelats över vissa avsnitt. Båda två har dock varit inblandade i tillkomsten av samtliga delar genom antingen skrivande eller redigerande. Trots att vissa delar har författats enskilt, har de alltid byggt på gemensamt framtagna strukturer och innehåll. Uppsatsen har till stor del tagit form och skapats i samtalet mellan oss, för att sedan gemensamt överförs till skrift.